

אברבנאל לפרשת נח

מהדורה מעוצבת של פירוש אברבנאל

עיצוב: זהבה גרליץ.

פיסוק וכתרות: יהודה איזנברג

מבוסס על דפוס ונציה ה' שלט – 1579

<http://www.hebrewbooks.org/44335>

בטקסט משולבים מראי מקומות לדפוס ונציה בצורה זו: [עמ' 4 א].
המספרים הם מספרי העמודים בקובץ. האות א או ב מציינות את הטור בעמוד.
הכתרות – [בסוגריים מרובעים] - נוספו על ידי העורכים

אתר דעת תשע"ה

התוכן

4.....	המשך פרק ו
4.....	אלה תולדות נח ... עד וידבר אלהים אל נח לאמר צא מן התיבה [ו,ט-ח,יד].
4.....	[השאלות]
9.....	[ביאור הפרשה ותשובות לשאלות]
9.....	אלה תולדות נח... עד ותשחת הארץ לפני האלהים [ו,ט-ו,י].
12.....	ותשחת הארץ לפני האלהים וגו' עד עשה לך תיבת עצי גופר [ו,יא-יג].
13.....	עשה לך תיבת עצי גופר וגו' עד בא אתה וכל ביתך אל התיבה [ו,יד-כב].
17.....	פרק ז
17.....	ויאמר ה' לנח בא אתה וכל ביתך אל התיבה... עד ויהי המבול [ז,א-טז].
21.....	ויהי המבול ארבעים יום על הארץ וגו' עד ויזכור אלהים את נח [ז,יז-כד].
21.....	ואמנם מאין באו כל המימות ההם שהחריבו כל העולם?
24.....	פרק ח
24.....	ויזכור אלהים את נח וגו' עד פרשת צא מן התיבה [ח,א-טו].
27.....	[משמעות המספר ארבעים]
28.....	והנה למדנו מהסיפור הזה מדעים יקרים מאוד:
29.....	וידבר אלהים אל נח צא מן התיבה וגו' עד ויהיו בני נח [ח,טו – טז,יז].
29.....	[השאלות]
34.....	[ביאור הפרשה ותשובות לשאלות]
34.....	וידבר אלהים אל נח צא מן התיבה וגו' עד ויברך אלהים את נח [ז,טו-ח,א].
38.....	פרק ט
41.....	ויאמר אלהים אל נח... עד... את קשתי נתתי [ט,ח-יב].
43.....	את קשתי נתתי בענן... עד ויהיו בני נח היוצאים מן התבה [ח,יג-יז].
43.....	[ביאור עניין הקשת]
48.....	[השאלות]
48.....	ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה וגו' עד ויהי כל הארץ שפה אחת [ח,יח – י, לב].
50.....	[ביאור הפרשה ותשובות לשאלות]
50.....	ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה וגו' עד ואלה תולדות בני נח [ח,יח-כט].
52.....	[הבן הרביעי של נח]
52.....	[חלקי כדור הארץ]

55.....	פרק י'
56.....	ואלה תולדות בני נח... עד בני יפת [י,א].
56.....	[חיי נח משקפים את התחלת הקיום האנושי].
59.....	(ב) בני יפת וגו' עד ויהי כל הארץ שפה אחת [י,ב-לב].
62.....	[תולדות בני נוח על פי ספרים קדומים].
65.....	[חטא דור הפלגה].
65.....	פרק יא
65.....	(א) ויהי כל הארץ שפה אחת, עד... אלה תולדות שם [יא,א-ט].
65.....	[חטא דור הפלגה – רדיפת מותרות].
68.....	[חטא דור הפלגה: אי הסתפקות בדברים הטבעיים].
74.....	[פירוש הפרשה: עניין בלבול הלשון].
74.....	ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים [יא,א].
77.....	[בלבול הלשונות].
81.....	(כז) ואלה תולדות תרח... עד סוף הסדר [יא, כז-לב].
81.....	[השאלות].
84.....	[ביאור הפרשה ותשובות לשאלות].
84.....	עניין אור כשדים ועבר הנהר.
84.....	אלה תולדות תרח... עד סוף הסדר [יא,כז-לב].

אברבנאל לפרשת נח

המשך פרק ו

אלה תולדות נח ... עד וידבר אלהים אל נח לאמר צא מן התיבה [ו,ט-ח,יד].

[השאלות]

[עמ' 87 א] ואמנם השאלות הנופלות בסיפור הזה כפי פשוטי הכתובים הם אלו:

השאלה הא',

אחרי אשר ספרה התורה בסוף סדר בראשית תולדות נח, כמו שאמר 'ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת' מה ראתה לזכרו שנית בכאן.

והרמב"ן כתב, שנכתב פה ללמדנו שלא היה נח ככל אבותיו שהולידו בנים ובנות, כי הוא לא הוליד רק את שם את חם ואת יפת. ואינו נכון כי כיון שלא אמר הכתוב בו ויולד בנים ובנות, כמו שנזכר בכל אבותיו, ידענו שלא הולידם. ומה שנלמד ממה שכתוב כאן, נלמד ממה שכתוב למעלה. ולא ימלט אם כן מהכפל והמותר.

השאלה הב'

במה שנכפל בכתוב זיכרון השחתת דור המבול אחר השחתת הארץ לפני האלהים 'וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו', שהוא כפל מבואר. גם אמרו וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה, יראה שאין עניין לו, הלא ידענו שהקדוש ברוך הוא ממכון שבתו משגיח ורואה את הכל.

השאלה הג',

באומרו והקימותי את בריתי אתך ובאת אל התיבה, כי הנה לא נזכר עד הנה שכת השם ברית לנח, ואיך יאמר עתה שיקיימהו? עד כי מפני זה כתב הרמב"ע כמתנבא, שהשם כרת לשעבר ברית לנח, ואם לא נזכר בפסוק. גם כתב שאולי אמר זה על ברית הקשת. ונמשך אחריו הרמב"ן בזה.

ואינו נכון כי ברית הקשת נתחדש אחרי צאתם מן התיבה, ונאמר לנח ובניו. וכן אמר והקימותי את בריתי אתך, ובאת אל התיבה. והוא ממה שיורה שקודם ביאתו לתיבה היה הברית הזה שנזכר כאן.

השאלה הד',

בסתירה שיראה בכתובים במספר הבעלי חיים הנלקחים בתיבה. כי הנה ראשונה אמר מכל החי מכל בשר שנים מכל תביא אל התיבה, ואמר מהעוף למינהו שנים מכל יבואו אליך להחיות. אמנם אחר זה אמר מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו, גם מעוף השמים שבעה שבעה.

ורש"י כתב שנים שנים - כולם הושוו במניין זה שלפחות היו שנים.

ואינו נכון כי איך יזכור הכתוב מה שבא לפחות, ולא יזכור המניין האמיתי שבא מהם? והרמב"ן כתב ששנים שנים באו מאליהם אל התיבה ולא יצטרך נח לצוד אותם, ושבעה שבעה היו להקריב מהם קורבן. ולא גזר השם שיבואו אלה מעצמן (עמוד 87ב) להישחט, אבל שיצודם נח ויקחם. דייק הרב זה מאמרו **שבעה שבעה תקח לך**. ושיבח הר"ן הפירוש הזה מאד מאד.

אבל לא נכון לומר כן, שכבר נאמר **בשנים שנים תביא אל התיבה**, והוא דומה למאמר **תקח לך**.

ועוד, כי למה יגזור השם שיצוד השבעה שבעה ולא יצוד השנים שנים? האם לא היה תכלית משובח ההקרבה לגבוה משיבאו מעצמן בעדו, כמו להחיות זרע? כל שכן הבעלי חיים, אינם מכירים בתכליות האלה, כי אין בהם תבונה. ועוד, כי בסיפור המעשה לא נזכרה לקיחה, ולא מספר השבעה, אבל אמר שתי פעמים שבאו אל נח שנים שנים, מבלי זיכרון צידה ולא לקיחה כלל.

השאלה הה',

במה שזכרה התורה שתי פעמים ביאת המבול ולכמה שנים היה לחיי נח וביאתו בתיבה. כי הנה אמר ראשונה ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ. ויבא נח ואשתו וגו'.

וחזר ואמר מיד בשנת שש מאות שנה לחיי נח וגו' בעצם היום הזה בא נח וגו'. והראב"ע כתב, שבראשונה באר שנח נתקרב אל התיבה, לא שנכנס לתוכה. ובשנית ביאר שבא ונכנס בה.

וכבר כתב הרמב"ן שאינו נכון, כי לשון הביאה שווה בשתייהם. גם שבבעלי חיים ובעופות לא שייך הקריב לתיבה.

ואמנם מה שפירש הרמב"ן, הוא לדעתי יותר רחוק מן הנכון כפי סגנון הפסוקים.

השאלה הו',

במה שנכפל זה הסיפור שהיה המבול ארבעים יום, וזה שבראשונה אמר **ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה**, ואחר כך חזר לומר **ויהי המבול ארבעים יום על הארץ וירבו המים**. והוא כפל מבואר בפסוקים.

השאלה הז',

במה שכפל זיכרון ריבוי המים ותגבורתם: כי הנה אמר וירבו המים וישאו את התיבה, ואמר ויגברו המים וירבו מאד על הארץ ותלך התיבה על פני המים. עוד אמר והמים גברו מאד מאד על הארץ. והיה די באחד מהם.

השאלה הח',

באומרו ויגברו המים על הארץ חמשים ומאת יום ויזכור אלהים את נח וגו' ויסכרו מעיינות תהום וארובות השמים ויכלא הגשם מן השמים. והפסוקים האלו מורים שבסוף המ' יום פסקו הגשמים וחדל המטר. ומה היה א"כ תגבורת הזו במאה וחמישים יום אם לא היו בהם גשמים? והר"ן כתב שבאלו המאה וחמישים יום היה משתנה האויר והארץ למים, מכוח ההכנה שנשארה בהם מהגשמים שדקדקו אותם והכינום להתהפך למים. והטענה הזאת אינה כלום, כי השתנות האויר למים הוא עניין הגשמים שכבר נפסקו בארבעים היום. ואם כל המאה וחמישים ימים היה מתהפך האויר למים, תמיד היו א"כ יורדים הגשמים מבלי הפסק, כל שכן שהכתוב לא זכר דבר מן האויר. אבל אמר **ויגברו המים על הארץ** ואין זה עניין התהפכות שזכר.

השאלה הט',

במבוכה הנמצאת בחודשים שנזכרו בספור המבול כפי מה שפירשו **חז"ל בבראשית רבה** (בראשית ח') **ובסדר עולם** והביאם **רש"י** בפירושו, ונמשך אחריהם **הר"ן** גם כן. וזה כי בתחילה אמר **בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש ביום הזה נבקעו כל מעיינות תהום רבה**. והחודש השני הוא מרחשוון, שהוא שני לתשרי שבו התחילה השנה, ובו נברא העולם לדעת רבי אליעזר. ובזה החודש השני התחילו לרדת הגשמים, והתמידו מ' יום.

נמצא שבכ"ח בכסלו פסקו. ומאשר אמר הכתוב ויגברו המים מאה וחמישים יום, למדו שהיו אחרי ימי הגשם, שהיו המים מתגברים בהם בכל יום, ונשלמו בסוף חדש אייר. ואמנם מה שאמר הכתוב אחר זה **ותנח התיבה בחדש השביעי**, אמרו שהוא חודש סיוון, ושלא נקרא שביעי באותו ערך שנקרא השני, אלא שביעי לכסלו שבו פסקו הגשמים. ואמרו אח"כ שבחדש העשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים. פירשו שהוא חדש אב, ושלא נקרא עשירי בערך תחילת השנה כחודש השני, ולא להפסקת גשמים, כחודש השביעי, אלא עשירי למרחשון שבו התחילו הגשמים לרדת.

וכתב **רש"י** שמכאן נלמד שהייתה התיבה משוקעת במים י"א אמה, כי המים היו גוברים על ההרים ט"ו אמה, וחסרו מאחד בסיון עד אחד באב שהם ט"ו אמה לששים יום, הרי אמה אחת לארבעה ימים. וככה עשה **רש"י** על זה כלו טענותיו כמו שכתב בפירוש.

ואמנם החודש הראשון והחודש השני שנזכרו בפרשה לחרבות המים ויבשות הארץ אמרו שהם בערך תחילת השנה. הנך רואה שעשו בחודשים האלה שלוש התחלות מתחלפות: כי מהם יחסו לירידת גשמים, ומהם להפסקתם, ומהם לתחילת השנה. ומי ישמע לדבר הזה שנזכרו בפרשה אחת (ונציה 88א) שני ושביעי ועשירי, ואחד ושני, ולא יהיה משפט כולם אחד, ומתייחסים להתחלה אחת ידועה.

וכבר התרעם **הרמב"ן** מזה והתנצל מהיותו חולק על דעת **חז"ל**. וכתב עוד שהטענה שכתב **רש"י** מהתיבה שהייתה משוקעת במים, שנותן חסרון שווה לכל יום, אינה טענה. כי אין כל הימים שווים ביבשות המים. אבל מדרכם שיחסרו בתחילה אמה אחת לד' ימים, ויחסרו בסוף ד' אמות ליום אחד. וכמו שהוכיח זה מעין הנחלים.

וכבר התאמץ **הר"ן** להשיב על זה, באומרו שהיה המבול בדרך נס, ולכן לא ישתווה ענינו לענין הנחלים אשר בטבע.

אבל חוץ מכבודו, אין הדבר כן. כי אם היות ביאת המבול בדרך נס, יבושת המים והפסקתן - מי המונע שיהיה בהדרגה כפי המנהג הטבעי.

האמנם במה שהשתדל הרב **הנחמני** לתקן ולהסכים כל מניני החודשים בדרך אחת ליצירת עולם, היטיב לראות באמת, אבל עדיין יתחייבו לו ספקות גדולות. כי הוא כתב שנחה התיבה ביום י"ז לחודש השביעי, שהוא סוף ימי התגברות. גם לדעתו יצטרך לומר בהכרח, שביום ההוא מהתגברות העביר אלהים רוח על הארץ, ובעתה אחת חסרו כל הט"ו אמות שגברו על ההרים הרמים, ותנח התיבה. ואח"כ בעשירי באחד לחודש, שהם

שבעים ושלושה ימים, נראו ראשי ההרים. ולא הלך א"כ החסרון בהדרגה. וזה כולו הפך מה שהניח ראשונה לדבר ידוע, שהמים בתחילה יחסרו מעט, ולבסוף יחסרו הרבה. וכל שכן למה שכתב שהרי אררט הם בשפל הכדור, להיותם קרובים לבבל. ויצטרך הרב לומר שאותו יום עצמו, שהיה סוף תגבורת, חסרו לפי שעה כל הגובה המופלא ההוא, אשר מט"ו ולמעלה כל ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים, עד שתנוח התיבה על ראשי ההרים היותר שפלים. ואחר זה יחסרו מעט מעט.

וכן אומר שמה שכתב הרב עוד:

ואולי נאמר שהיה החיסרון בשביעי לחודש הוא גדול מט"ו אמה. וקודם לכן נראו ראשי ההרים הגבוהים, לא הרי אררט. ויקר מקרה התיבה שהייתה בהרי אררט בחודש החמישי ותנח -

לא יתכן לסבלו, עם מה שכבר פירש בפסוק ויגברו המים על הארץ חמישים ומאת יום. כי הוא עשה ראה חזקה מאשר לא אמר הכתוב ויחסרו המים בחודש פלוני, ויהיו המים הלוך וחסור עד החדש השביעי, ותנח התיבה. כמו שתראה בדבריו.

השאלה הי'

למה לא נזכר בפסוק תכלית שליחות העורב, כמו שנזכר תכלית שליחות היונה. כי הנה ביונה כתיב וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים מעל פני האדמה, אבל בעורב לא אמר וישלח את העורב.

השאלה הי"א

למה נשתנה עניין היונה אצל נח מעניין העורב. כי הנה ביונה כתיב ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה ותשב אליו אל התיבה, כי מים על פני כל הארץ, וישלח ידו ויקחה ויבא אותה אליו אל התיבה. ואולם בעורב אמר ויצא ושוב עד יבושת המים מעל הארץ. ולמה לא אמר בו כי מים על פני כל הארץ? ולמה נח לא שלח ידו ויקחהו ויבא אותו אליו כאשר עשה אל היונה?

ואמנם חז"ל גינו עניין העורב שלא עשה שליחותו, אבל היה רצוא ושוב כמראה הבזק אל התיבה, כי חפץ לשוב מהרה אל בת זוגו. ומהם אמרו שהיה העורב רע מעללים:

ת"ר (סנהדרין פ' חלק) שלשה שמשו בתיבה עורב וחם וכלב, וכולם לקו.

אך דרך דרש הוא, והפשט יתיישב על פשוטו.

השאלה הי"ב,

מה ראה נח אחרי שנחה התיבה בחדש השביעי, והיה ידוע מזה שחסרו המים, ולחסרונם לא יכלה להיות צפה עליהם. ובחדש העשירי נראו ראשי ההרים. מה ראה שלא פתח מיד את חלון התיבה ושלח את העורב, והתמהמה אחרי זה ארבעים יום משנראו ראשי ההרים עד שפתח את חלון התיבה ושלח את העורב. והתמהמה עוד שבעה ימים משלח את העורב עד ששלח את היונה. וכן בין שליחות לשליחות היונה תמיד היה מיחל שבעה ימים. ומי יתן ואדע מאין לו לעשות הגבולים האלה בצמצום, האם נעשה זה במקרה, או בהשערה, או בחכמה.

ואלו הם הספקות שראוי שנעיר על זה בדברי הסיפור הזה.
והנני מפרש הכתובים באופן יותרו השאלות כולם.

[ביאור הפרשה ותשובות לשאלות]

אלה תולדות נח... עד ותשחת הארץ לפני האלהים [ו,ט-ו,י]

אחרי אשר בסדר בראשית ספרה התורה האלוהית ענייני אדם הראשון בראשית והתחלת מינו, באה לספר בסדר השני ענייני נח וקורותיו להיותו ההתחלה השניה למין האנושי, כמו שיתבאר אחר זה בפרשה. ועם היות שכבר נזכרו למעלה תולדות נח ובניו, הנה נזכרו כאן פעם שנית לשתי סיבות:

הראשונה, לפי שבסדר בראשית לא נזכר נח ותולדותיו [עמ' 88ב] כמו שזכר כל אחד מאבות השלשלת שנזכרו שמה. האמנם מפני מעלת נח ושלמותו רצה הכתוב להרחיב הספור בענייניו לסיבות שיתבארו אחר זה. ולכן אחר שסיפר ענינו בכלל האחרים בספר תולדות אדם, חזר לספר אותו בספר בפני עצמו, להיות נח התחלת היחס וראשית המין כדמות וערך אדם הראשון. ולכן התחילה הפרשה **אלה תולדות נח**, כחוזר מראש לספר עניינו.

והסיבה השניה היא כי בעבור שאמר למעלה 'ונח מצא חן בעיני ה' שניצל מן המבול, התחיל לבאר איך הייתה סיבתו, וסיפר שלמותו בעצמו ושלמותו במינו, שלא היו לו כי אם שלושה בנים בלבד, להודיע שכולם ניצולו עמו.

והותרה בזה השאלה הראשונה.

והראב"ע פירש, שפירוש תולדות - קורות הדברים שקרו לו שנזכרו בפרשה. וכך כתב על 'אלה תולדות יעקב יוסף'.

והקשה עליו הרמב"ן, כי אין האדם מוליד קורותיו רק לימים מיוחסים שילידום. אבל זו אינה קושיא כלל כי הנה לא נתייחסו הקורות לאדם בייחוס המסובב לסיבתו, אלא במדרגת ייחוס הקניין לבעל הקניין. כי תולדות שורשו ילד, והאיש לא ילד. אבל פירושו התולדות שנולדו לו, ולכן כשיפורשו תולדות על הקורות, יהיה ענינו הקורות שיקרו לו.

ואמנם אמרו איש צדיק תמים אחשוב שהם שני תארים:
האחד שהיה צדיק מתנהג עם הבריות במשפט ובצדקה, לא בחמס כאנשי דורו.
והשני שהיה תמים בעל תכונה שלימה בלתי נוטה בטבעו אל הדברים המגונים כבני הדור.

וכן אמרו בבראשית רבה:
ודלמא תמים בדרכיו, צדיק במעשיו.

וזכר כל זה להגיד שבכל הדורות שהיה בהם, שהאריך ימים רבים וקיפל דורות הרבה אנשי רשע וחמס, לא נפתה לבו ללמוד ממעשיהם. והיה זה לפי שאת האלהים התהלך נח, רוצה לומר שעם היות שדר בתוך רשעים, לא הלך בדרך אתם, אבל נתחבר ונדבק אל האלהים לא נפרד ממנו כל ימיו. והוא מלשון אחרי ה' אלהיכם תלכו ואותו תיראו.

ואם באתי לפרש צדיק תמים כדברי המפרשים על תואר אחר, כך ראוי לפרשו: שהיה צדיק נותן לכל דבר חוקו הראוי לו, ויכול בצדק שהיה צדיק עם זולתו וצדיק גם כן בעצמו, בתתו לנפשו החוק הראוי לתת לה, לגופו הראוי לו, מבלי חמס כלל, הפך אנשי דורו שברדפם אחר הזנות ויתר התאוות, היה גופם שבע ונפשם רעבה. ועם היות שהצדק לא ימצא רק בין שנים, וכן העוול, בהיות האדם בעל שני חלקים מתחלפים, נפשו וגופו, יפול בהם הצדק והעוול. ועל דרך זה נאמר 'צדיק אוכל לשובע נפשו'.

והנה אמר בנח שהיה איש, להגיד שהיה בעל מעלה בתוך עמו, כי בכמו אנשי המעלה יהיה מציאות הצדק מעלה. וסיפר הכתוב שהייתה צדקתו תמידית בו, ולא נשתנה מעוול לצדק או להפכו כל ימיו. והוא אמרו תמים היה בדורותיו, רוצה לומר בין בזמן הנערות והבחרות, וגם עד זקנה ושיבה.

ופירש בדורותיו, זמניו. כי דור הוא נגזר מדירה, והימשכות זמן רב על עניין אחד יקרא דור אחד. וכשישתנה אל עניין אחר, יקרא דור אחר. כל שכן בחיי נח, שהרי נערותו כפי רוב

ימיו, היה בכמו מאה שנה, וכן שאר זמניו. היה סיבת הצדק המתמיד הזה בנח, לפי **שאת האלהים התהלך נח**, והוא ההמשך אחר רצונו.

והתהלך, מבניין התפעל. ויורה על ההתמדה בעניין ההוא. ואמנם **הלך** יורה על תנועה מיוחדת. ולפי שבשלמות הזה נתעלה נח ונבדל מכל בני דורו, שכולם התהלכו אחר הבשר והוא לבדו התהלך את האלהים, לכן חזר לזכור שמו, ואמר **את האלהים התהלך נח**.

וצריך אתה לכמו הפירוש הזה **בדורותיו**. שאלמלא כן, והיה שם דור נאמר על חיי איש אחד כדעת המפרשים. והנה נח לא ראה כי אם דורו בחייו, לא הדורות שהיו קודם לידתו, ואף כי אחרי מותו. ואיך נודע שהיה צדיק בדורותיו? כי הנה מתושלח הגיע צדקתו עד שלא הביא הקדוש ברוך הוא מבול לעולם, ולא בימי אבולו.

ושם כהן לאל עליון, ועבר ישב אוהלים. ומדרשו: וכל שכן אברהם, שהיה בן נ"ח כשמת נח. הלא אלה היו צדיקים וטובים ממנו, ואיך יאמר בערכם צדיק היה בדורותיו? וכבר נלחץ **הרמב"ן** עם הספק הזה. וכתב, שלא נאמר זה רק על הדורות שהיו קודם המבול, וגם לא בכלום ולא אחריו. אבל הכתוב דיבר סתם, והוא ממה שיוכיח אמיתת מה שפירשתי.

והנה לא אמר הכתוב שהתהלך נח לפני האלהים כמו שכתוב באברהם, ואמר 'אשר התהלכו אבותי לפניו', לפי שאלו אמר לפני האלהים, היה מורה שהיה עובד את השם מאהבה. ולא בא הכתוב לשבחו בזה, אלא להגיד איך לא נמשך לבני דורו ולמידותיו המגונות. ואמר שהיה זה לפי שלא הלך בדרכם, כי היה מתהלך את האלהים, ומעשיו היו כפי השכל לא כפי תענוג הבשר.

וסיפר הכתוב שמהשגחת השם על נח היה שלא נתן לו אלא שלשה בנים. כי הבנים הרבים לא יוכל האדם על הנהגתם כמו שיוכל על המעטים. שבהיות הדור הפרוץ הזה בהיות הבנים רבים, אין ספק שקצתם ילמדו ממעשה דורם. אבל בהיותם מעטים, ישקיף האב על עניני חיותם, ויגער בהם. ולזה לא הוליד בנות, כי יהיו נשואות לזרים, והאישה תלך אחרי בעלה בדעותיה ובמידותיה. ולכן בנות לוט הנשואים מתו בסדום, עד שמפני זה דרשו רז"ל: 'וה' ברך את אברהם בכל' **שלא הייתה לו בת**. הנה מפני זה ספרה תורה השגחת השם על נח, בשלא היו לו אלא שלושה בנים. ואמנם למה היו שלושה ולא שנים או אחד, ולמה נקראו בשמות אלו שם חם ויפת, ומי הוא הגדול שבהם ומי הוא הקטון שבכולם, הנה יבוא ביאורו בכל זה בפרשת **ויהיו בני נח**.

ותשחת הארץ לפני האלהים וגו' עד עשה לך תיבת עצי גופר [ו,יא-יג].

רש"י פירש **ותשחת הארץ** - בעריות ועבודת כוכבים; **ותמלא הארץ חמס** - בגזל. והיותר נראה בפסוק, כי להיות סוגי העוונות שנים: מה שבין אדם לחברו, ומה שבין אדם למקום. אמרה תורה **ותשחת הארץ לפני האלהים**, כנגד המצוות האלהיות שהיו בינם למקום. **ותמלא הארץ חמס**, במה שבין אדם לחברו, שהיו גוזלים זה את זה ממונו ואשתו מכל אשר בחרו. ולפי שלא פירש המין האחד מן ההשחתה שהוא לפני האלהים במה היה, חוזר לבאר **וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי השחית וגו'** רוצה לומר שההשחתה לפני האלהים הייתה, בשהשחיתו את דרכם הטבעי.

ואפשר עוד לפרש, ותשחת הארץ לפני האלהים, כי הנה הרשע, והוא אשר לו קנין הרשע, לא יראה בעיניו פועל הרשע מגונה, כי בזה יובדל מהבלתי כובש את יצרו, שהוא מכיר את הרע במה שהוא רע, כי שכלו ישר עם היות שהתאוה לתקפהו, ולא יוכל השכל להתקומם כנגדה. ואמנם הרשע, והוא הבלתי מסתפק, יבחר התענוג מצד שכלו הנבער, בחשבו שהוא טוב, לפי שהקניין אשר לו בזה הפועל יביאהו אל הסכלות הזו, כמו שהתבאר בספר המידות. ולזה אמרה תורה כי הארץ נשחתה לפני האלהים, כלומר ולא לפני אנשי הדור, כי לא היה בהם מי שיכיר היותה השחתה ופועל רע. באר במה נשחתה, באומרו **ותמלא הארץ חמס**. והוא כולל למה שבין אדם לחברו ולמה שבין נפשם לגופו, וזה אמר גם כן **ותמלא הארץ**, להגיד שאדם אין בארץ שלא ייפול בהשחתה, כי כולה מלאה מזה, זולת נח הצדיק. ולפי שהייתה ההשחתה כולה מצד שגבר חומרם על שכלם תגבורת רב, לכן ייחס ההשחתה כולה לארץ. וכן בסוף סדר בראשית.

'וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ. וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ' כי שם **ארץ** במקומות אלו, הוא רמז לחומרם הרע הארצי, וכמו שביארתי שם. וכדי שלא יחשבו שהארץ היסודית עצמה נשחתה, הוצרך הכתוב לבאר ולומר, וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה, כי השחית כל בשר את דרכו. כלומר: והנה ההשחתה שראה יתברך בארץ, ויחס אליהם, אינו מפשיטותה ועצמה, אלא בהשחית כל בשר את דרכו מסיבתה. והוא אמרו **על הארץ**.

ואמנם מה שאמר **כל בשר**, הוא רמז במקום הזה לאדם. והוא כמו 'יבוא כל בשר להשתחוות לפני'. עם היות שאחרי זה אמר מכל החי מכל בשר, על הבעלי חיים בכלל. **וחז"ל** דרשו (סנהדרין ק"ח) כי השחית כל בשר, אפילו חיה ועוף נזקקין לשאינן מינם. ואם היה הדבר כן, יתחייב שניצוץ עליון מפועל המערכה הביאם לזה. וטיפול השאלה החזקה,

למה א"כ נענשו. וכבר חתר הר"ן להשיב על הספק הזה, ואין במה שאמר נחת רוח. ולכן היותר טוב שנאמר שהוא דרך דרש.

ואמנם אמרו **ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני**. אפשר לפרש שבא קיצם ועונשם שהם ראויים להיענש מפני החמס המגיע לארץ מפניהם, ואין ראוי להאריך אפי עליהם עוד, ולכן **הנני משחיתם את הארץ**. רוצה לומר, משחיתם ומסירים מן הארץ.

והיותר נכון אצלי הוא שאמר הנה הבנתי לאחריתם, וידעתי שלא ישובו מדרכם הרעה, ולא יצליחו לכל דבר, **כי מלאה הארץ חמס מפניהם**. רוצה לומר, שמצד עצמם היה זה, כי הם גמלו לנפשם הרעה, והגבירו החומר עליהם. ואחרי אשר היה הפשע כולל, לא יקווה בהם התיקון, כי מי יתקנם וכולם רשעים. ולכן **הנני משחיתם**.

ולפי שהיה האדם מורכב מגוף ונפש, וביאר שההשחתה תהיה לגופם לבד, והוא החלק החומרי, והוא אמרו **את הארץ**, כלומר: שישחית את הארץ בהם, והוא גופם. ועם זה לא יצטרך הפסוק אל תיקון כלל, והוא כפשוטו.

ואפשר עוד לפרש, **כי מלאה הארץ חמס מפניהם**, שהודיעו יתברך לנח שיבא קצם ועונשם על מה שחטאו בינם לבינם, לא על מה שחטאו בינם לבין המקום. כי אלו חטאו לגבוה לבד, (עמוד 89ב) היה יתברך מאריך אפו עליהם עוד. אבל מפני **שמלאה הארץ חמס מפניהם** במה שעשו, לזה יבא קצם ועונשם. וזהו **והנני משחיתם את הארץ**, כלומר, שאינן ראויים להיות מדיניים ולשבת בארץ, אחרי שאין בהם משפט ויושר. ואולי שלזה כווננו חז"ל (**בראשית רבה ל"א**) באמרם לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל.

הנה התבארו הפסוקים והותרה השאלה הב'.

עשה לך תיבת עצי גופר וגו' עד בא אתה וכל ביתך אל התיבה [ו,יד-כב].

אחרי שהודיעו ית' שבא הקץ, הגיעה הצפירה להשחית את הדור הרע הזה, ציווהו שישתדל להימלט עצמו וביתו. כי אחרי שנפרדו מתכונתם, ראוי היה שיהיה נבדל מעונשם. ולזה ציווהו בבניין התיבה.

וב**בראשית רבה** (פ' כ"ז) אמרו, שכל זה נאמר אל נח בהיותו בן ארבע מאות ושמונים שנה בשעת הגזרה, והיו ימיו מאה ועשרים שנה. ושהיה נח בהם מתעסק בבניין התיבה נוטע ארזים וקוצצן, כדי שיתנו אנשי הדור אל לבם וישובו אל ה'.

והנה ציווה אותו בבניין תיבה, לא ספינה ולא אנייה, לפי שלא הייתה כדמות ספינה עם תורן ונס ושוטין. אבל כדמות תיבה. ולא הייתה מרובעת, אבל הייתה כדמות משולש וראשו חד, כדי שלא תתהפך מהמים ולא מהרוח.

ולפי שיש לכל דבר ארבע סיבות: **פועלת, וחומרית, וצוריית, ותכליתית** ביאר לו ארבעתם בעניין התיבה.

ולעניין **הפועל**, אמר **עשה לך** כלומר שנח בעצמו יעשה התיבה ולא יצווה לעשות לאחרים.

ולעניין **החומר, עשה לך תיבת עצי גופר**. ולדעתי שהם העצים הקלים הנקראים פי"נו, כי הנה ציווה בהם כדי שבקלות תצוף התיבה על פני המים ולא תשקע. וגם להיות הגפרית יוצא מהם וה**רלב"ג** פירש שעצי גופר הם העצים חזקי הקיים, והיו עם זה ארוכים מאד.

ולעניין **הקיום** אמר **קנים תעשה את התיבה** והם המדורים חדרים רבים קטנים וגדולים, להושיב בהם כל מין מהבעלי חיים. ולשלמות צורתה בשלמות אמר, **וכפרת אותה מבית ומחוץ בכופר**, כדי שלא יכנסו בה המים. וציווהו שיעשה אותה בשיעור יאות להחזיק מה שיוכרח להכניס בה ממיני הבעלי חיים והמזונות לשנה אחת שמשית, ויישאר עם זה מקום שפל להכניס בו הזבל בזמן היותם בתיבה. והשיעור הוא שלש מאות אורך, וחמישים ברוחב, ושלושים בגובה. כי בזה השיעור לא יתכן שתתהפך. ו

כתב אחד מחכמי האומות, שהאמה הנזכרת בתורה היא האמה ההנדסית קראה אמה גדולה פירקטיקא, והיא ששה אמות נהוגות ממנו. והמפרשים לא זכרו זה. וספר הכתוב שציווהו עוד שלא תהיה התיבה למעלה ישרת השטח, אבל תהיה משופעת מכל הצדדים הארבעה, עד שלא יהיה למעלה משטח הישר כי אם אמה אחת באורך וששית אמה ברוחב, במדרגת מחודד, כדי שהמים היורדים אל התיבה מהגשמים יזובו וירדו מיד למטה.

וכבר הוכיח **הרמב"ן** שהיה בזה נס גדול, שהחזיק מועט את המרובה, כפי ריבוי החיות ומיני הרמש והמאכל הצריך להם שנה תמימה. אבל הכתוב לא זכר דבר מזה הנס, אלא שציווה הקדוש ברוך הוא בגודל הראוי אליה להכיל כל הדברים שנכנסו בה, כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות.

ומכלל התיקון ציווהו **צוהר תעשה לתיבה**, שהוא החלון שבו יכנס האור אליה, כי חיות הבעלי חיים הוא באור, כמו שביארתי בסדר בראשית. וכן יעשה פתח שבה יכנסו לתיבה ויצאו ממנה שהיא זולת הצוהר, וציווה שישים אותה בצדה כדי שיכנסו בה ויצאו ממנה ביותר נקל, ומי הגשמים לא יכנסו בה. וכן ציווה שיעשה בתיבה תחתיים שניים ושלישים, רוצה לומר שלוש עליות זו על גב זו:

העליונה לנח ובניו.

והאמצעית לדירת בעלי חיים ולקצת מזונות.

והתחתית גם כן קצתה למזונות וקצתה לזבל.

ולעניין התכלית אמר **הנני מביא את המבול מים על הארץ, והקימותי את בריתי אתך.** רוצה לומר, ותכלית התיבה וצרכה הוא שאני הנני מביא מבול, ואתה וביתך תמלטו בתוכה. ובאומרו **ואני הנני מביא**, הודיעו שיהיה המבול דבר השגחיי, לא טבעיי ומפועל המערכה בלבד, כי אם ברוחו יתברך.

ובמסכת ר"ה:

רבי אליעזר אומר אותו היום י"ז במרחשוון היה, שמזל כימה עולה ביום ומעינות מתמעטות. ולפי ששינו את מעשיהם, שינה עליהם סידורי בראשית. ונטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם.

ר' יהושע אומר אותו היום י"ז באייר היה, שמזל כימה שוקע ביום ומעינות מתגברות. ומתוך ששינו מעשיהם, שינה הקדוש ברוך הוא סדרי בראשית וכו'.

הנה על דעת שניהם נשתנו להם בעניין המבול סדרי בראשית, הוא המנהג הטבעי המסודר. וביאר הכתוב מה שיתחייב מהמבול, באומרו **להשחית כל בשר אשר בו רוח חיים**, שבזה יכלול האדם וכל שאר הבעלי חיים. כי אחרי שהכל נברא בשבילו, הנה בהפסדו היה ראוי (80א) שייפסדו גם כן שאר הבעלי חיים, כמו שביארתי בסוף סדר בראשית.

ומאשר אמר הכתוב **כל אשר בארץ יגוע**, למדו **חז"ל** שהדגים לא מתו במבול. ופסוק מלא הוא כל אשר בחרבה מתו. ואם היה שכל אשר בארץ יגוע, ימשך שנח ובניו וכל אשר אתו בתיבה שאינם בארץ כי אם על פני המים, לא גוועו ולא מתו. והוא אמרו בתוספת ביאור **והקימותי את בריתי אתך ובאת אל התיבה**, שרוצה לומר שבבואם אל התיבה ואינם על הארץ, ימלטו מהגזרה. ומאשר אמר **אתה ובניך ואשתך ונשי בניך**, רמז לו שיהיו אסורים בתשמיש המטה, כי עת רעה היא. וגם הודיעו שבזכותו ימלטו כל אנשי ביתו ומיני החיים, והוא אמרו 'אתך'.

ואמנם מהו הברית שעליו אמר **והקימותי את בריתי אתך?**

חשב **הר"ן** שההמלטה וההצלה מהמבול הוא הברית שכרת לו להצילו לא זולת זה. ואינו נכון.

והיותר מתיישב בזה הוא, שהאל יתברך בתחילת הבריאה (כמו שפרשתי בסדר בראשית), שם חוק גבול לים. שעם היות טבע המים כפי מקומות היסודות לכסות הארץ, שלא יהיה כן תמיד, אבל יהיה הגלות בחלק מה מהיבשה לישוב הבעלי חיים וחיותם, שאי אפשר להם מבלעדי זה. וכמו שביארתי בפירוש 'יקוו המים'.

הנה דור אנשי המבול כאשר עברו את חוקם והפרו את גבולם ובריתם, ראה הקדוש ברוך הוא להפר גם כן עמהם את בריתו מהיגלות היבשה. וכבר ידעת שחוקי הבריאה הראשונה נקראו ברית, כמו שאמר (ירמיה ל"ג כ"ב) 'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת'. 'את בריתי היום ואת בריתי הלילה'. כי ברית הוא מלשון גבול, כמו 'וברא אתה'. וכאלו אמר השם לנח שהברית והגבול אשר שם למים, שלא יכסו את הארץ, אין ראוי לשמרו לאותם הרשעים, כי כמו שהם הפרו את בריתי, אף אני אסלק את בריתי ואת אמונתי וחסדי מהם, ואסיר את גבול המים ושטף ועבר. אבל הברית והחסד הזה אקים אתך, כי אחרי שבריתי הייתה אתך, הצדק והשלמות, גם אני ברית שלומי לא תמוש מאתך. וכי תעבור במים לא ישטפוך, באמצעות התיבה שבה תמלט עד יעבור זעם, ואחר כך תתהלך בארץ לארכה ולרחבה, כי לך אתננה.

הנה א"כ **והקיימותי את בריתי אתך**, הוא ברית גילוי היבשה ויישוב הבעלי חיים בה, שזה יתקיים לנח ולזרעו, וכל הבעלי חיים הצריכים אל בני אדם. ובזה תישאר האדמה תמימה ולא תחסר כל בה.

והותרה בזה השאלה הג'.

ואמנם במה שציווהו על שנים שנים ממיני הבעלי חיים, ואח"כ אמר שבעה שבעה, הנכון הוא שאין פירוש שנים שנים שיהיו שני בעלי חיים לא יותר. אבל הפירוש שיהיו הבאים והנלקחים תמיד זכר ונקבה, והם אשר קרא שנים. הודיעו שאיש ואשתו יבואו אל התיבה באופן שיחיו זרע אח"כ על פני כל הארץ. ולא פירש לו כאן כמה מן הזוגות ההם ייקח, אלא שבגזרתו יתברך יבואו אל התיבה מעצמם מבלי צידה, מכל החי מכל בשר ומן העוף שנים מכל, שהם הזכר והנקבה. והתבונן כמה כלל זה היעוד. כי הנה נקבות הבעלי חיים אינן הולכות תמיד מחוברות עם זכריהם, אבל יתחברו לבד בשעת הזווג, ומיד איש ואשתו כל אחד לדרכו פנו. ומין האדם בלבד הוא המתחבר תמיד אל נקבתו, וכמו שביארתי בפסוק 'לא טוב היות האדם לבדו'. ולצורך התיבה גזר ית' שיבואו מחוברים זכר ונקבה, לא אחד ולא שתיים בלבד, אבל רבים מכל מין, כדי שייקח נח מהם כרצונו.

ולפי שאמר שהם יבואו מעצמם, והוא לא יצטרך לבקשם ולצוד אותם, ציווהו שלבד ישתדל בבקשת המזון הצריך אליהם. כי עם היות שהבעלי חיים דורסים יזונו מהבשר,

הנה ציווה ית' שלא יאכלו בתיבה כ"א הזרעים והצמחים, כדי שיתבטל זדונם ורשעתם. כי היה כמו שפירשתי בספר ישעיהו, מאכל הבשר מוליד אכזריות חימה ושטף אף, ואכילת התבן והעשבים תבטלהו, כמו שנראה מהבעלי חיים הביתיים שיאכלו מעשב האדמה ושלמים הם אתנו, והארי גם את הדוב והכלבים עזי נפש אוכלים הבשר. ולכן יעד הנביא (ישעיה י' י') 'ואריה כבקר יאכל תבן' וסמך ליה 'לא ירעו ולא ישחיתו' ועל זה נאמר כאן **והיה לך ולהם לאכלה.**

וכלל עוד בזה המאמר, שיכניס עמו לתיבה מכל מיני הזרעים והצמחים. לפי שבימי המבול נפסדו האילנות, ובצאתם משם יהיה להם זרע לזרוע כדי שלא ימותו ברעב. ועל זה גם כן נאמר **והיה לך ולהם לאכלה.** רוצה לומר: אחרי צאתו מן התיבה.

ואין ספק שהודיע השם לנח זמן עמידתו בתיבה, וטבעי מיני כל הבעלי חיים ומאכלם. וכן אמרו **בבראשית רבה: הכניס עמו זמורות לפולין, חצובות לצבאים, זכוכית לנעימיות.** אמנם כאשר ציווה ית' לבוא אל התיבה, אז פירש לו שמאותם הזוגות הבאות אליו מן הטהורות ייקח שבעה שבעה איש ואשתו. ומאשר לא טהורה היא ייקח שני זוגות בלבד. ואין ספק שהיה נח (90ב) יודע וחכם בטבעי הבעלי חיים, כמו שהיה גם כן בקי בעבודת האדמה. ומתוך חכמתו ידע והבדיל טהור מטמא, שהוא כפי טבעם. והנה ציווה לקחת רבים מהטהורים, לפי שהיה עתיד להתיר להם אכילתם, וגם שמהם יקריב קורבן. ומלבד זה הטהורים יהיו שלמים ושקטים בתיבה, ואין כן בדורסים שהם הבלתי טהורים, שלא ידע שלו בטנם, 'והרשעים כים נגרש'.

הנה התבאר שאין סתירה במספר הבעלי חיים. והותרה השאלה הד'.

וסיפר הכתוב שעשה נח ככל אשר ציווה אותו אלהים, וזה היה בעשיית התיבה ואסיפת המזונות שאסף מהם כמות רב מכל דבר.

פרק ז

ויאמר ה' לנח בא אתה וכל ביתך אל התיבה... עד ויהי המבול [ז,א-טז].

כפי הנראה מהכתובים, הדיבור הזה בא לנח שבעה ימים קודם המבול. כי כן כתיב **כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר.**

במסכת ר"ה חלקו. רבי אליעזר אומר שהחודש השני הנזכר כאן, הוא מרחשוון, שני לתשרי שבו נברא העולם. ור' יהושע סבר שהוא אייר, שני לניסן שבו נברא העולם.

ולפי שחכמי ישראל מונין למבול כר' אליעזר, אמשיך פירוש הפרשה כולה לדעתו, לפי שעל דרך האמת עד יציאת מצרים היה תשרי ראשון לחודשי השנה, וכן תרגם יונתן בן עוזיאל, בירח האיתנים – בחג, הוא החודש השביעי, **בירחא דעתיקון קראן ליה ירחא קדמאה, וכען הוא ירחא שביעאה.**

ובמכילתא אמרו, החודש הזה לכם ראש חדשים, ולא מנה בו אדם הראשון. כי היו הקדמונים כולם, וגם היום רוב האומות, מתחילין השנה מתחילת החרישה. עד שיצאו ממצרים, שלזכר אותו הנס ציווה יתברך שיהיה החודש ההוא ראשון לחודשי השנה.

והנה סיפר הכתוב כאן, כי כאשר נשלם בנין התיבה, ובאו ימי הפקודה שבעה ימים קודם המבול, ציווה יתברך לנח שיבוא אל התיבה. ומאשר אמר **כי אותך ראיתי צדיק לפני בדרך הזה**, ולא אמר **תמים**, מורה ששניהם תואר אחד כמו שפירשתי למעלה. אבל **חז"ל** למדו מזה שמזכירין קצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו.

והנכון בפירוש הפסוקים האלו הוא באחד משני אופנים:

האחד - כפי דרך **חז"ל**

שאמרו **שבא אתה וכל ביתך וכן יבא נח וגו'** הוא הביאה האחרונה שבא בתיבה ונסגר בה. וכפי זה ראוי לפרש הפסוקים, שבראשונה ביארה תורה בדרך כלל שבא נח ובניו ונשיהם אל התיבה מפני מי המבול שכבר התחיל, ושהיה זה בהיות נח בן שש מאות שנה. ושגם כן באו אל התיבה כל מיני הבעלי חיים. ולפי שנאמר זה בכלל, ולא ידענו באיזה חודש מהשנה, ולכמה ימים בחודש, ואם היה קודם מלאת השבעה ימים או אח"כ, ואם היה קיבוץ האנשים והבעלי חיים כולם אל התיבה בימים רבים או מעטים - לכך הוצרך הכתוב לבאר כל זה בפרטיות גדול, יען היה פרטיות הסיפורים ממה שיוסיף אמת ואמונה בהם.

ולכן אמר אחרי שסיפר העניין בכלל, **ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ**, להגיד שנתקיים הדיבור האלוהי בזה כמו שביאר. עוד ביאר החודש והיום, באומרו **בשנת שש מאות שנה לחיי נח, בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש**. ואמנם מה שאמר למעלה **והמבול היה מים על הארץ**, ביאר זה גם כן באומרו **ביום הזה נבקעו כל מעיינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו**. ושם **מעיינות וארובות** הם המשליים, כי אין מעיינות בתהום ולא ארובות בשמים. והעניין הוא, שעלו המים מתחת לארץ שהוא נקרא

תהום - עליה, וכן ירדו גשמים רבים מלמעלה - והוא המבול. וספר הכתוב שהתמיד זה ארבעים יום וארבעים לילה מבלי הפסק כלל.

ואמנם ההכנסה לתיבה, אם הייתה בימים רבים או מעטים, הנה ביאר זה באומרו **בעצם היום הזה בא נח ושם וחס ויפת המה וכל החיה**. והוא פועל מתמיה מאוד, שביום אחד נעשתה כל ההכנסה הרבה היא מאנשים ונשים, ומיני החיה והבהמה והרמש והעוף ומזונותיהם, שהיה בלתי אפשר שיעשה כל זה ביום אחד עם גשם ורוח זלעפות, אם לא בעזר האל. כי רוחו הוא קבצם. ולפי זה הדרך יהיו הדברים מחוורים, ואין הכפל בפרשה. וזהו האופן הראשון.

ואמנם האופן השני -

הוא שאמר יתברך לנח **בא אתה וכל ביתך אל התיבה**. אין הכוונה שייסגר בתוכה, אלא שיבוא שמה פעמים רבות הוא וכל בני ביתו באותם שבעה ימים. והוא אצלי כמו 'עלה אל הר העברים וגו' (במדבר כ"ז ג') 'וראית אותה ונאספת אל עמך וגו' שנאמר למשה רבנו עליו השלום בפרשת פנחס. שאין כוונתו על עלייתו האחרונה, והראיה אשר ראה בסוף ימיו, כי היא נזכרה בסוף התורה, ונאמר בה 'ומות בהר', מה שלא נאמר כן בפרשת פנחס. ועם היות שנאמר שם **'ויעש משה כאשר ציווה אותו אלהים'**, ואין הכוונה שאז עלה וראה את הארץ ומת אז שמה, כי כמה דברים נעשו אח"כ. אבל היה ענין הציווי (91א) ההוא, שיעלה שם פעמים רבות, ויראה את הארץ תמיד, לפי שהיה עתיד למות שמה, וכמו שיתבאר במקומו בע"ה.

כן היה ענין הצוואה הזאת לנח, שיבוא אל התיבה הוא ובני ביתו, ויביאו שם מזונותיהם וכל ענייניהם, עם היות שלא הגיעה עדיין שעת המבול, **כי לימים עוד שבעה יהיה**. וכן ציווהו שייקח מבהמה הטהורה באותם שבעה ימי ההכנה והחינוך שבעה זוגות איש ואשתו, ומהבלתי טהורים ייקח שנים זוגות איש ואשתו, כי היו באים רבים לפניו, והוא ייקח מהיותר יפים ונאים כרצונו.

ואמר שיהיה זה לחיות זרע על פני כל הארץ, כי זהו התכלית, לא לאוכלם בתיבה. ואמר שמספר כל השבעה שבעה שייקח מן הטובים היה לו לסימן ולאות **כי לימים עוד שבעה ימטיר על הארץ**. וכפי הנראה עם השבעה ימים היו נשלמים המאתיים ועשרים שנה שנתן להם לשישבו אליו.

אבל **חז"ל** אמרו אלו שבעת ימי אבלו של מתושלח, שאיחר הקדוש ברוך הוא את המבול לכבודו עוד שבעה ימים אחרי המאה ועשרים שנה.

ואמרו **ויעש נח ככל אשר ציווה ה'**, עניינו אצלי, שהיה בא אל התיבה פעמים רבות כל אותם הימים, והיה מכין בה הדברים הנצרכים לדרכו, וכל זה היה קודם התחלת ירידת מי הגשמים. אבל בניו ואשתו ונשי בניו לא עשו כן, ולא באו אל התיבה מפני מצוות השם, לכן לא נאמר ויעש נח ובניו וביתו ככל אשר ציווה השם.

האמנם כאשר התחילו באותם שבעה ימים לרדת גשמים, עם היות שלא היו רבים, פחדו בני נח ונשותיהם, ואז באו אל נח אל התיבה באותה ביאת עראי שהיה בתוך השבעה ימים. ועל הביאה הראשונה היא אמר הכתוב: **ונח בן שש מאות שנה, והמבול היה מים על הארץ**. כי הנה לא אמר בזה החודש וימי החודש, ולא מעיינות נבקעו ונפתחו ארובות השמים, כאשר אמר באחרונה. אבל אמר שבשבעת ימי ההכנה האלה, היה המבול מים על הארץ, רוצה לומר לא מבול החלטי, כי אם מים מועטים ממנו. ואז **ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התיבה מפני מי המבול**, רוצה לומר מיראת המים שהתחילו לרדת.

אבל **חז"ל** אמרו (**בראשית רבה** ל"ב) שאף נח מקטני אמנה היה, שלא נכנס לתיבה עד שהגיעו המים לקרסוליו. ואם היה הדבר כן, לא ידעתי איך כינהו הכתוב בצדיק תמים. אלא שפשט הכתובים כפי מה שפירשתי. וסיפר הכתוב שהבעלי חיים באו אל התיבה זוגות כאשר ציווה אלהים לנח, ושבהגיע השבעה ימים שיעד השם, ומי המבול היו על הארץ.

והתבונן שלמעלה אמר **והמבול היה מים על הארץ**, לפי שלא היו מים רבים. אמנם בכאן בביאה האחרונה, אמר **ומי המבול** היו על הארץ. לפי שאחר השבעה ימים כבר היו המים בריבויים ושטיפתם מן המבול, מה שלא היה ככה קודם לכן. ולכן שינה הכתוב לומר (**בראשית ז'**) **בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בי"ז לחדש ביום הזה נבקעו כל מעיינות תהום רבה**. להגיד כי בתחילת שבעה ימים, היו מים על הארץ, אבל לא היו מים רבים, ולא מי המבול, ולא נבקעו עדיין כל מעיינות תהום רבה. ואז בא נח וביתו ביאת עראי, רצוא ושוב אל התיבה. אמנם בסוף השבעה ימים, אז נבקעו כל מעיינות תהום רבה וארובות השמים, שהוא רמז לריבוי הגשמים באופן נפלא.

ובעצם היום הזה בא נח וכל ביתו אל התיבה ביאה מוחלטת להיסגר בה, וכן הבעלי חיים, שגם כן לשבעת הימים היו באים ושבים, הנה כולם בעצם אותו היום נכנסו ונסגרו בתיבה. לא שילך נח ללקחם, אלא שמעצמם באו אל נח אל התיבה זוגות זוגות, כמו

שגזר השם. ולפי שהביאה הזאת האחרונה החלטית ולא כראשונה, אמר הכתוב בה **ויסגור ה' בעדו**. כלומר שירדו כל כך מהמים, שלא יכלו לצאת עוד ממנה, כאלו השם סגר בעדם ולא יצא, וגם סגר בעדם פתח התיבה, שבחמלת ה' לא נפתחה מהמים ומהרוחות. שאילו נפתחה היו מתים לשעתם. הנה התבארו הפסוקים האלה מבלי מותר והכפל כלל. **וכפי כל אחד מהפרושים האלה הותרה השאלה הה'.**

ויהי המבול ארבעים יום על הארץ וגו' עד ויזכור אלהים את נח [ז,יז-כד].

סיפר הכתוב שאחרי שנסגרו בתיבה, התמידו ימי המבול ארבעים יום מבלי הפסק. וכבר הזכרתי למעלה שבארבעים היום נכללים ארבעים הלילה, כי היום הוא כ"ד שעות כחשכה כאורה. ואמנם למה אמר כאן **ויהי המבול ארבעים יום** בהיות כי אמר למעלה **ארבעים יום וארבעים לילה?**

כתב הרב"ע שעניינו, כאשר היה המבול על הארץ, היו המים כל כך רבים ארבעים יום, עד שנשא את התיבה. וזה אות כי עד ארבעים יום לא זזה התיבה ממקומה. ואפשר לומר בזה עוד, שלמעלה כוונה תורה בלבד להגיד שהתמידו הגשמים כל ארבעים יום וכל ארבעים לילה מבלי הפסק כלל, ולכן אמר שם ויהי הגשם על הארץ, כי לענין הגשם לבד אמרו. אבל כאן אמר ויהי המבול ארבעים יום על הארץ, שהוא הכולל (91ב) המים העליונים והתחתונים. ובא הכתוב אם כן להודיע, שמלבד הגשם היו מי התהום רותחים ועולים כל ארבעים יום.

והותרה השאלה הו'.

ואמנם מאין באו כל המימות ההם שהחריבו כל העולם?

ראוי שנאמר בו ענין מספיק, כי פעולות ההשגחה האלהית תמיד יהיו ע"י סיבות אמצעיות.

והוא שבעבור הקור שבא על הארץ בסיבת רוב העננים המונעים מהתפשט חום השמש בה, נכנס החום בבטן הארץ ויתחממו המימות ויורתחו, כמו שיקרה בימי הסתיו, כי המים שתחת הארץ הם חמים, ובגזרת השם והשגחתו שהוא העיקר, נתדקדקו המים ונתרבו מאוד בדקדוקם, עד שבמקום שהיו שם נכבשים תחת הארץ, יצאו ונתפשטו עליה. ועל זה נאמר (בראשית ז' י"א) נבקעו כל מעיינות תהום רבה, שהוא רמז לריבוי המים היוצאים מתחת הארץ. ואחשוב שלזה כוונת רז"ל (סנהדרין פ' חלק) באומרם **ברותחים נדונו**, שהמים שהיו תחת הארץ נתחממו ונעשו רותחים, ובזה נתדקדקו מאוד וזה היה סיבת התרבותם מלמטה.

ועם זה התחברה הסיבה השנית, והיא שיסוד האוויר נתהפך כולו למים, ובזה נתרבו הגשמים הרבה מאוד. ועליו אמר וארובות השמים נפתחו, שהיה האוויר מתהפך למים כל אותם ארבעים יום.

והנה התבארו שתי סיבות האלה בפרשה. כי באומרו **וירבו המים וישאו את התיבה ותרם מעל הארץ**, כיון אל המים העליונים היורדים בגשמים, והיו כל כך רבים שהרימו את התיבה מעל הארץ. ואמרו עוד **וירבו המים ויגברו מאד על הארץ** כיון אל המים התחתונים, שבמקום שהיו נכבשים תחת הארץ, אז בגזרת השם גברו ועלו עליה מפני ריבויים, ואז הלכה התיבה מפה ומפה. ומזה תדע מהו הנרצה באמת בתגבורת המים על הארץ, שאינו כמו שחשב הר"ן שנהפכו האוויר והארץ למים כי זה יקרא התהפכות לא תגבורת.

ואתה תראה שההתגברות תמיד ייוחס אל המים התחתונים, כי בהיותם נכבשים ונכנעים תחת הארץ כאשר יצאו ועלו עליה ויכסוה, יאמר שגברו המים על הארץ לכבשה. ולא נזכר בגשם לשון גבורה. ואחרי שנתן שני גבולים האלה במים, נתן עוד גבול שלישי, והוא אמרו **והמים גברו מאד מאד על הארץ ויכסו כל ההרים הגבוהים**. רוצה לומר שלא די שגברו המים התחתונים בעלותם על הארץ הישרה ויכסוה, אבל גם ההרים היותר גבוהים שתחת השמים כיסו אותם.

וחכמי האומות כתבו שההרים הגבוהים שזכרה התורה כאן, הם ההרים הגבוהים אשר בארמינייא"ה.

ונתן עוד גבול רביעי, והוא אמרו **חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים**. רוצה לומר שהיו המים בריבוי מופלא כל כך, שלא די שהיו מכסים כל ההרים הגבוהים, אבל גם למעלה מהם עלו וגבהו ט"ו אמות. ולהיות זה ריבוי מופלא, אמר בו הכתוב מאד מאד.

וזכר מה שנמשך מריבוי המים היורדים מלמעלה והעולים מלמטה, באומרו **ויגוע כל בשר וגו'**. ולפי שהיה זה מאמר כללי, פרט בו **כל אשר נשמת רוח חיים באפיו וגו'**.

ואמנם אמרו עוד **וימח את כל היקום. וימחו מן הארץ**. נלאו המפרשים לתת טעם בהכפל הזה. והמובחר שבהם, שלא נשאר רושם מפגרי אנשי המבול. וכדי לטהר את הארץ גזר השם שימחו כולם בתוך המים.

ולי נראה שלא אמר וימח את כל היקום על הבעלי חיים בלבד, אבל גם על כל שאר העניינים שהיה בהם קיום והתייצבות, כאלו תאמר העצים הרמים והנישאים וכן הבתים והמגדלים, וכן מכלאי צאן ובקר וקיני העופות. כל דבר גדול או קטון שהיה בו קימה והתייצבות ונווה - הכל נהרס ונמחה, באופן שלא נשאר ממנו רושם כלל. כמו שאמר חז"ל (בראשית רבה כ"ח) אפילו אצטרובלין של רחיים נימוחו. ודרשו עליו 'אבנים שחקו מים'. והנה על זה כולו נאמר וימח את כל היקום וימחו מן הארץ, עד שלא נשאר מכל הדברים שהיו נמצאים בארץ חיים ובלתי חיים, רק נח ואשר אתו בתיבה, כי הם והתיבה נשארו בלבד.

ואמנם באומרו עוד ויגברו המים על הארץ חמשים ומאת יום טעו בפירושם לפי דעתי המפרשים שני טעויות גדולות:

האחד שחשבו שהיו המאה וחמישים יום אחרי הארבעים יום מהמבול וירידות הגשמים. ואין הדבר כן, כי הנה לא אמר הכתוב ויגברו עוד המים על הארץ חמשים ומאת יום. אבל אמר בלבד ויגברו המים, לפי שבאותם המאה וחמישים יום נכללו הארבעים ימי הגשם. ואיך לא, כי הנה ביום הראשון מהמבול נבקעו כל מעיינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו, ומהיום ההוא התחיל תגבורת המים. והכתוב מעיד שגברו המים מאה וחמישים יום. א"כ בהכרח בהם יוכללו ארבעים ימי הגשם והתגבורת. וכבר הסכים בזה הרמב"ן בטוב דעתו, ומספר החודשים יעיד עליו כמו שיתבאר.

והטעות הב' הוא שחשבו שהתגבורת היה התרבות המים תמיד מבלי חסרון כלל, כי לריבוי גדול קראו לשון גבורה, וכמו שכתב הרמב"ן.

ואין העניין כן (93א) לדעתי, אלא שכל אותם המאה וחמישים יום היו גוברים המים על הארץ בהיותם מכסים אותה, כי זהו התגבורת באמת בהפך החוק ששם הקדוש ברוך הוא בהגלות היבשה. כי הגבורה היא ההתקוממות על המנוגד, ובהיות הלוחמים איש באחיו ידובקו, הנה כאשר יכבוש את חברו תחתיו וימשול בו, נאמר שגבר עליו.

וכן בעניין ויגברו המים. כי אין ספק שאחרי עבור הארבעים יום מתחילין לחסור, ובסוף הארבעים יום היו יותר גדולים על הארץ כמות רב מהיום שנשלמו מאה וחמישים יום. וכן הוא אומר ויהי המבול ארבעים יום על הארץ, ויגברו המים וירבו מאוד על הארץ. והמים

גברו מאד מאד וגו' חמש עשרה אמה וגו' שכל זה בארבעים היום נעשה ובהם נדונו. וכמו שאמר **חז"ל** (בראשית ז' כ') שהיה דינם כמשפט יצירת הולד. ולמה א"כ יעמדו המים אח"כ מאה וחמישים יום אחרים בגבורתה בלא צורך כלל? אלא שהאמת הוא שהארבעים יום היה תגבורת המים בשעלו חמש עשרה אמה על ההרים הגבוהים לשטוף את כל אשר בחרבה. ומיד התחילו לחסור מעט מעט כפי טבעם, עם היות שעד תשלום המאה וחמישים יום תמיד היו מכסים הארץ וגוברים עליה בריבויים או במיעוטם, ולא היה שום דבר לנוח על הארץ בסיבת המים שעליה עד עבור היום ההוא. זהו אמיתת העניין הזה ובו יתבאר עניין החדשים כמו שיתבאר.

ועם מה שפירשתי בזה הותרו השאלות הז' והח'.

פרק ח

ויזכור אלהים את נח וגו' עד פרשת צא מן התיבה [ח,א-טו].

סיפר הכתוב שאחרי מאה וחמישים יום זכר אלהים את נח ואת כל אשר אתו, ובזכותו יצא לתת להם שם ושארית. ויעבר אלהים רוח על הארץ ליבש אותה. **וישוכו המים**, רוצה לומר שנחו משטיפתם וחזקם. וכמו שזכר הכתוב גבולי תגבורת המים כן זכר גבולי חסרונם מתחלה ועד סוף. כי הנה אמר בראשונה **ויסכרו מעיינות תהום וארובות השמים ויכלא הגשם וגו'**. והיה זה כולו בסוף הארבעים יום, כי כמו שבתחילה נבקעו ונפתחו כך בסופם נסכרו, ומשם ואילך וישבו המים מעל הארץ הלך ושוב. רוצה לומר וישבו מהארץ אל התהום כאשר בראשונה. ואמרו **ויחסרו המים מקצה מאה וחמישים יום**. אין הכוונה שמאותו יום התחילו לחסור מכמותם הרב, כמו שחשבו המפרשים, כי כבר היה יותר ממאה יום שהתחילו לחסור. אבל עניין הכתוב הוא שמקצה המאה וחמישים יום חסרו המים כל כך, עד שנחה התיבה בחדש השביעי בי"ז לחדש על הרי אררט. ובזה היה גבול רב מהחסרון לא מהתחלתו. והנה המבול התחיל בחדש השני שהוא מרחשון בי"ז לחדש. **ותנח התיבה בי"ז לחדש השביעי** שהוא ניסן, הרי ביניהם חמשה חדשים שלמים, שהם המאה וחמישים יום שזכרה התורה. וזה ממה שיורה הראות מבואר אמיתת מה שפירשתי, שהיו הארבעים יום נכללים במאה וחמישים יום שעמהם נשלמו חמשה חדשים מיום שהתחיל המבול עד יום שנחה התיבה שהיה בסוף המאה וחמישים יום. ויהיה לפי זה החודש השביעי לתחילת השנה, כמו החודש השני שזכר בתחילת הפרשה.

עוד נתנה התורה גבול אחר לחסרון המים באומרו (בראשית ח' ה') **והמים היו הלוך וחסור עד החודש העשירי**, שהוא תמוז, שאז נראו ראשי ההרים. שעם היות שנחה התיבה על הרי אררט בחדש השביעי, ולא יכלה להתנועע עוד למיעוט המים, הנה עדיין לא נגלו ראשי ההרים, כי תמיד היו מכוסים ממים עד **החדש העשירי באחד לחדש**, שאז **נראו ראשי ההרים**. וזה נכון שנפרש אותם על ההרים הגבוהים או על הרי אררט עצמם, שעם היות שהתיבה נחה על אחד מהם, לא נראו ראשי ההרים ההם. וגם החודש ההוא נקרא עשירי, בערך תחילת השנה, כמו השני והשלישי שזכר מבלי חלוף כללי. אם כך באו שמות החודשים האלה כולם נמנים בסדר ראוי והגון.

והותרה עם זה השאלה הט'.

וזכר הכתוב שכאשר ראה נח ראשי ההרים אז פתח את חלון התיבה, והוא הצוהר שעשה לאור, ושלח בו את העורב. ואל תחשוב שבא הכתוב הזה להודיענו שאז פתח את חלון התיבה ולא קודם לכן, כי הוא מאותו חלון ראה ראשי ההרים. אבל אמר הכתוב שאז פתח נח את החלון ההוא כדי להוציא את העורב, ואולי שהיה באותו חלון אבן מאירה כעניין הזכוכית הנהוג אצלנו לשום בחלונות, שבו די להיכנס האור לבית ולראות מהבית לחוץ, והוא סתום אין יוצא ואין בא.

וכבר חלקו ב**בראשית רבה** על עניין הצוהר, אם היה חלון או אבן טובה ומאירה. וכפי האמת שניהם דיברו נכונה, שהיה שם חלון, וראה שם נח ההרים מבלי פתיחה, אבל הוצרך לפתחו כדי לשלח ולהוציא בו את העורב.

והנה לא אמר הכתוב ששלח את העורב לראות הקלו המים, לפי שלא שלחו לזה התכלית אלא לראות אם נשארו בתים, מגדלים וארמוניות, כי שם יקנן העורב. והוא מצא כל הארץ חרבה, אין בית ולא קיום שום דבר בעולם לקנן בו, (92ב) חזר כנגד התיבה. והיה יוצא ושב עד יבושת המים מעל הארץ, כי תמיד היה קרוב לתיבה עד שיצא נח ממנה. הנה א"כ לא נשאר העורב מחוץ, לפי שלא מצא מנוח אשר ייטב לו. וכבר אמרו מטבע העורב שדירתו אצל בני אדם, ולא נכנס לתיבה, לפי שהעורב כפי מה שארז"ל (סנהדרין ק"ח) נתחבר לבת זוגו בתיבה.

וכבר כתבו ה**טבעיים**, וזכרוהו **חז"ל**, שבני העורב כשילדו יוצאים לבנים, והעורב חושב מפני זה שאינם בניו, ויברח מהם ולא יבקש ולא יתן להם מזון. ושעל זה נאמר **'לבני עורב אשר יקראו'**. ואמר (איוב ל"ט ג') **'מי הכין לעורב צידו'**. הנה מפני זה לא חזר העורב אל התיבה, ולא נתאמץ נח ללקחו, מפני שלא נתקרב אל התיבה, אבל היה הולך תמיד סביבה.

אמנם היונה שלחה נח לראות הקלו המים, לפי שהיא תנוח על ראשי האילנות. ובעבור שלא היה דרכה לנוח על ראשי ההרים הגבוהים, כיון שאין אילן שם, לכן בפעם הראשונה לא מצאה היונה מנוח לכף רגלה, ושבה אל התיבה כיונה פותה אין לב, שמהתענג ומרוך לא תוכל לשבת על פני המים. ומפני רכותה הוצרך נח ללקחה, ויבא אותה אל התיבה. אבל העורב להיתו מקשיי הבשר, חזק החיים, ארוך הימים, הניחו ללכת מפה אל פה כרצונו.

ומאשר אמר הכתוב **ויחל עוד שבעת ימים אחרים**, למדנו שבין שליחות העורב לשליחות היונה בראשונה עברו שבעה ימים, כי לכן נאמר בפעם השנית שבעת ימים אחרים. הנה נתבאר מזה למה שלח נח בראשונה את העורב, ולמה נאמר בו לראות **הקלו המים**, שהוא לפי שלא שלח אותו אלא לראות אם נשאר הערים מאין יושב ובתים מאין אדם ששם יקנן העורב. ולמה זה לא חזר אל התיבה.

והותרה השאלה הי'.

והנה היונה בפעם הראשונה כאשר לא מצאה לה אילן ולא עשב למזונותיה ולא בית ופינת גג לשבת בה, שהוא המנוח לכף רגלה, שבה אל התיבה, **והנה עלי זית טרף בפייה**. כאומר שני דברים בקשתי, המדור והמזון, ומצאתי המזון רע ומר והמדור איננו. לכן שבה אל התיבה.

ורבותינו ז"ל חלקו בדבר **בבראשית רבה** (פרשה ל"ג) מהיכן הביאה? מהם אמרו מהר המשחה הביאה, שלא ירדו גשמים על ארץ ישראל, וכמו שכתוב בדברי יחזקאל הנביא **בן אדם אמור לה את ארץ לא מטוהרה היא ולא גושמה ביום זעם**.

וכן אמרו בפרקי ר' אליעזר:

ארץ ישראל לא ירדו עליה מי המבול מן השמים, אלא נתגלגלו מן הארצות ונכנסו בתוכה. ר' בירי אומר נפתחו לה שערי גן עדן והביאה.

ושתיה הדעות האלו בלתי מספיקים. אם האחת, לפי שאף שנודה שלא ירדו גשמי המבול בארץ ישראל, אין ספק שברוב המימות שנתגלגלו עליה משאר ארצות היו נעקרים ונשברים האילנות. ואמנם מגן עדן, הוא דרך דרש.

ולכן הנראה לי מדרך הפשט, שמעת שנראו ראשי ההרים נמצאו שמה ענפי זית הרבה, שהיו צפים על פני המים. וכשיבשו ראשי ההרים, בהיות שם הארץ לחה ורעננה מאותם

הענפים שנכנסו בבטן האדמה בארבעים או בחמישים יום, שורשו וצמחו ויציצו ציץ, ומשם לקחה היונה העלה זית שהביאה בפיה. ואמנם בפעם השלישית ששלחה, כבר מצאה ארץ בפועל לנוח כף רגלה למזונות הרבה מעשבים, ולכן לא שבה עוד אל התיבה. הנה התבאר שהיו שליחיות היונה בסדר ראוי והגון.

הותרה השאלה הי"א.

[משמעות המספר ארבעים]

ונשאר עתה לבאר מדוע נתאחר נח ארבעים יום משפתח התיבה עד ששלח העורב, ולמה אחר כך בין שליחות העורב ליונה ובין שליחות היונה בין זה לזה נתאחר שבעה ימים. ואומר בסיבתו, שנח כשראה ראשי ההרים, המתין עוד ארבעים יום כפי חכמתו, יען היו ההנהגות כולם בארבעה מחנות קדושי עליונים, והגלגל הסובב עלינו ומתגלגל לארבעה רבעים, ומשם נמשכו הארבעה יסודות. וכן בסוגי המורכבים ארבעה, הדומם והצומח והמרגיש והמדבר, והיו ימי יצירת הולד ארבעים יום, ושאר הרביעיות. ומספר הארבעים הנמשך מהם, זה יסודו ושורשו. ולכן ישב משה רבנו עליו השלום בהר ארבעים יום וארבעים לילה כל אותם הפעמים שישב שמה, והלכו המרגלים בארץ ישראל ארבעים יום, וישראל ארבעים שנה במדבר. והימים האלה נזכרים ונעשים עד היום הזה מדי שנה בשנה ורצון האלהים. ובעבור שראה נח שבארבעים יום השחית הקדוש ברוך הוא עולמו במבול, ובסוף ארבעים יום ריחם ה' על הארץ, נתאחר אותו המספר של ארבעים יום בחושו שבסופם יראו המגדלים והאילנות, וימצאו העופות מנוח אשר ייטב להם באשר יקננו. לכן פתח החלון. ומאשר לא ראה דבר ממה שחשב, שלח את העורב. וכאשר לא ראה ממנו דבר, שלח את היונה פעם אחר פעם משבעה לשבעה ימים, והיה זה לפי שזה המספר מהימים הוא מרובע (93א) הלבנה, שהיא פועלת בתגבורת המים ובחסרונם. עד שהיה נח מרגיש בטוב השערותו, העבר בניגובו וחסרון לחותו, וכפי מה שהיה מרגיש היה שולח שליחותו. ואתה תראה שארבע רביעיות מהגלגל הקיף בשליחותו שהוא חודש שלם.

והעיד הכתוב שכאשר שערו הצדיק כן היה, **שבשנת שש מאות וא' שנה לחיי נח, בחדש האחד באחד לחדש, חרבו המים מעל הארץ** ונתגלתה האדמה. ולכן כשהרגיש בניגוב האוויר יותר, הסיר את מכסה התיבה וירא והנה חרבו.

ואין פירושו אצלי שחרבו המים, אלא איך חרבו פני האדמה, ושהייתה כולה שממה וחרבה מבלי בעלי חיים ולא צמחים, ולא מגדל גבוה ולא חומה בצורה. כי זהו החורבן אשר ראה באמת על פני האדמה. וחשב נח שעם היות הארץ מגולה, הנה תהיה לחה מאוד ברפש

וטיט לא ישענו. ולכן התמהמה עוד חודש ימים אחרים בחודש השני בכ"ז בו, שאז יבשה הארץ והוסר ממנה כל לחות המים מבית ומחוץ, ונשארה ביבשותה הטבעי. ואז ציווהו השם לצאת מן התיבה.

והיה אם כן מיום שנכנס עד צאתו ממנה שנה שמשית תמימה ועשרה ימים.

הנה התבאר הספור הזה כלו והותרו הספקות הנופלות בו.

והנה למדנו מהסיפור הזה מדעים יקרים מאוד:

האחד

שכמו אשר מסיפורי מעשה בראשית למדנו דעות אמיתיות במציאות ממצאיו ית' בחכמה ובתבונה עצומה, ויכולת מוחלט אשר הוא היסוד שעליו יבנה שלמות האדם והצלחתו, ככה מסיפור המבול הזה למדנו ידיעתו במעשה בני אדם והשגחתו בהם בשכר ובעונש, ושהוא אל אמונה צדיק וישר. והתבאר גם כן היותו ית' מנבא בני אדם ומדבר עמהם ומודיעם מה שיהיה.

השני

שכמו שמסיפור מעשה בראשית בהוויות העולם, למדנו יכולתו להפסיד את העולם בשובו אל האין כשהיה. ככה מהסיפור הזה שהחזיר הקדוש ברוך הוא לאפס שליטתו של עולם כל בני עולם השפל הזה, הוא לנו עדות ברורה כי הוא אשר עשאו וכי הכל מעשה ידיו, כי ההוויה תעיד על ההפסד, וההפסד על ההוויה.

והנה הפסד העולם וכלותו הוא דבר מקובל באומה. וכבר כתב הרמב"ע שעל כן נאמר (בראשית ח' כ"ב) **עוד כל ימי הארץ זרע וקציר**, מכלל שיהיה לה עת תפסד בו.

וחשב הרמב"ג שאין הטענה הזאת מוכרחת, מפני שכתוב כימי השמים על הארץ. ואני משיבו שעל שניהם יבא ההפסד, וכמו שאמר (תהלים ק"ב כ"ו) 'לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים המה יאבדו ואתה תעמוד'.

השלישי

היא בדעות. שאי אפשר על המנהג הטבעי שיתהווה מין מהמינים הנולדים ממינים מזולת מינו, כמו שהיה חושב **בן סירה**, שכתב שהיה אפשר שיהיה המבול בחלק הנגלה מן

הארץ, ואחרי כן יחרבו המים, ובאורך הזמן יתחדשו מערוב היסודות מה שהתהווה ממנו מין מין מהבעלי חיים, מבלי הולדת זכר ונקבה.
והוא שקר מבואר כי הטבע לא יספיק לזה. ולכן רצה ית' כשרצה בקיום אלו המינים הנולדים ממינם שיושם מהם זכר ונקבה בתיבה.

הרביעי

שלמדנו בסיפור הזה שהשנים שנזכרו במעשה בראשית ובפרשיות האלו כולם הם באמת שנים שמשיים, בן י"ב חדשים כל השנה. והיה גם כן כל חודש שלוש יום. תראה זה מבואר מהי"ב חודשים שהתמיד זמן המבול משנכנס נח בתיבה עד צאתו ממנה שהיה שנה תמימה.

וידבר אלהים אל נח צא מן התיבה וגו' עד ויהיו בני נח [ח,טו – ט,יז].

וראיתי לשאול בפרשה הזאת כפי פשוטי הכתובים שאלות:

[השאלות]

השאלה הא'

באומרו **וירח ה' את ריח הניחוח** כאלו התפעל מהקורבנות ומפני אותו נחת רוח שעשו לפניו הגדיל ה' לעשות עם אלה. והוא זר מאוד. וכמאמר **חז"ל** (עירובין ס"ה ע"א) כל המתפתה מיינו של חברו יש בו מדעת קונו, שנאמר **וירח ה' את ריח הנחח וגו'.** ואם לא כן, אשאלך והודיעני איזה זכות עמד להם שבעבורו נתן להם אות ברית הקשת? והנה זכותו של נח לא הספיק להגן על בני דורו, ואיך עתה הספיק להגן על הבאים אחריו עד סוף העולם, אלא אם היה משוחד הקרבנות.

השאלה הב'

באומרו **ויאמר ה' אל לבו** ומה עניין **אל לבו**? ואם ענינו שלא גילהו לנח ולבניו כדי שלא יוסיפו לחטא, בביטחונם שלא יבוא עוד מבול לעולם, כדברי המפרשים, יקשה כי מה הועיל בהעלם הזה, והנה מיד הודיעו להם וכתר עליו הברית ואות הקשת. [93ה]

השאלה הג'

באומרו לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם, כי יצר לב האדם רע מנעוריו. כי הנה לא ימלט מהיות הטענה הזאת צודקת או לא.

ואם היא צודקת, למה לא חשב כזאת בתחילה עד דור המבול, ולא יענישם בהשחתה כוללת כיון שיצרם רע מנעוריו;

ואם אינה צודקת, ובדין ובמשפט הענישם, למה לא ייענשו גם כן בכל עת ובכל זמן, בהיות אנשי הדור רעים וחטאים לה' מאוד.

השאלה הד'

למה נתן טעם לשלא יקלל, בעבור **כי יצר לב האדם רע מנעוריו**. אדרבא, שהיא הנותנת שמפני זה ראוי לקללם ולהשחיתם! והנה בסוף סדר בראשית אמר 'וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ, וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום וגו', ויאמר ה' אמחה... " הרי לך ששם עשה רוע היצר סיבה לקללה ולהשחתה, וכאן עשה רוע היצר סיבה לשלא יקלל, ואיך יהיה דבר אחד סיבה לשני הפכים מצד אחד?

השאלה הה'

שאמרו **ולא אוסיף עוד להכות את כל חי**, והיא היא הקללה אשר כבר זכר. **ורש"י** הוצרך לומר שההכפל הזה הוא, השבועה שנשבע מעבור מי נח עוד על הארץ. אבל איני רואה בו לשון שבועה. והראב"ע כתב שאמר **לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם**, כנגד קללת האדמה מפני אדם הראשון. ושאמר לא אוסיף לשחת כל בשר, כנגד השחתת המבול. ויפה פירש, אם לא שיצטרך לפרש לב האדם בכללו, ובעבור האדם על אדם הראשון הפרטי.

ואינו נכון שבפסוק אחד יבא שם אחד בהבנות מתחלפות.

השאלה הו'

מה עניין **עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וגו'** כי הפסוק הזה יראה שאין עניין לו בכאן. הלא ידענו שהתקופות תמידיות בכל שנה ושנה. ומה שאמר המפרשים שהמבול לא היה זרע וקציר ושנוי קור וחום והבדל יום ולילה, ושהבטיח שלא יהיה עוד, אינו נכון, כי כמה פעמים יבוטל מהשנה החריש והקציר והשתנות התקופות מחום אל קור.

השאלה הז'

בברכות שברך השם את נח ואת בניו. כי הנה מצאנו כי ברך את אדם בהם לכל המין, ולמה חזר וברך את נח ואת בניו. וזה אם **בפרו ורבו** ואם **במוראכם וחתכם**.

והמפרשים אמרו, שאחרי שחטא אדם, פרקו הבעלי חיים מעליהם פחד האדם ומוראו, ולכן הוצרך נח לברכה זו.

ואין לנו עדות על זה שאמרו, אבל עניין התיבה מורה ההפך, שהיו נכבשים לנח בשובה ונחת, ולא נזכר בתורה שהיה זה בדרך נס.

והר"ן כתב שעשה השם לנח כמו שעשה לאדם בהיותו ברייה חדשה בערכו **ואינו נכון** כי לא עשה כן לאברהם.

השאלה הח'

למה הרשה השם לנח באכילת הבשר, ולא עשה כן לאדם הראשון ולא לשאר הדורות שבאו אחריו.

ואין ראוי להתפתות עם מה שכתב **הרמב"ן**, שנפסדו הצמחים במי המבול, ולכן הוצרכו לאכול בשר, כי הנה כאשר ארכו הימים שבו להווייתן לאיתנם, אף כי האדמה הייתה שבעה מהמים, והצמחים אשר תוליד היו יותר טובים ממה שהיו קודם המבול.

השאלה הט'

באומרו **אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו**. כי הנה הנפש היא נשואה בדם, לא הדם בנפש. ואמנם מה שפירש **הרמב"ן** **אך בשר בנפשו** שהוא **דמו** לא תאכלו, שהוא נמשך שהדם הוא הנפש לדעתו.

והוא באמת דעת נפסד אין ראוי להעלותו על לב.

השאלה הי'

באומרו **אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש**. **שופך דם האדם וגו'** כי הצווי הזה שלא יהרגו איש את אחיו, לא היה מיוחד לאותו זמן ומקום ביציאתם מן התיבה, ולא נאמר שהיה זה בעבור שהתיר להם הריגת הבעלי חיים, להזהירם שלא יעשו כן איש לאחיו. כי הנה הבעלי חיים יהרגו לצורך האכילה, לא האדם.

ויקשה עם זה אמרו **מיד איש אחיו**, שהוא מאמר ללא צורך.

לא נזהר הקדוש ברוך הוא בזה מדברי התקועית כמו שחשב **הרלב"ג**.

גם יקשה כפל **שופך דם האדם** וכן מלת לנפשותיכם.

עד שבא **הרמב"ן** ופירשה **לגופותיהם**, והוא זר מאוד.

השאלה הי"א

בפסוק **ואתם פרו ורבו**, כי כבר ציווה השם למעלה על הפריה ורביה.

והמפרשים כתבו שאחד לברכה ואחד לצווי.
וכבר הקשה הר"ן על זה כי שניהם לברכה. (94א)

השאלה הי"ב

ויאמר אלהים לנח ואל בניו. כי אם היו המאמרים האלו כולם דברי השם, למה בא במאמר הזה תחילת פרשה והתחלת דיבור **ויאמר אלהים**. וכולם היו מאמריו.
ויקשה גם כן למה בא הדיבור הזה בפרט לנח ולבניו, ושאר הדיבורים כולם באו אל נח לבד.
ולדברי המפרשים שנא' זה לבנים ע"י אביהם, מה צורך **ואל בניו**, כי הנה כל שאר הציוויים היו כן, רוצה לומר שנאמרו לנח לבדו והוא אמר אותם לבניו.

השאלה הי"ג

בהכפל הדברים שבאו בדיבור הזה, אם בקיום הברית שאמר **ואני הנני מקים וגו'**, וחזר לומר **והקימותי את בריתי וגו'**, אם במה שאמר מילת **אתכם** פעמים רבות: הנני מקים את בריתי **אתכם**, ואת כל החיה אשר **אתכם**, מכל יוצאי התיבה והקימותי את בריתי **אתכם**. הרי לך ד' פעמים מלת אתכם.
וכתב הראב"ע שבא הכפל לביאור.
ועליו נאמר ברוב דברים לא יחדל פשע. כי מה שנתבאר יפה בפעם אחת, אין צריך לכפול אותו.

השאלה הי"ד

באומרו באמצע הדברים **ויאמר אלהים זאת אות הברית**. ואם היה תמיד המדבר הוא האל יתברך, ומאמרים מדובקים ומקושרים בעניין, מה צורך אם כן שיאמר באמצע הדברים **ויאמר אלהים**, וידוע שהוא אמרם!

השאלה הט"ו

בעניין אות הקשת שנתן הקדוש ברוך הוא לנח ולבניו, להבטיחם שלא יבוא עוד מבול. והוא כי הקשת הוא דבר טבעי, יתיילד מנוכחיות השמש והכאת ניצוציו בדבר הלח. כמו שראינו אותו מתהווה מהכאת ניצוץ השמש על כלי המים, שיתרשם שם השמש בעיגולו ובמראיו, והוא עניין הקשת.

ועליו אמר הנביא כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם, עד שאמרו חז"ל שהקשת הוא אחד מהדברים שנבראו ערב שבת בין השמשות. ומה א"כ את הברית הזו שנעשה לנח ולבניו להבטחה?

והראב"ע כתב שאולי נתחזק אז נצוץ השמש ואורו. ומי יתן ודע והיה לבבו זה, כי הוא לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב, שיתחדש דבר אחר הבריאה, לא בגרם השממי ולא בנצוצו שהוא מקרה דבק בו.

והרמב"ן כתב,

ואנחנו על כורחנו נאמין לדברי היוונים, שמלהט השמש באויר הלח יתיילד הקשת, כי בכלי המים כשישימו נגד השמש יתחדש כמראה הקשת, וכאשר נסתכל עוד בלשון הכתוב נבין שהעניין כך, כי אמר את קשתי נתתי בענן, ולא אמר אתן. ומלת קשתי תורה שכבר היה לו קשת וכו'.

והיה דעת הרב בזה, שלא נתחדש שם דבר, אבל שלקח השם לאות עניין הקשת שכבר היה מתחילת הבריאה, ושהוא כמו 'עד הגל הזה', 'ועדה המצבה', ושבע הכבשות אשר היו לעדה.

וכן הוא דעת הגאון רבנו סעדיה. וכבר הרחיקו הראב"ע.

וראוי להרחיקו, כי הנה הברית והאות שנתן עליו בכל מקום, אי אפשר שיהיה כי אם בהתחדש שום דבר יהיה משם והלאה לאות. ומה שהיה כבר היה, ואיך יהיה אות. ואמנם העדים שהביא הרב לנגד זה המה יעמדו נגדו, לפי שהגל והמצבה אז נעשתה לשעתה להיותה אות בדבר, וכן ה'שבע כבשות שהציב לבדנה' להיותן לאות ועד, כי מבלי חידוש דבר מה אי אפשר שייפול שם אות. ואיך לא יהיה הקשת כן.

השאלה הט"ז

כי לפי דרך הכתובים לא היה זה נכון ולא בטוח, כי אחרי שטעמו הוא לזכור דבר אמת ושבועה, הנה היה מחויב שיראה הקשת בעתו, בזמן שיהיה העולם ירא וחרד יותר מהמבול.

אמנם מהידוע הוא שהקשת אין עניינו להיראות רק בזמנים שבני אדם בטוחים שלא יהיה מבול על הארץ, לפי שבהיות ענן על קצת הארץ, ועל קצתה יזרח השמש, שאז נראה הקשת כמו שביארו הפילוסופים, אי אפשר שיהיה גשם שוטף ומבול. אבל על חלקה אחת ימטיר ועל חלקה אחת לא ימטיר.

אבל כשיתכסו כל השמים עננים, אי אפשר שלא יראה שם קשת כלל בהלביש שמים קדרות ועל כל הארץ תשכון עננה. ואז נירא בהמיר ארץ, ואותותינו לא ראינו, שהוא

הקשת. כי הנה לא יראה בהיות העננים כוללים על כל הארץ. ומה יועיל אם כן האות הבלתי נראה, ומהו הברית וההבטחה הזו.

השאלה הי"ז

באומרו **וראיתיה לזכור ברית עולם**. והוא כי חלילה לאל שיצטרך אל סימן שיזכירנו שום דבר, כי אין שכחה לפני כסא כבודו. והכתוב הזה מורה כאלו לא היה האות הזה אלא תיקון מפני השכחה שלא תיפול בדבר המובטח. ויקשה עם זה הכפל הנמצא בענין הקשת, שאמר **את קשתי נתתי בענן, ונראתה הקשת בענן, והייתה הקשת בענן**. ולפי האמת כוח שלשתם אחד הוא, [94ב] ופסוק והייתה הקשת הוא היותר מוכפל ובלתי צריך.

השאלה הי"ח

באומרו בסוף הפרשה **ויאמר אלהים אל נח זאת אות הברית** כי אם אמר זה על אות הקשת, כבר נזכר ונאמר למעלה **זאת אות הברית**, ומה צורך בהישנות הזו? ואם אמרו על אות אחר, ומה הוא, מי יתן ואדע! כי הכתוב לא זכר אחר זה דבר. ויש מי שפירש שנאמר זה לפי שהראה לו הקדוש ברוך הוא את הקשת באצבע. אבל גם כן נוכל לדרוש זה ממה שאמר למעלה, **זאת אות הברית**. ומה הועיל הכפל הזה אם כן?

אלה הן השאלות הנופלות בספור הזה והנני מפרש הפסוקים באופן יותרו כולם.

[ביאור הפרשה ותשובות לשאלות]

וידבר אלהים אל נח צא מן התיבה וגו' עד ויברך אלהים את נח [ז,טו-ח,א].

סיפר הכתוב שעם היות שראה נח אחרי שהסיר את מכסה התיבה שחרבו המים מעל הארץ ונשארה יבשה כפי טבעה, הנה אם כן לא יצא ממנה לא הוא ולא אחר מכל אשר אתו בתיבה, עד שציווהו השם **צא מן התיבה**. כי כמו שקדמו צווי לבוא בה, כך צוהו לצאת ממנה. וכמו שנח היה ראשון לבאים לתיבה ואחריו כל אדם ימשוך והבעלי חיים גם כן אחריהם, ככה היה ביציאה, הוא ראשון ובניו אחריו והבעלי חיים אחריהם.

וחז"ל אמרו שהותרה להם ביציאתם תשמיש המטה, והוא כמו שכתב **הר"ן** שנאמר בצווי **אתה ואשתך ובניך ונשי בניך**, מעורבים האנשים עם הנשים, ולא כסדר הכנסתם לתיבה, להתיר להם התשמיש אחרי צאתם משם.

האמנם לפי שהייתה מחשבת נח ובניו שלא להזדווג עוד עם נשותיהם, מיראתם שילדו לבהלה וימותו במבול אחר, לכן יצאו כמו שנכנסו: נח ובניו בפני עצמם, והנשים בפני עצמם, ולא כמו שצוו איש ואשתו.

וסיפר הכתוב שהבעלי חיים יצאו למשפחותיהם. ואין פירושו שפרו ורבו בתיבה, ולא שיצאו איש ואשתו כולם חיים, כדברי המפרשים, כי אם להודיע שלא נתערבו אלו ואלו ביציאתם, אבל יצאו למשפחותיהם, משפחה ומשפחה ומין ומין בפני עצמו.

ונח כשיצא וראה את העולם חרב, ושגמלו השם ברחמיו וכרוב חסדיו בהצלתו, בנה מזבח והעלה עליו עולה מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור, להיותם באמת היותר משובחים כפי טבעם.

ונכון הוא שמשה רבנו עליו השלום, בכתבו את התורה קראם כן טהורים, אבל נח לא בחר בהם כי אם בהיותם יותר מובחרים בטבעם, והיה תכלית הקורבן ההוא להודות לה' על כל אשר עשה עימהם להפליא. כאומר: ממך הכל ומשלך יתנו לך.

ואמנם אמרו **וירח ה' את ריח הניחוח ויאמר ה' אל לבו**, אינו סמוך ומדובק, שכאשר הריח את ריח הניחוח אמר כן, ושבעבור הקורבן התעורר לעשות אותו נדר שלא יביא מבול עוד לעולם. אבל **וירח ה' את ריח הניחוח** הוא תשלום סיפור עניין הקורבן שזכר, כלומר שהריח ה' ריח ניחוח קורבן נח, וקבלו ברצון, ויעתר לו האלהים.

ואחר זה ביאר עניין אחר בפני עצמו, במה שהתחיל **ויאמר ה' אל לבו לא אוסיף עוד לקלל**, וכמו שאמר **חז"ל** כל המתפתה ביינו של חברו וכו', הוא דרך צחות ומליצה, לא כפי פשט הכתובים. כי הנה לא עשה ית' ההבטחה שלא יבוא מבול, לא בזכותו של נח ולא בעבור קרבנו וכמו שיתבאר.

והותרה בזה השאלה הא'.

ועניין הכתוב הזה יש לי לפרשו באחד משני פנים:
האחד:

שכאשר ראה ית' המזבח ההוא, שהיה מזבח אדמה, והבעלי חיים שהעלה עליו נח קורבן, ריחם השם על האדמה ועל הבעלי חיים בכלל, ואמר בלבו, שהוא רמז לחכמתו העליונה, שהנה בעניין המבול קבלה הארץ בעצמה השחתה גדולה.

וכמו שאמר **חז"ל (בראשית רבה כ"ח)** שאף הארץ שלושה טפחים של מחרישה נימוחו, וקבלו גם כן השחתה רבה הבעלי חיים שמתו במבול. ולכן נח, כאשר שפך את רוחו לפני ה' ומזבחו, ריחם הקדוש ברוך הוא על הארץ ועל הבעלי חיים, והסכים בלבו ועצתו

העליונה לגבות את חובו כשיחטאו לפניו בני אדם בדרך אחרת מהעונשים, ומעט מעט כפי חטאתם, לא בדרך כליה כוללת כאשר עשה במבול. והוא אמרו **ויאמר ה' אל לבו**, ודברה תורה כלשון בני אדם. כי כמו שבני אדם גם בני איש במחשבותיהם ועצתם יסכימו בלבם לעשות דבר זולת דבר, כן הקדוש ברוך הוא נתייעץ בלבו ובעצמו. וכמו שאמר **חז"ל** בעניין הבריאה: **במי נמלך - בלבו נמלך**.

והייתה עצתו והסכמתו **לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם**, כמו שהיה בעניין המבול שנימוחה ונחרבה ונתקללה בפירותיה בעבורו, לפי שיצר לב האדם רע מנעוריו, רוצה לומר מתחילת בריאתו. כי הוא חוטא מפאת חומר, ואם על כל דבר פשע אפקוד עונה במי המבול על הצד שפקדתי עתה, הנה יצטרך להביא בכל שנה, וגם מידי חודש בחודשו מבול על הארץ לשחתה.

ואם יאמר אומר שאין בזה ביטול, לפי שאין הארץ מרגשת בהשחתה, כי היא גשם מת - ומה נאמר בבעלי חיים שהם מרגישים בצערם שימותו על לא חמס בכפם? ואין ראוי להכות (95א) את כל חי כאשר עשיתי בפעם הזאת. ולכן היותר טוב הוא לפקוד עוונותיהם קימעא קימעא בדרכים אחרים מהעונש, כדי שלא יתחייבו כליה כוללת כדור המבול. על כן אפקוד עליהם את כל עוונותיהם, אם בזרע ואם בקציר שיתבטלו, ועל חלקה אמטיר ועל חלקה לא אמטיר, וכן בחום ובקור בהתגברותם יותר מדאי ובקיץ ובחורף, וביציאת התקופות מגבולם הטבעי עוד יוסיפו סרה ויחדשו קדחות ומגפות וחולאים רעים ונאמנים. וכן **יום ולילה לא ישבותו**, שהוא רמז למקרים המתחדשים 'מדבר באפל יהלוך מקטב ישוד צהרים' שהדברים האלה כולם לא ישבותו, והם שלוחי ההשגחה להנקם מהם מאיבי ה'.

הנה התבאר מזה, שלא אמר יתברך שבעבור היות יצר לב האדם רע מנעוריו יסלח לעוונתו, ולא שיכפר למי שיחטא לו. אלא שיענישוהו באופן אחר מבלי שיביא מבול על הארץ.

וזהו האופן האחד בפירוש הפסוקים האלה, והותרו שאלותיהם. כי לא אמר אל לבו להודיעו שהעלימו והסתירו, ולא אמר לא אוסיף לקלל עוד ושיכפר בעד חטאתם, אלא שיענישם באופן אחר.

כי בראשונה כשראה כי רבה רעת האדם בארץ, וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, היה ראוי למחותו מעל פני האדמה לפי שלא נענשו מעט מעט, ונעשה החוב גדול מאוד.

אבל מכאן ואילך הייתה העצה נכונה לגבות את חובם מעט מעט, בנעוריו ובזקוניו, כיון שיצר לב האדם רע מנעוריו. ולזה לא יתחייבו כלית המבול הכולל. וכן התבאר שאין כפל באומרו **לא אוסיף עוד להכות את כל חי**, שכיון לשתי הרעות שנמשכו במבול, שהם קללת הארץ בעצמה וצמחיה, ומיתת הבעלי חיים. ושפסוק **עוד כל ימי הארץ** בא לצורך, להודיע אופני העונשים האחרים שיענישם בהם.

והאופן השני מהפירוש הוא -

שהנה קרה לעולם בכללו כמו שיקרה לאדם הפרטי. יען היה העולם כולו כאיש אחד, עד שנקרא האדם עולם קטן, והעולם עולם גדול. ולכן היו ימי שנותינו בהם שבעים שנה, כנגד שבעה ימי בראשית. ומה שקבלו **חז"ל שיתא אלפי שני היו עלמא וחד חרב**. והנה האדם הפרטי יודע מעניינו שהעשור הראשון שבימיו, וגם רוב השנים, הם שנות הבהלה מבלי הנהגה שכלית, כי כולם יעברו בשעשוע הגדול והילדות, ובתעתוע הנערות, אשר אי אפשר להימלט מהם בתחילת ימיו.

אבל משם ואילך הנה השכל הולך ומתחזק, והאיש משתנה בעצמו ונהפך לאיש אחר ויבוש מחרפת נעוריו.

וכן היה באמת בעולם הכללי. כי הנה האלף הראשון ורוב האלף השני היה נעור וריק מחוסר השכל, וכן קראום **חז"ל שני אלפים תהו**. ולחסרון האנשים בהם נתחייבו בתכלית המבול והשחתתו.

אמנם אח"כ בהמשך הזמן, בושת עלומיו ישכח, ויגער בו שכלות בלי ספק באופן שלא יפשע עוד כבראשונה. וזה עניין הברית שכרת השם לבלתי הביא עוד מבול על הארץ. כי לא היה זה דרך חסד בזכות נח, אלא בדרך סיפור העתידות, כי בראשונה כשראה ית' כי רבה רעת האדם בארץ, וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום' אמר 'אמחה את האדם', רוצה לומר אשחית ואמחה כל הדור הזה להיותו מושחת בכללו, ולא יצלח לכל דבר. אבל אחרי עבור עניין המבול, שיער הקדוש ברוך הוא בחכמתו ואמר, אין צורך לקלל עוד את האדמה בעבור האדם במבול אחר, לפי שזה שנעשה היה בסיבת נערות העולם והתחלתו, ובלי ספק לא ישחיתו בני אדם עוד השחתה כוללת כזו לכל המין, אם מצד המוסר הגדול שראו מהמבול, וישיתו כל בני העולם אליו לב ואל ישובו לכסלה, ואם לפי שמכאן והלאה יהיו הדורות והמשפחות מסתעפות משלושה ראשים, שם וחם ויפת, אשר מטבעם שימצא ביניהם תמיד התחלפות והעדר הסכמה על עניין אחד אם טוב ואם רע, ולזה יהיה בלתי אפשר שיסכימו כולם על דעת השחתה כוללת משותפת, כמו שעשו אנשי המבול. ולכן לא יתחייבו הפסד כללי כמוהם.

הנה התבאר שבדרך הגדת העתיד אמר: **לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם**. כי הנה מה שעבר במבול היה מפני **שיצר לב האדם רע מנעוריו**, רוצה לומר מנעוריו בעולם והתחלת זמניו. ולכן **לא אוסיף להכות את כל חי** כאשר עשיתי, כי נעורי העולם והתחלתו כבר עברו, ולא יהיה אחר זה יצר לב האדם רע בעולם כאשר היה בראשונה.

ולפי שהייתה הידיעה הזאת מהעתיד מיוחדת אליו יתברך, כמאמר הנביא 'עקוב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו אני ה' חוקר לב ובוחן כליות', לכן ייחס הכתוב זה אל לבו, ואמר **ויאמר ה' אל לבו**.

ואפשר עוד אצלי לפרש ויאמר ה' אל לבו, על הדרך שפירשתי ויתעצב אל לבו בסדר בראשית, שלא אמר אל לבו כנגד הקדוש ברוך הוא, אלא (ב95) כנגד האדם. ויאמר הכתוב בזה **ויאמר ה' אל לבו**, ועל לבו של אדם, כי עם היות שלא נזכר שם אדם בפסוק הזה, הנה הדברים עליו היו. יגיד שאמר השם על לבו של אדם, שלא יצטרך לקלל עוד את האדמה בעבור שיצר אותו לב של אדם היה עד עתה רע מפאת נעוריו, כמו שפירשתי, ולא יהיה כן אחר זה.

ואמרו עוד **כל ימי הארץ וגו'** הוא להגיד שבמבול נשתנו סדרי בראשית, ולא היה חריש וקציר, ולא הבדל חום וקור וקיץ וחורף, כי לא נראה השמש על הארץ, וגם לא היה שם הבדל יום ולילה, כי יגאלוהו חשך וצלמות תשכון עליו עננה. אבל מכאן והלאה לא יהיה כן כי עוד כל ימי הארץ יהיו עליה זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף ויום ולילה לא ישבותו, להיותם דברים כוללים למין, ולא ייענש עוד המין כולו בעונש כולל. וכן דרשו **חז"ל יום ולילה לא ישבותו -** מכלל ששבתו בימי המבול שלא שמשו המזלות. **הנה התבארו בזה האופן שלושה פסוקים אלו, והותרו בכל אחד מהדרכים השאלות הב' וג' וד' וו' ודוק ותשכח.**

ובמסכת שבועות (דף ל"ז) דרשו שכפל **לא אוסיף עוד להכות את כל חי** הוא לשבועה, ושעליו נאמר אשר 'נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ'. ולא מצינו בו שבועה אלא זו, שכפל דבריו הוא שבועה. ומכאן לקחו **רש"י**.

פרק ט

(א) **ויברך אלהים את נח ואת בניו וגו'** עד **ויאמר אלהים אל נח ואל בניו**. אין ספק שנח ובניו בצאתם מן התיבה היו משתוממים ומתאבלים על העבר, יראים ופחדים מהעתיד. וזה מדברים ארבעה:

האחד שהיו מתאבלים על מיתת קרוביהם ואוהביהם כל אנשי סודם, שספו תמו מן בלהות המבול, והיו נח ובניו יחידים ושוממים בקרב הארץ.

והב' שהיו יראים ופוחדים מן החיות הטורפות, שבהיותם בקבוץ מדיני כבראשונה, כי תבוא חיה כמו ארב יהיו מתקבצים אנשים רבים להרגה. אבל עתה בהיותם יחידים היו מעותדים לכל מקרה ופגע.

והג' שיהיו מתבהלים באומרם מה נאכל, כי אין לנו פרי עץ שנתן למאכל לאדם הראשון, וגם לא פרי האדמה לאכול ממנו. ואם נקוה עד שנטע בארץ מיני צמחים ואילנות לאכול מפריים, הלא ירבו הימים והחודשים ואולי שנה קודם שיעשו פרי. ובין כך ובין כך מה נאכל הלא נמות ברעב כדומן על פני האדמה, וטובים היו חללי המבול מן חללי רעב.

והד' שהיו יראים פן יפול קטטה ומדנים בין אחים, ויהרגו זה את זה כמו שעשה קין להבל, ויאבדו מעל פני האדמה, ודמם אין מבקש, כי אין איש בארץ זולתם, ולית דין ולית דיין.

ומפני ארבע מחשבות אלו היו קצים בחייהם, ובלתי חפצים להזדווג לנשותיהם, כדי שלא יולידו לבהלה. וכמו שאמר **חז"ל** אמר לו הקדוש ברוך הוא לנח, **צא מן התיבה**, ולא קבל עליו. אמר אצא ואהיה פרה ורבה למארה. וכאשר ראה ית' שהיו משתוממים לעבר, נבהלים לעתיד על פי הד' דברים האלה, דיבר על לבם וברך אותם בדברים מיוחסים לכל אחד מהמחשבות אשר היו בלבותם.

וכנגד האחד שהוא מהעדר הקרובים והאוהבים שמתו להם במבול, אמר להם **פרו ורבו ומלאו את הארץ**. כלומר אתם תעשו קרובים ואוהבים מהיוצאים מחלציתם, שהם יהיו יותר נאמנים באהבה מהאנשים הזרים. וכאלו אמר אני אתן לכם כוח רב בפריה ורבייה באופן שתמלא הארץ מזרעכם מהרה.

וכנגד המחשבה הב' מפחדם מהחיות הטורפות, אמר **ומוראכם וחתכם יהיה על כל חיית הארץ ועל כל עוף השמים**. כי הצורה האנושים יש לה בטבע ממשלה ושולטנות על כל מיני החיים, וכמאמרם ז"ל תינוק בן יומו חי אינו צריך לשמרו מן העכברים ומן החולדה, עוג מלך הבשן מת צריך לשמרו מן העכברים ומן החולדה. כי מעלת הצורה האנושית ניכרת בטבע לכל. ואמר **בידכם נתנו**, להגיד שכבר קנו מן התיבה קניין ההכנעה והכיבוש לפנייהם ויתמידו תמיד עליה.

וכנגד המחשבה הג' מהעדר המזונות, אמר **כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה**, כאומר אם אין לכם פרי לאכול קחו מהבעלי חיים למזונותיכם, והוא אמרו **כירק עשב נתתי לכם** את כל, רוצה לומר שהבשר יעמוד לכם במקום הירק עשב שנתן לראשונים.

הנה התבאר הסיבה למה ברך השם לנח ולבניו בדברים האלה, שכבר ברך בהם את אדם הראשון, שהיה זה כפי המחשבות שהיו לנח ולבניו נמשכות מעניין המבול.

והותרה בזה השאלה הז'.

ולמה הרשה לנח אכילת הבשר מה שלא הרשה לאדם הראשון, שהיה זה לפי שאדם היה בגן עדן מקום העצים והפירות היותר נבחרים שאפשר, כמו שאמר 'ויצמח ה' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל, ונאמר לו "מכל עץ הגן (96א) אכול תאכל". אבל נח ובניו כשיצאו מן התיבה לא היה להם לאכול לא עשב הארץ ולא עץ פרי, ואם היו מייחלים לאכול עד שיזרעו שדות ויטעו כרמים, ימותו ברעב, התיר להם אכילת הבשר.

והותרה השאלה הח'.

ולפי שבהורגם הבעלי חיים לאכילתם, ילמדו מדת אכזריות, אסר להם אבר מן החי שהוא אכזריות יותר גדול. והוא אומרו **אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו**. ובי"ת בנפשו תשמש במקום **עם**, כמו ברכבו ובפרשיו, בתופים ובמחולות. יאמר הכתוב ובשר בהיות עם נפשו דמו, לא תאכלו מהבשר ההוא. והוא באמת פירוש ישר אמתי.

והותרה השאלה הט'.

וכנגד המחשבה הד' שהיו יראים מעצמם אם יהרגו אלו לאלו, אמר **ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש**. כאומר אמנם חשבתם מעצמכם אם ימית ויהרוג אחד מכם את אחיו כאשר עשה קין להבל להיותכם יחידים בארץ, אודיעכם ואזהיר אתכם שיהיה עונש ההורג גדול מאוד, כי אני את דמכם בעבור נפשותיכם שהיא נפש יקרה אדרוש לנקום נקמתו, כי לא תעבור הריגת האדם מבלי נקמה כהריגת הבעלי חיים. ולכן אמר **מיד איש אחיו**, לרמוז אל קין והבל.

ואם תאמר ואיש אין בארץ לשיעשה משפט ברוצח, דעו כי הרבה פתחים למקום לנקום נקמתו. ולכן במקום שאין אדם לנקום דם הנרצח, **מיד כל חיה אדרשנו**, כלומר שעל ידי החיה הטורפת יהיה משפט הרוצח. ובמקום שיהיה אדם, אדרוש על ידו דם הנרצח.

והוא אמרו **שופך דם האדם באדם**, רוצה לומר אדם אחר, **דמו ישפך** באופן שעכ"פ ההורג יהיה נהרג, אם ע"י אדם ואם ע"י סיבה. ונתן הסיבה למה ידרוש דם האדם, ולא יעשה כן בדם הבעלי חיים הנהרגים לאכילה, כי בצלם אלהים עשה את האדם. רוצה לומר, ואין ראוי להשחית צלם נכבד כמוהו. מה שאין כן בבעלי חיים שלא נבראו בצלם. ומזה תדע שאמרו בפרשה **אך בשר בנפשו דמו**, רומז אל הנפש החיונית המרגשת,

שהיא הנשואה בדם, ונתייחסה אל הבשר. כמו שכתוב בסדר אחרי מות **כי נפש הבשר בדם היא**.

אמנם אמרו בכאן **אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש**, הוא רמז לנפש המשכלת, והיא אשר אמר עליה **כי בצלם אלהים עשה את האדם**. כי מפאת נפשו השכלית נברא בצלם. ולהבדיל בין נפש לנפש, אמר בעניין הבעלי חיים, אך בשר בנפשו דמו, רוצה לומר נפשו המיוחדת לו, שהיא המרגשת. ובאדם נאמר אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, כלומר בסיבת נפשותיכם המיוחדות לכם, שהיא השכלית, כי למ"ד **לנפשותיכם תשמש בעבור** כמו 'וישאל דוד לשלום יואב'. 'אמרי לי אחי הוא'. 'ואמר פרעה לבני ישראל'.
הנה התבארו פסוקים אלו והותרה השאלה הי'.

והר"ן כתב **מיד כל חיה אדרשנו**, שאם חית השדה תשפוך דם האדם, השם ידרשנו לנקום נקמתו. כי לא הותר לחיה בשר האדם, כמו שהותר לו בשרה. ועניין זה הוא שהטביע השם טבע לכל חיה ההורגת אדם, שיחלש טבעה באופן שכל מוצאה מן החיות יהרגנה לרוע ענינה.
אבל איני יודע מאין זה לרב.

אמנם אמרו אחר זה **ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה**. עניינו אצלי כדמות תולדה מכל הדברים, כאומרו ועתה השיבותי על כל מחשבותיכם ותיקנתי כל העניינים, אין ראוי שתמנעו עצמכם מן ההולדה, אבל שתזדווגו לנשותיכם.

ואפשר עוד לפרש שהוא חוזר לעניין קין והבל. כלומר, ומלבד מה שאמרתי לכם בענייניכם מצד עצמכם, לא תהיה סיבה בקטטות ומדנים בין אחים, בהיותכם תמיד מחוברים במקום אחד. ואתם לא תעשו כמעשה קין והבל, שלהיותם מחוברים במקום אחד נמשכה ביניהם הקטטה והמריבה. אבל אתם פרו ורבו, ולא כמו שעשה הבל שלא הוליד. שרצו בארץ, רוצה לומר התנועעו בה מפה אל פה, כל אחד לדרכו, וכל אחד יצלח במחוזו. ולא תהיה ביניכם לא קנאה ולא תחרות, ותהיו רבים וגדולים בארץ, ולא תהרגו איש את אחיו.
והותרה במה שפירשתי בזה השאלה הי"א.

ויאמר אלהים אל נח... עד... את קשתי נתתי [ט,ח-יב].

הנראה לי שבני נח לא נתפייסו בדברי האל וברכותיו, כי אמרו עם היות שהבטיחנו מהבעלי חיים שלא ימיתנו, ונתן לנו אשר נאכל, והזהירנו שלא יהרוג איש את אחיו, מי

יבטיחנו שלא יבא מבול מזמן לזמן לשחת כל בשר, כיון שאין איש בארץ שיעשה טוב ולא יחטא כל זמן. ולכן אין ראוי שנפירה ונוליד לבהמה וריק.

ומפני זה, היודע מחשבות הוצרך לדבר לנח ולבניו, כי עם היות הבנים בלתי מוכנים לנבואה, הנה באמצעות אביהם ובחמלת ה' עליהם הכינם אליה באופן שזכו כולם לשמוע דברו. וזה טעם **ויאמר אלהים אל נח ואל בניו**, כי היה זה דיבור בפני עצמו מדובק ומחובר עם הקודם. והיה (96ב) הדיבור הקודם ההוא כבר נפסק, ובא הדיבור הזה מחדש לאב ולבנים יחד, כדי להבטיחם מעבור מי המבול עוד על הארץ.

והותרה בזה השאלה הי"ב.

ואמר אליהם, **ואני הנני מקים**, רוצה לומר אחרי אשר הבטחתי אתכם מהבעלי חיים ומעצמכם, הנני מבטיחכם ממני. והודיעם שקיום הברית וההבטחה שיהיה על זה, יהיה עליהם ועל כל נפש חיה, שלא יפסדו עוד במי המבול. ונתן הסיבה למה יכלול הבעלי חיים בברית הזו, ואמר שהיה זה משני צדדים:

האחד לפי שהבעלי חיים הם תשמישו של אדם, צריכין אליו מאוד. ועל זה אמר (בראשית ט') **אשר אתכם בעוף ובבהמה ובכל חית הארץ.**

והשני, הוא מפני שיצאו אתם מן התיבה והיה ראוי מפני זה שיזכו עמהם בברית. ועל זה אמר **אתכם מכל יוצאי התיבה**, כלומר מפני שהיו אתכם בתיבה, וביציאתכם ממנה.

והנה הקיום הזה הוא ההבטחה והשבועה שזכר הנביא 'אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ. והנה חזר שנית **והקימותי את בריתי אתכם**, להודיע שעם היותו ית' מבטיח לכל אדם ולכל מיני הבעלי חיים מהמבול, הנה הקמת הברית תהיה עם האדם לבדו, כי לא יאות לאל ית' שיכרות ברית עם הבעלי חיים הבלתי מדברים, אלא עם האדם שנברא בצלמו, וימשך ממנו תועלת לכל הנלוים אליו. והוא אמרו **והקימותי את בריתי אתכם**. וביאר ענין הברית, באמרו **ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול**.

והסתכל שבזה ביאר שתי ההשחתות שזכרתי למעלה: שעשה המבול בבעלי חיים ובארץ עצמה ופירותיה, ועל זה אמר כאן **ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול, ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ**. הנה התבאר שאין כפל בלשונות הקיום ולא במילת אתכם.

והותרה בזה השאלה הי"ג.

ואמנם אמר אחר זה **ויאמר אלהים זאת אות הברית**, עניינו אצלי שנח ובניו נתפייסו בדבר השם והבטחתו שלא יביא מבול עוד על הארץ, ונחה דעתם. ולכן נפסק אותו דיבור לא בקשו עליו אות כלל, כי יודעים היו שהיה האל יתברך קיים במאמרו. אבל האל ית' חפץ למען צדקו לתת להם עליו אות אמת, ולכן הוא מעצמו דיבר דיבור אחר מעניין הקשת, והוא אמרו **ויאמר אלהים זאת אות הברית**, כאומרו הנני נותן לכם אות על מה שהבטחתי אתכם, והוא הקשת שאתן בענן.

והותרה בזה השאלה הי"ד.

את קשתי נתתי בענן... עד ויהיו בני נח היוצאים מן התבה [ח,יג-יז].

[ביאור עניין הקשת]

כבר ראית קיצור דברי המפרשים וחולשתם בטעם אות הקשת ועניינו. ולא נכחד **שהר"ן** היטיב לראות בעניינו מכל אשר קדמוהו, כי הוא כתב שהקשת פעם יתיילד באויר הלח, ופעם באויר הדק, ושמתחילת הבריאה היה נראה הקשת, אבל באויר ולא בענן. כי היו אז העננים כל כך חזקים מן הערפלויות, שניצוצי השמש לא היו יכולים להפריד בין חלקיהם אלא בקושי גדול, להיותם נוטים מאוד אל טבע העפריות המסתבך מן האד העולה מן הארץ. והיה נמשך בזה שהעננים היו מאחרי ההתכה, ומפני זה ימטירו ריבוי מאוד מהמטר.

וכשריחם הקדוש ברוך הוא על הארץ, שינה טבע העננים, והכניעם אל הדקות באופן שיתרשם בהם כמראה הקשת שהוא תמונת השמש העומד נגד הענן, כדי שיהיו קלי ההתכה ומועטי המטר. ושעל זה אמר הכתוב **את קשתי נתתי בענן, ונראתה הקשת בענן**, לפי שכבר הייתה הקשת בעולם מתחילת הבריאה, והייתה נראית באויר. ומה שנתחדש בברית הזה הוא, שתתראה בענן. זהו דעתו.

וכבר קדם שנים רבות בדעת הזה **אחד מחכמי האומות**.

האמנם יסוד דבריו הוא רעוע, לפי שאם הייתה הקשת פעם מתיילדת באויר הלח ופעם בענן שמתחילת הבריאה, הייתה הקשת נראית באויר ועתה אחר הברית נתרשמת בענן. מי ייתן וידעתי בהיראות הקשת היום איך יוודע ויזכר אם היא בענן זיכרון הברית או אם הוא באויר הלח כפי טבעה מקודם. ואיך תהיה אם כן ראיית הקשת סתם זיכרון הברית, כי אולי היא באויר כמו שהייתה נראית קודם המבול. והכתוב אומר **ונראתה הקשת בענן**, רוצה לומר שיראו הכל שהקשת בו. ובמה יודע איפה הדבר הזה.

וכבר חתר הר"ן להשיב על הספק הזה, באומרו שהתרשמות הקשת באויר אינו שווה, ודומה להתרשמותם בענן.

וחוץ מכבוד חכמתו אין הדבר כן, כי יש ענן דק מהענן אחר, ויתחלפו העננים בזה חלופים רבים בפחות ויתר. והאוויר הלח הוא כמו הענן הדק, ואנחנו לא נראה אלא מראה הקשת, ואי אפשר שנבחין אם הוא בענן דק או באויר לח, כל שכן שכפי האמת האוויר כפי עצמו אינו מקבל צורת הקשת, אלא במה שהוא מעורב מורכב מהאדים העולים מן הארץ, והוא הוא עניין הקשת בעצמו. ולכן התורה לא נתנה בזה סימן להבדיל בין קשת האוויר (97א) לקשת הענן, אבל אמרה **ונראתה הקשת בענן**, כאלו לא היה בו ספק כלל.

ומפני זה נכון לומר שאין הדבר כדברי הר"ן, אלא שמתחילת הבריאה היו האדים העולים מן הארץ שמנים וגסים מאוד לחוזק הארץ ודשנותה בבריאה, וכמו שאמרו 'ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה', רוצה לומר שאד אחד בכמות מעט, היה משקה את כל פני האדמה. ולריבוי העבים ועוביים היו העננים המתילדים מהם כל כך עבות וגסות, שלא היו יכולין ניצוצי השמש לעבור בהם, עד שלא היה מתרשם מראה הקשת לא באויר ולא בענן. ולכן לא היה חום השמש וניצוציו יכולין לשלוט עליהם ולדקדקם, ולהתיך קצת לחותם. והיו מפני זה מעותדים להביא מבול לעולם.

וכאשר ריחם השם על הארץ אחרי התכת העננים הקודמים במבול, המעיט את האדים ודקדק העננים כל כך, עד שניצוצי השמש יעברו בהם, ומתוך כך תתרשל הקשת בענן שהוא המקבל האמיתי לאותו התרשמות, ולא יוכלו עוד להמטיר גשם שוטף על הארץ. ואל תקשה על זה מאמרם ז"ל שהקשת נברא בין השמשות, כי זהו עצמו יורה על מה שפירשתי.

לפי שכל הדברים שאמרו שנעשו בין השמשות לא נעשו אז בפועל, אבל היו עתידין להיעשות בזמניהם, כמו אילו של יצחק והבאר ופי הארץ ופי האתון ושאר הדברים שזכרו, שאין ספק שלא היו בפועל מתחילת הבריאה, אלא ששם הקדוש ברוך הוא אז כוח בנמצאים שילידום וימציאום למציאות, כל אחד בזמנו; וכן היה הקשת. כי לא היה בפועל בענן כי אם אחר הברית, ועל זה נאמר **את קשתי נתתי בענן והייתה לאות ברית וגו'**, להודיעו שידקדק את העננים כל כך שתתרשם בהם תמונת השמש באמצעות ניצוציה. והודיעו עוד שאותה מראה הקשת הנרשמת בענן, והנה נראה ליושבי הארץ, כי עין בעין יראו את הקשת ויבטחו בה' שהוא זוכר את בריתו. והוא אמרו **והיה בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת וגו' וזכרתי וגו'.**

והנה מראה הקשת כמו שביארתי, אינה כי אם תמונת הקשת הנרשמת בענן מפאת הניצוצות. והנה נקראת קשת, לפי שהתמונה ההיא הנראית היא חצי עגולת רושם השמש שלמעלה מן הארץ, כי חציה האחר היא למטה מן הארץ כמו שהתבאר בטבעיות, והיא נעשית כעין קשת גיבורים. ואפשר שהשמש תאר הכתוב בכאן בשם קשת, כי הנה הקדמונים כולם היו קוראים לניצוצות השמש חצים, ולשמש קשת האל. לפי שהשמש יוצאים הניצוצות ממנו כיציאת החצים מקשת הגיבור, ובהם יפעל ההויה וההפסד בכל הארץ. וגם בכתבי הקודש נקראו כן (חבקוק ג' י') 'לאור חציך יהלכו'. ועל נצוץ השמש המזיק נאמר 'מחץ יעוף יומם', מסכים למה שאמר 'יומם השמש לא יכנה' כי בניצוצות השמש יכה השם בשפלים, כגיבור בחצי קשתו.

ואפשר שעל השמש עצמו אמר הנביא 'עריה תעור קשתך' כי השמש יגלה הדברים באורו. ומזאת הבחינה יקרא קשת, עם היות שבבחינת הש"י שהוא אדוניו יקרא שמש, כלומר משמש ועובד.

והסתכל שבאו בענין הקשת שלושה פסוקים:

הראשון את קשתי נתתי בענן, ובזה הודיע כמו שביארתי שדקדק העננים בטבעם עד שיקבלו רושם תמונת השמש, כי זה היה ענין הברית באמת, שמשם והלאה תמיד יהיו מקבלים העננים הנוכחיים לשמש התרשמות תמונתו בהם. וזה היה חידוש גדול בברית.

והותרה בזה השאלה הט"ו.

והפסוק השני באומרו והיה בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת בענן, וכמה מהחכמה כלל המאמר הזה, שהודיעם שאותו התרשמות הנעשה בענן, ייראה לפעמים לעיני יושבי הארץ, זה יהיה בעננו ענן על הארץ, רוצה לומר כשיתעבה האוויר הקרוב על הארץ, ויתענן, שאז להיות מטבע הענן יתפשט התרשמות הקשת ההוא אשר בענן אליו, עד הגיעו אל הארץ. ואז לקורבתו ישלוט העין בו. כי מראות הקשת הם כל כך רוחניים ודקים, שלא יתפוש בהם הראות בהיותם רחוקות מן הארץ במחוז העננים העליונים אשר בחלק הב' מהאוויר. כי הקשת הנרשמת שם לא יראה ליושבי הארץ, אלא בעננו ענן, רוצה לומר כשהאוויר יתענן עד הגיעו לארץ, שאז יתרשם הקשת בכולו וישלוט בו עין הרואים. וכל זה כלל באומרו **והיה בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת בענן**.

וביאר עוד באומרו **והיה בענני ענן**, שלא יהיו עוד עננים כוללים על כל הארץ, כי אז אי אפשר שיתראה לנו הקשת. אבל יהיה חלק מהארץ מעונן, וחלק בלתי מעונן, לפי שאז הניצוצות בו בנוכחיות הענן, ותתרשם בו תמונת השמש, כמו שהתבאר בטבעיות. והוא אמרו והיה בענני ענן על הארץ, רוצה לומר שתמיד יהיה הענן קצתי, לא כולל.

וכמה היה האות הזה מתייחס לענייני בני אדם, כי כמו שראה הש"י בחכמתו שמשם והלאה (97ב) לא ישתתף מין האדם כולו בחטא אחד כולל, עם היות שיחטאו קצתם כסדום ובנותיה, ככה יהיה עונשם קצתי בארץ זולת ארץ בעניין המטר על חלקה אחת תמטר ועל חלקה לא ימטיר עליה, לא כולל ומשותף לכל המין. והוא אמרו **ולא יהיה עוד המים למבול לשחת כל בשר**.

וכבר אמרו **חז"ל** (כתובות ע"ז) שבדורו של ר' שמעון בן יוחאי ור' יהושע בן לוי לא נראתה הקשת. ורצו בזה שהם היו מגינים על דורם ומצילים אותם מהעונש המסודר מפאת העננים, ולכן לא היו מתפשטים העננים להראות הקשת בימיהם על הארץ. לא שיכחשו היותו בעננים העליונים הבלתי נראה.

הפסוק השלישי הוא אמרו **והייתה הקשת בענן וראיתיה לזכור ברית עולם**. ועניין הפסוק הזה אצלי, הוא לבאר עניין הקשת בהיותו בלתי נראה מיושבי הארץ. והוא כאומר אף על פי שלא תראו הקשת, כמו שאמרתי **ונראתה הקשת בענן**, לא תחשבו מפני זה שאינה נרשמת בענן, ושנעדר אות הברית. אין הדבר כן, כי ידוע תדעו שתמיד יהיה הקשת בענן. רוצה לומר, נרשמת אותה תמונה בעננים העליונים השוכנים בחלק השני מהאוויר, הנכחיים לשמש. ועם היות שלא תראו אותה כשלא יתענן הענן על הארץ לרוחקה, הנה אנכי רואה אותה, והיא תמיד לנגד עיני לזכור ברית עולם. רוצה לומר מפני זכירת הברית התמידי שכרתי אתכם. והוא אמרו וראיתיה לזכור ברית עולם.

וליחס הראיה והזכירה לש"י, דיברה תורה כלשון בני אדם. והכוונה כולה שתמיד תהיה הקשת בענן גלויה ונראית אל הטבע עם היותה בלתי נראית אצלנו תמיד, כדי שמזה ימשך קיום העולם מן המבול לעד.

ולא יסתור זה מה שאמר הכתוב כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם בלבד, ולא תמידי, כמו שפירש, כי הנה הכתוב לא אמר ביום הגשם על מציאות הקשת בענן, אלא על מראהו שהוא ראייתו, ולזה אמר יהיה, שהוא חוזר למראה שהוא לשון זכר. ולא אמר תהיה, כמו שהיה ראוי לומר על הקשת שהוא לשון נקבה. ומאמרו **וראיתיה**, הוא ביום

הגשם נראה, שמציאותה בענן הוא תמידית. אך אמנם תראה ביום הגשם, וכשאינן גשם לא תתראה לנו. וזה תוכן העניין הזה ואמיתותו.

ואפשר לפרש **וראיתיה** שהוא במקום יוצא, כאלו אמר והראיתיה. וכן פירש **הרב המורה** 'עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה'. עתה הודעתי. ובמדרש פירשו 'כי יודע ה' דרך צדיקים', שיודיע דרך צדיקים לעולם, כדי שילמדו מעשיהם הטובים. ויהיה למ"ד **לזכור ברית עולם** במקום **בעבור**, כמו שזכרתי למעלה.

וענין הפירוש כך הוא: מפני שיעד בנתינת הקשת בענן, ותהיה נראית, ויזכור הברית, בא עתה לזכור שמציאות הקשת וראייתה אינו סיבת הזיכרון האלוהי, חלילה! אבל בהפך שזיכרון הברית לפניו תמיד הוא הסיבה לשתיה הקשת ותראה בענן. והוא אמרו **והייתה הקשת בענן**, שהוא מה שאמר **את קשתי נתתי בענן וראיתיה**, שהוא מה שאמר **ונראתה הקשת**. שני הדברים, רוצה לומר היות הקשת בענן, והיותה נראית, סיבתה באמת הוא לזכור ברית עולם, כלומר בעבור שאני אזכור ברית עולם אדקדק ואחליש העננים כל כך, באופן שתתרשם בהם תמונת השמש, ויראו אותה בני עולם. ואולי שלזה אמרו רז"ל (חגיגה ט"ז) במסתכל בקשת כל שלא חס על כבוד קונו ראוי הוא שלא בא לעולם. כי זהו מפני שחושב כאילו הקדוש ברוך הוא מזדכר מהקשת. הנה התבאר שאין כפל בפסוקים האלה.

והותרו בזה השאלות הי"ו והי"ז.

ואמנם אמרו בסוף הדברים **ויאמר אלהים אל נח זאת אות הברית**, נלאו המפרשים לתת בו טעם.

ונראה לי לפרשו באחד משתי פנים:

האחד שאמר הקב"ה לנח **זאת אות הברית אשר הקימותי הוא ביני ובין כל בשר אשר על הארץ**, רוצה לומר לכללות המין שלא יבוא עליהם עוד להם בכלל. אבל אינו לארץ פרטית או מחוז פרטי, שכבר בחטא ארץ פרטית ימטר על רשעים פחים.

והאופן השני הוא שהדיבור הראשון אמר השם לנח ולבניו מקיום הברית וההבטחה, והם נתפייסו בו כמו שפירשתי. ולכן לא בא אליהם הנבואה עוד, כי לא היו מוכנים אליה. והאל ית' נתן אות הקשת בדיבור נפרד בפני עצמו אל נח בלבד, כי הוא היה המוכן לקבל הנבואה פעם אחר פעם, לא בניו.

ולפי שלמעלה אמר **ויאמר אלהים זאת אות הברית**, ולא פירשה התורה למי נאמר אותו דיבור, אם לנח ובניו בראשון, ואם לנח לבדו. כי לא חששה התורה כי אם לספר עניין האות. לכן אחרי חתימת הדברים, ועניין האות, הודיע הכתוב הזה שאותו הדיבור מאות הקשת נאמר לנח, רוצה לומר לו לבדו ולא לבניו. ולזה חזר לומר כאן **ויאמר אלהים לנח זאת אות הברית**, כאומר שהמאמר הנאמר מאות הברית לנח לבד היה. הנה התבארה הפרשה הזאת על בוריה מבלי ספק ולא כפל כלל.

והותרה השאלה הי"ח.

ובסוף אלה (98א) פקודי אזכור עוד דעתי בענן הנזכר כאן.

והנה בא כל סיפור המבול בשם אלהים לא לבד להיותו מידת הדין כדברי המפרשים, כי הנה הכתוב אומר 'וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וגומר, וינחם ה' וגומר, ויאמר ה' אמחה את האדם'. ובא אם כן ייעוד ההפסד והמבול במידת הרחמים. אבל היה זה לפי ששם אלהים מורה על היכולת המוחלטת, ובעבורו בא סיפור הבריאה הראשונה בשם אלהים, להוראתה על היכולת המוחלטת. ובאותו שם עצמו בא סיפור הפסד המבול, להודיע שמי שברא את העולם לא מדבר, הוא אשר השחית והפסיד את העולם השפל במי המבול. וכאמרו 'אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא'.

[השאלות]

ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה וגו' עד ויהי כל הארץ שפה אחת [ח,יח] – י, לב].

ואמנם השאלות הנופלות בפסוקי הספור הזה כפי פשוטיהם הם אלו שאזכור:

השאלה הא'

מי היה הגדול משלשה אלה בני נח שזכרה התורה, ומי הוא הקטן שבכולם. האם היה שם הבכור ויפת הקטן מהם וחם האמצעי, כמו שהכתוב אומר 'שם חם ויפת'. יקשה על זה אמרו 'אחי יפת הגדול', ויקשה גם כן שנזכרו תולדות שם באחרונה, וגם יקשה על זה מה שכתוב שנח היה בן חמש מאות שנה כשהתחיל להוליד בנים ושם היה בן מאה שנה כשהוליד את ארפכשד שנתיים אחר המבול, כמו שטען על זה רש"י. אם אמרנו שהיה יפת הגדול וחם אחריו, ושם היה הקטן, שהם כדברי הרלב"ג, יקשה למה בכל המקומות יקדים הכתוב את שם וחם אחריו ויפת באחרונה.

והרמב"ן כתב שהיה הגדול יפת, ושם אחריו, והקטן שבהם היה חם. ובאו אם כן כולם בכתובים מבלי סדר.

השאלה הב'

אם היה שחם חטא בכבוד אביו, כמו שהעיד הכתוב, למה זה נתקלל כנען בנו הקטן? והיה ראוי שיקולל חם החוטא, כי 'בנים לא יומתו על אבות'. ומה שאמרו במדרש כי לא קלל את חם בעבור שברכו האל עם שאר אחיו, אינו מספיק, כי הנה **עבד עבדים יהיה לאחיו** אינה קללה שתהיה סותרת לברכות שברך השם לנח ובניו.

גם מה שאמר **רבנו נסים**, שהיה כנען דומה לאביו במידותיו, ולכן קללו במקומו, אינו נכון, כי לא היה ראוי שיקלל את הבן שלא חטא בעבור היותו דומה לאביו החוטא, ולא יקלל את החוטא עצמו, כי הקללה נמשכת אחר פועל החטא ולא אחר ההידמות.

השאלה הג'

בכפל שבא בקללה הזאת, כי הנה אמר ראשונה ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו, ושכח עניין העבדות באומרו ברוך ה' אלהי שם ויהי כנען עבד למו. ושילש באומרו יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם ויהי כנען עבד למו. הרי לך שקללו בעבדות שלוש פעמים. והיה די באחת מהם.

השאלה הד'

אם בא הכתוב לספר תולדות יפת, ואמר שהיו לו שבעה בנים גומר ומגוג וגומר, למה זה סיפר תולדות גומר ותולדות יון בלבד, ואמר עליהם **מאלה נפרדו איי הגוים בארצותם איש ללשונו למשפחותם בגוייהם**, ולא סיפר דבר מתולדות מגוג, ולא מדי ולא תובל, ולא משך ולא תירס, שהם רוב בני יפת. והנביא זוכר כל האומות האלה להיותם נמצאות בארצותם לגוייהם, ולמה אם כן שתקה התורה מלספר תולדותיהם.

השאלה הה'

בסיפור תולדות חם. כי הנה זכר הכתוב שהיו לו ארבעה בנים, כוש ומצרים פוט וכנען. ביאר תולדות כוש וכנען ומצרים, ולא סיפר דבר מתולדות פוט. ואין לך שתאמר שהיה פוט עקר ולא הוליד, כי הנה הנביא (יחזקאל ל' ה') בנבואת צור 'פרס ולוד **פוט** היו בחיליך

אנשי מלחמתך'. וכן דניאל זכר פוט אצל מצרים, והוא המוכיח שהיא אומה ידועה. ולמה לא זכרה התורה את תולדותיה.

השאלה הו'

בהיות שבכל המשפחות האלה, כמו שזכרה תולדותם, ככה זכרה הארצות שנתיישובו בהם, כמו שאמר בבני יפת **מאלה נפרדו איי הגוים**. וכן בבני כוש ונמרוד **ותהי ראשית ממלכתו בבל**, ובכנעני אמר **ויהי גבול הכנעני** וגומר ובבני כוש אמר **ויהי מושבם ממשא** וגומר. אם כן למה זה במצרים זכר תולדותם, ולא זכר דבר ממושבם, ומהארץ שנפלה בחלקם.

השאלה הז'

באומרו **ולשם יולד גם הוא אבי כל בני עבר** (98ב) **אחי יפת הגדול**. והוא: כי מה ראה הכתוב לבאר בשם שהיה אבי כל בני עבר, והיה אחי יפת הגדול, כי הנה הכתוב אומר ששם הוליד את ארפכשד, וארפכשד הוליד את שלח, ושלח הוליד את עבר. ומה צורך אם כן ליחסו כאן שהיה אבי כל בני עבר, ולא ייחס לו משפחה אחרת מכל משפחות בניו. וכן מה צורך היה להודיע שהיה אחי יפת, ולא אמר שהיה אחי חם. וביפת לא נאמר כזה שהיה אחיו של שם.

השאלה הח'

במה שסיפר בתולדות שם שהיו לו חמשה בנים: עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם. והתחיל לפרט תולדות ארם שהוא החמישי והקטן שבהם, ואחריו זכר תולדות ארפכשד שהוא השלישי מהם, ולא זכר דבר מתולדות שאר הבנים עילם ואשור ולוד. והוא זר מאוד, כי הנה אשור אומה ידועה, היא אשר כולנו ואשר דמה לנו. ועילם נזכר בדברי הנביאים פעמים רבות, וכן לוד נזכר בדברי יחזקאל, ולמה אם כן לא נזכרו בתורה תולדותיהם?

[ביאור הפרשה ותשובות לשאלות]

והנני מבאר הפסוקים באופן יותרו כל השאלות כולם:

ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה וגו' עד ואלה תולדות בני נח [ח,יח-כט].

נתחלפו המפרשים בשלשה המה בני נח מי היה הגדול ומי היה הקטן שבהם, וכולם הסכימו שהיה יפת הגדול שבכולם, מכוח הכתוב שאמר אחי יפת הגדול. ובנשארים חולקים.

כי **רש"י** וה**רמב"ן** כתבו שנולד שם אחרי יפת, וחם באחרונה, מכוח הכתוב שאמר 'וידע את אשר עשה לו בנו הקטן', שנאמר על חם. וכן במדרש **תנחומא**, ושם אמרו שהוקדם שם בזיכרון הבנים, לפי שהיה כשר ושלם לבראו. וה**רלב"ג** חושב שחם נולד אחר יפת, ושם באחרונה, וכי הוא הקטן מכולם.

ואין דעתי נוחה עם אחד מהדעות האלה, לפי שהתורה, בכמה מקומות שזכר בני נח תמיד יזכרם בסדר אחד, אם בסיפור מולדתם בסדר בראשית, אמר '**ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת**' ועדיין לא ניכר בהם שוע לפני דל ולא צדיק ורשע. ובתחילת הסדר הזה '**ויולד נח שלשה בנים את שם ואת חם ואת יפת**'. ובהיכנסם בתיבה '**בעצם היום הזה בא נח ושם חם ויפת**'. ואף כאן **ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה שם וחם ויפת**. ואיך נוכל להכחיש כל כך מהפסוקים.

על כן אמרתי שהיה סדר תולדותם כמו שזכרתם התורה: שם תחלה, ואחריו חם, ואחריו יפת.

ומה שזכר **רש"י** שמחשבון שנות נח ושנות שם יתבאר שלא היה שם הבכור, כבר השיב עליו **הראב"ע**, שכאשר נולד שם לא נכנס משנת חמש מאות של נח כי אם ימים מועטים, כי יום בשנה חשוב שנה. וכשבא המבול היו לנח תקצ"ט שנה וימים. והנה אין לשם צ"ט שלמות לשנת המבול, ויהיה כשנולד ארפכשד בן מאה שנה וחודשים. ואמר הכתוב שנתיים אחר המבול, לפי שנכנסה השנה השנית מחשבון ראשית המבול.

ובאמת צדקו דברי החכם בזה, כי כבר אמרו רז"ל שהחשבון המרובה בולע המעט, והכתוב שאמר ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד, אינו מחויב שהיו לו חמש מאות שנה שלמים מבלי חסרון יום אחד, אלא שנכנס בשנת חמש מאות שנה, אם מעט ואם מרובה.

הלא תראה שנאמר בעונש המרגלים 'ובניכם יהיו רועים במדבר ארבעים שנה', וידוע שלא הלכו אחר הגזרה כי אם ל"ט שנה. כי עניין המרגלים היה בשנה השנית לצאתם ממצרים. אלא שהכתוב זוכר תמיד החשבון הגדול.

וכן העניין בכאן. ולכן אין לזוז מפשט הכתוב שהיה שם הבכור בבני נח, וחם אחריו, ויפת הוא הקטן שבהם.

ואין להקשות מפסוק **אחי יפת הגדול**, שלא אמר הגדול על יפת כי אם על שם שהוא היה אחי יפת, הגדול שבאחיו של יפת, וכמו שיתבאר. וכן אמרו **'וידע את אשר עשה לו בנו הקטן'**, לא נאמר על חם, אלא על כנען שהוא בנו הקטן של חם וכמו שאפרש.

והותרה בזה השאלה הא'.

[הבן הרביעי של נח]

והנה זכרה התורה תולדות שם באחרונה, להיותו הגדול שבהם, לפי שרצה לספר ממנו השתלשלות האומה באברהם וזרעו. ולכן זכר ראשונה תולדות יפת ותולדות חם, והשאר שם באחרונה כדי שיספר תולדותיו, ואיך באו ממנו האבות הקדושים. הנה אם כן הודיע הכתוב שהיו בני נח היוצאים מן התיבה שם וחם ויפת, מזכרים כפי סדר תולדותם.

אך אמנם מצאתי **בספרים הקדומים אשר לאומות**, שכולם מעידים שהוליד נח עוד בן רביעי אחר המבול, ושלכן נאמר כאן ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה, לפי שהרביעי הוליד אחר צאתו ממנה, וקראו **יוניק"ו**. ואמרו שהיה חכם גדול, ושהוא המציא כלי האצטגנינות אחר המבול, ושומר עתידות רבות ובפרט מהד' מלכיות שראו הנביאים ונבא דניאל. ושיוניק"ו זה הלך עם (99א) אנשים לארץ איתן, ושהוא יעץ לנמרוד איך ימלוך על כל העולם והרבו על זה הספורים.

אבל אחרי שלא זכרה התורה לנח כי אם שלשה בנים, אין ראוי שנאמין ברביעי הזה. והנה התורה לא זכר לא חלק ונחלה בארץ בקרב אחיו, וגם בספרי האומות לא נזכר לו זרע כלל, לא נין ולא נכד בעמו. ומפני זה אחשוב שהיה זה מבני בניו של נח הנזכרים בתורה. ואולי שהיה עבר שנחכם מכל אנשי דורו. ולפי שנתחכם בברכי נח בילדותו, ובן זקונים הוא לו, נקרא בנו כי בני בנים הנה הם כבנים. ונקרא יוניק"ו, מלשון יונק לילדותו, ולהיותו בר חכים כי ינק החכמה משם ומנח זקנו.

והנה אמר הכתוב **וחם הוא אבי כנען**, לפי שעדיין לא נולדו תולדות חם. וכדי להודיע עניין החטא והקללה איך נמשכה אל כנען, לכן בדרך הנחה אמר כאן וחם הוא אבי כנען, ואמר **שלשה אלה בני נח ומאלה נפצה כל הארץ**, להגיד שלא נתיישבו מחוברים יחד, אבל עם היותם אחים הנה המה נפוצו בכל הארץ, וחילקו הארץ כולה ביניהם.

[חלקי כדור הארץ]

וכבר ידעת שהחכמים הקדומים חילקו הארץ לשלושה חלקים:

האחד הוא אשיי"א [אסיה] התחלתה מארץ ישראל, והלאה כנגד המזרח והחלק הזה נטל שם ועל שמו נקרא אשיי"א.

והחלק השני נקרא אפריק"א וזה נפל בחלקו של חם.

והחלק השלישי היא האיאורופ"ה [אירופה], וזה נפל בחלקו של יפת, ועל שמו נגזר שמה. הנה על זה נאמר **ומאלה נפצה כל הארץ.**

האמנם לפי שהיה נח אדון כל הארץ ומושל בכל חלקיה, אמר **ויחל נח איש האדמה**, כי קראו איש האדמה להיותו מושל עליה בכללה.

והר"ן כתב שנקרא איש האדמה, לפי שהיה חכם גדול בעבודת האדמה, והיא חכמה מפוארה מאוד. ושישי רומי עוסקים בה בזקנתם, קראוה אגר"י קולטור"א, כמו שסופר בספריהם.

אבל **במדרש תנחומא** אמר רבי שלום ברבי יוסי ברבי צדוק, בתחילה איש צדיק, ועכשיו איש האדמה. רוצה לומר שפחת מעלתו. ובמקום שהיה בראשונה אלוהי בעיונו, חזר להיות בזקנתו איש האדמה חומרי ונרדף בתאוותיו.

וסיפר הכתוב שעם היות שקודם המבול היו שם גפנים לאכול הענבים, הנה לא היה כרם מסודר שורות שורות לעשות יין, עד שבא נח שמזמורות הגפנים שהכניס עמו בתיבה נטע כרם מסודר שורות שורות, כדי להוציא יין מהענבים. אולי כי כאשר קץ בחייו מפני מי המבול, בקש לעשות יין לשתות ממנו כדי שלא ישתה עוד מים, ולא יראה אותם לעולם. ומה שאמרו **חז"ל** בו ביום נטעו, בו ביום שתה מן היין, רצו בזה שלא נמשכה שתיית היין בהשתלשלות הדברים, אבל מתחילת המחשבה כשנטע כרם היה סוף המעשה לשתות יין כי לזה נתכוון שעה ראשונה.

וראוי שתתעורר עם מה ששאלתי אם היה שחם חטא, למה יתקלל כנען יותר משאר אחיו, למה זה אמר הכתוב **ויגד לשני אחיו בחוץ ויקח שם ויפת**, והיה ראוי שיאמר **ויקחו** שניהם, כי כבר זכר את שם אחיו, ואליהם יחזור.

ובבראשית רבה (פרשה ל"ז) אמרו, וכן הוא **בתנחומא** כי חם חטא וכנען נתקלל.

רבי יהודה ורבי נחמיה: רבי יהודה אומר, לפי שכתוב 'ויברך אלהים את נח ואת בניו' ואין ברכה הווה במקום קללה, לפיכך אמר **ויאמר ארור כנען**. רבי נחמיה אומר כנען ראה והגיד לחם אביו, לפיכך תולין את הקללה בעיקר.

ויש לרבותינו דעות אחרות. יש אומרים סרסו, ויש אומרים רבעו. ומכאן לקח ה**ראב"ע** מה שכתב, שאולי עשה קלון אחר ולא נזכר בתורה.

והנראה אלי בזה כולו הוא, שכנען היה נער קטן, ותמיד היה ביד חם אביו, עד שלזה נאמר **וחם הוא אבי כנען**, כי בן זקונים הוא לו. והנה בהיכנס חם באהל אביו, נכנס כנען עמו. ואפשר שכנען הוא אשר גילה את נח, ושניהם ראו אותו מגולה בתוך אוהלו. והנה היה מחטאת חם שלא חשש לכבוד אביו ולא כסוהו, והיה מחטאת כנען שהוא גילהו, וילך ויגד בחוץ כמצחק בעיני אחיו, רוצה לומר בני חם. ויהיה א"כ אמרו **חם אבי כנען את ערות אביו**, מספר גנותו שלא כסוהו. **ויגד לשני אחיו בחוץ**, חוזר לכנען הנזכר.

ועם היות ששלשה אחים היו לכנען, לא נדמנו ולא נמצאו שם בעת ההגדה כי אם שני אחיו. וכאשר הגיעה השמועה לשם ויפת, עשו מה שראוי לעשות לכבוד אביהם, לכסות ערוותו. ולפי ששם התעורר לזה תחלה, ויפת נמשך אחריו, לכן אמר **ויקח** לשון יחיד. הנה התבאר למה קילל נח את כנען, שהוא אם לפי שהוא גלה את ערוותו, ואם לפי שהוא פרסם פחיתותו וגנותו בחוץ כמצחק. ולכן לא קלל את חם, לפי שהיה חטאו בלבד בשב ואל תעשה.

והותרה השאלה הב'.

והתבאר גם כן למה אמר **ויקח שם ויפת**, ולא ויקחו שניהם, שהוא לפי ש**ויגד לשני** (99ב) **אחיו בחוץ** רומז לאחיו של כנען לא לאחיו של שם. ואמנם אומרו **וידע את אשר עשה לו בנו הקטן**, ענינו בנו של חם הקטן, או עניינו שיחסו לבני נח לפי שבני בנים הרי הם כבנים. והנה נח ברוח הקודש ראה כל אשר ראוי להיות על כנען מהעבדות וההכנעה, הגירוש מארצו. ולכן קללו ראשונה בערך אחיו בני חם, כמו שאמר **ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו**, כלומר שיהיה תדיר עבד נכנע כאחד העבדים לאחיו בני חם אביו.

וכן קללו שיעבוד את שם ואת יפת, ועניין זה אצלי שהוא ראה שהיה עתיד הקדוש ברוך הוא לתת את הארץ לזרעו של שם וזרעו של אברהם, עוד ראה שבזמן אחר ירחיב השם לזרעו של יפת, והם הרומיים, עד שיבואו ויכבשו את ארץ כנען, ואחריהם בני קדר שהם גם כן מזרעו של יפת ימשלו בה.

וראה עוד, שבזמן אחר לעתיד לבוא, ישוב ה' לשוב על ישראל שהם זרעו של שם לטוב, וישבו למשול בארץ כנען כבראשונה. והנה תמיד יהיה כנען עבד למו, לא יצא חפשי. ועל זה אמר **ברוך ה' אלהי שם, ויהי כנען עבד למו**. כי נתן ברכה לשם הנכבד כשיתן לזרע שם את ארץ כנען לעבדים ולרשת את ארצם. והנה אמר **עבד למו** בלשון רבים, בהיות שם לשון יחיד, להגיד שיהיה כנען עבד לשם ועבד לאחיו שזכר למעלה, כי בבואו לעבדות אחד לא יצא מעבדות אחר.

ואמנם כנגד הממשלה שימשול זרעו של יפת בארץ כנען לאחר שיגלו ישראל ממנה, אמר **יפת אלהים ליפת**, רוצה לומר ירחיב השם לזרעו של יפת, רומז לממשלת הרומיים שנתפשטה ונתרחבה בכל העולם, ומשלו בארץ כנען.

וכנגד הממשלה העתידה להיות בארץ לבני ישראל, שהם מזרעו של שם, בזמן גאולתנו, אמר **וישכון באהלי שם**, ואומר שבכל הממשלות האלו של יפת ומזרעו של שם באחרונה תמיד יהיה **כנען עבד למו**. הנה התבאר שאין כפל בפסוקים האלה.

והותרה השאלה הג'.

והעיד הכתוב שהיו חיי נח תתק"נ [950] שנה, לפי שבזה יתאמת לנו אמונת חידוש העולם. כי אברהם 'אשר ציוה את בניו ואת אחריו לשמור דרך ה', הוא ראה את נח. לפי זה החשבון נח כבר ראה את למך אביו, ולמך כבר ראה את אדם הראשון. ונמצא שלא היו בין אדם הראשון לאברהם המפרסם אמונת החידוש כי אם ארבעה דורות. והנה משה כותב התורה ראה כפי מספר שנותיו את קהת, וקהת ראה את יעקב, ויעקב ראה את אברהם. הרי לך קבלת אמונת חידוש העולם קרובה בדורות ההם, ואין לך אדם שלא ידע מאבותיו חמשה וששה דורות וסיפוריהם באמתות.

וכבר כתבו זה המפרשים וזה התועלת העצום מגיע אלינו מזה הסיפור, רוצה לומר כדי להישירנו באמונת החידוש.

ונכתב עוד זה הסיפור כולו, אם להודיע שצדקו דברי האל שאמר 'לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם', כמו שפירשתי, שלא יהיו עוד כל אנשי המין משתתפים בחטא אחד, כי הנה שלשה אלה בני נח, **ומאלה נפצה כל הארץ**.

ואפילו בענין שכרותו של נח לא הסכימו על דעת אחד. אבל בשחם וכנען בנו חטאו, הנה שם ויפת מהם וחלקו עליהם והכריעו לזכות. ואם להודיע שבחטאו היה כנען עבד עולם, יזכה אברהם בארצו.

וגם למדנו מזה לימוד מועיל, כמה ראוי לאדם שיזיר עצמו מן היין, כי הנה אבינו הראשון אדם, בהיותו יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא, חטא מפני מאכל, ונח אשר בצדקו הציל כל העולם מהמבול, חטא במשתהו שהביאו לידי בזיון וקללת זרעו.

פרק י

ואלה תולדות בני נח... עד בני יפת [א].

כבר כתבתי בסדר בראשית שהתורה האלהית, כשרצתה לספר הסתעפות האומה ישראלית, והשתלשלותה, הגידה בראשית סיפורה עניני שלושת ההתחלות שהיו לה, והם אדם הראשון, נח ואברהם, שהיו דומים בעניינם לעניין ההתחלות הצוריות והכוחות הנפשיות אשר יעשו מציאות האדם וקיומו. שהם שלשה ראשיות: הצומחת, והחיונית היא המרגשת, והמדברת היא המשכלת.

ושם ביארתי איך היה ערך אדם הראשון אל האומה כיחס ההתחלה הצומחת אל איש האדם.

[חיי נח משקפים את התחלת הקיום האנושי]

וכן אומר עתה שהיה נח כדמות ההתחלה המרגשת, וכבר יורה על זה הדימוי סיפורי ענייניו בעשרה דברים:

הראשון מפאת תכונתו, שאמר הכתוב כי את האלהים התהלך נח, שיורה היות טבע שלמותו בהיותו מתנועע תמיד לעבודת בוראו. כי הפעולה היא תנועת החיים. אמנם אדם נאמר בו ויניחהו בגן עדן, כי הייתה המנוחה ראויה אליו כתנועה לנח.

והשני מפאת הימלטו מהפסד המבול, כי שאר בני אדם החטאים בנפשותם (100א) מתו באפס תקווה, ונח מצא חן בעיני ה' ונמלט וחי לעולם, והחיה אשתו ובניו ונשי בניו, ומאלה נפצה כל הארץ. והוא היה גם כן סיבת החיים האנושים ומקורם.

השלישי מפאת היותו מחיה ומושיע ומציל ממות מכל החי מכל בשר שנים מכל, איש ואשתו להחיות זרע על פני כל הארץ, וכאלו היה אם כך התחלת החיים וסיבתם, לא לבד במין האדם אבל גם בסוג הבעלי חיים כולם למיניהם.

הד' מפאת מקום מקלטו, שהוא התיבה. כי הנה האדם היה יושב על חוג הארץ כעץ פרי שיזקין בארץ שרשו, ונח נמלט על התיבה שעשה מעצי גופר כמו שהכוח החיוני יחול על הצומח וינשא עליו. והיה נח בתיבה בתוך הבעלי חיים, כמו שהיה האדם בגן בתוך העצים.

הה' מפאת קורבנותיו, כי להיותו שוטר ומושל ראש הבעלי חיים ומושיעם כאשר יצא מן התיבה בנה מזבח ויעל עולות מהבעלי חיים לפניו.

הו' מפאת מאכלו. ושהותר לו מאכל הבעלי חיים, כמו שהותר לאדם מאכל הצמחים, להיות המזון ההוא דומה ומתייחס לניזון ממנו, כמו שאמר (בראשית ט' ג') 'כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל'.

הז' מפאת אזהרתו שהזהירו האל על שפיכת דם האדם, כמו שהתיר לאדם הראשון לאכול מכל עץ הגן והזהירו שלא יאכל מעץ הדעת להיותו כמוהו, כי האדם עץ השדה יודע דעת, ככה התיר לנח הריגת הבעלי חיים לאכול, והזהירו על האדם להיותו חי ממינו.

הח' מפאת הבטחתו שהבטיחו השם על החיים, וכרת עמו ברית לבל יביא עוד מבול לשחת כל בשר. וכמו שכתוב (שם י"ב) 'זאת אות הברית אשר אני נותן ביני וביניכם ובין כל נפש חיה'. ולכן בעניין הברית הזו זכר הכתוב תמיד ובין כל נפש חיה, להעיר שהיה נח התחלת החיים סיבה אליהם קונה ושומרת אותם.

הט' מפאת בניו. הלא תראה שהיו לנח שלושה בנים, כמו שהיו לאדם, והיו זה לפי שחיי האדם כמו שכתבו החכמים הם שלושה:

אם חיים בהמייים, הנוטים אל התאוות הגשמיות ממאכל ומשתה ומשגל, כדרך הבהמות ועובדי אדמה.

ואם חיים מדיניים, שהם כפי הנאה והמעלה בהנהגת האדם עצמו וביתו ומדינתו בהסתפקות ויושר המשפט.

ואם חיים שכליים, אשר הם כפי העיון השכלי והחקירה המדעית.

והנה **חם** הוא היה המורה על החיים הבהמייים, ולכן ראה את ערות אביו ולא חס על כבודו, כאיש בער לא ידע מעלות כבוד אב ואם וגלוי ערוה.

והיה **יפת** מורה על החיים הנאים כפי המעלה והמוסר והכבוד, ולכן התעורר לכסות ערות אביו הוא ואחיו שם, **ופניהם אחורנית וערות אביהם לא ראו**.

ואמנם **שם** היה מורה על החיים המדעיים, כי הייתה מלאכתו דרישת החכמות וחקירתם, כמו שארז"ל מדרשו של שם.

ולכן אמר פסוק על שלשתם כפי פירוש אחד ממה שזכרתי (שם כ"ז) **יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם ויהי כנען עבד למו**. כי הנה יחס ליפת היופי והנוי והמנהגים והמידות שהם בדברים המפורסמים, ויחס לשם שישכון הקדוש ברוך הוא באהלו ובמדרשו, כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. וכן תרגם אונקלוס וישרי שכינתיה במשכנא דשם.

ועל חם אמר **ויהי כנען עבד למו** רוצה לומר שכנען בנו היותר אהוב אצל חם יעבוד לשם וליפת.

לפי שכמו שזכר הפילוסוף בספרו מהנהגת המדינה, לחכמים תאוות השררה והאדנות בטבעות, ולעובדי האדמה תאוות העבדות והשררות, אשר לפי זה נקרא כנען מלשון הכנעה כמו שפירשתי, כי **החיים הבהמיים עובדים לחיים הנאים, ונכנעים לחיים השכליים**. ונקרא **חם**, אם לפי שחם לבו בקרבו לרדוף אחר תאוותיו, ואם להיותו שחור ומכוער ככושי עורו, ובתוארו ובמידותיו, כי חם הוא מגזרת וכל **חום בכשבים**, רוצה לומר שחור בהפך יפת היפה בצורתו ובמנהגיו.

ושם נקרא כן להגדלת שמו, כי כבוד חכמים ינחלו והם הגיבורים אשר מעולם אנשי השם בחייהם ובמותם.

אתה תראה איך נמצאו סגולות שלשת האבות האלה באומות הבאות מהם. **והם כי מחם** בא כוש ומצרים ופוט וכנען שהם כולם עד היום מכוערי המראה, וצורתם שחורות כעורב, שטופים בזימה ונמשכים אחר התאוות הבהמיות, חסרי השכל והידיעות ומשוללי המדיניות ומעלות המידות והגבורה.

ואמנם בני יפת שמהם באו היונים והרומיים, מה נאים מעשיהם של אומה זו, ומנהגם ומדיניותם ואופני הנהגתם ובגבורותיהם, וכולם יפי תואר ויפי מראה, צחו מחלב אדמו עצם מפנינים.

ואמנם בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם נמצאו בהם החכמות המחקריות בתמותם, כי ההודיים והבבליים והאשורים הם ממצאי החכמות הלימודיות ואשר חקרו ראשונה בחכמה הטבעית והאלהית.

וכבר חקרו רז"ל **השתלשלות החכמה** (100ב) **ממדרשו של שם** אל מדרשו של עבר, ומשם אל אברהם אבינו, ומאברהם באו בבני ישמעאל ובני קטורה חכמת הכישוף והטבעים הנסתרים והאצטגנינות, ושאר החכמות המחקריות. והם אשר הביאו אותם למצרים.

וכמו שאמרו **חז"ל (בראשית רבה כ"ה)** 'ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות' שמסר להם שם בטומאה, שרצו בשמות הטומאה כל חכמה וידיעה אשר לא תבוא בדרכי הנבואה האלהית הנקייה מכל סיג וטעות.

ואמנם בני עשו הם אשר הביאו החכמות לרומיים וליונים בני יפת כאשר מלך עליהם צפו בן אליפז וזרעו אשר חכמו מאד מאד בחכמת האצטגנינות ובשאר החכמות, ומפני זה לא

נמצאו החכמות באומות אחרות מבני יפת זולתי באלה השתים, יונים ורומיים אשר בזמן ההוא היו לעם אחד ושפה אחת הייתה לכולם.

ועל כולם כגבוה שמים על הארץ גבהה **חכמת בני ישראל**, וכאשר כבוד ה' עליהם זרח ובאורו ראו אור החכמות והשגתם והיו כולם זרע קדש למודי ה', וכמו שהעיד עליהם אדון הנביאים באומרו 'רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה'.
 וכתב **בן רושד** בספר הפלת ההפלה בסופו, טוען על **אבו"חמד** שכתב שהייתה החכמה ליוונים גנובה מבני ישראל. וכתב זה לשונו:

ואין ספק שהיו החכמות נמצאות מקדם בבני ישראל, ומהם למדום הכלדיים כי בעבור שנמצאת בהם הנבואה הייתה השלמתם בחכמות נפלאות מאד וכו' יעויין משם שמאמרו ארוך.

התבאר מזה ששלושה אלה בני נח העירו כפי עניינם ותכונותיהם על שלושת אופני החיים ושזרעם אחריהם תפשו מעשה אבותיהם ותכונותיהם בידיהם.

והעשירי הוא מפאת תולדותיו. והוא כי כמו שבענין החיים וההרגש ישתתפו עם האדם כל מיני הבעלי חיים, ככה נח להיותו התחלת החיים האנושיים היה התחלה משותפת לכל אומות מין האדם כולם.

הנה התבאר מזה כולו למה היו בני נח שלושה, לא פחות ולא יותר. ולמה נקראו בשמות אלו שם וחם ויפת, שהיה כל זה מהשגחת תמים דעים להיות שלשת הבנים האלה סימן לזרעם אחריהם, ואות מורה על עניינם. וזה צורך ההקדמה הזאת כולה.

(ב) בני יפת וגו' עד ויהי כל הארץ שפה אחת [י,ב-לב].

כתב **הר"ן**, שהסיבה למה זכרה התורה תולדות קצת בני יפת ולא זכרה תולדות קצתם, וכן בבני חם ובבני שם זכר קצת תולדות מהם והשמיט קצתם, הוא לפי שהייתה חלוקתם כפי חלוקות הלשונות. והעניין מוכיח כן לפי שחתם בכל אחד מהם ואמר איש ללשונו למשפחותם ללשונותם, כי לא יחלק אותם אלא בהיחלק הלשונות. ועל זה הצד היה מקובל אצל **חז"ל** שהלשונות הם שבעים.

והוא בזה הדרך הנה יפת נחלקו בניו ובני בניו לשנים עשר לשון, לפי שהכתוב מונה בני יפת שבעה. ובני גומר שלשה ובני יון ארבעה הרי ארבעה עשר. חסר מהם שניים בעד גומר ויון, כי כבר נמנו בעשרים ושמונה בניו, ונשארו א"כ שנים עשר. ועל זה הדרך תמצא בבני חם עשרה כשתחשוב גם כן נמרוד לאומה ולשון, כי כן היה, אלא שלחשיבתו מנאו בפני עצמו. ותמצא בני מצרים שהם שבעה, כי פלשתים וכפתורים יצאו מכסלוחים ונשארו

כסלוחים אומה כמו שהתבאר. וכן תמצא בבני כנען עשרה ומבני שם תמצא עשרים ואחד, ויהיו כולם שישים. וכבר תמצא שספר הכתוב עשרה משפחות בלשון רבים, והם כתים ודודנים ולודים והנמשכים ויראה שכל אחד מהם היו שתי משפחות ושתי לשונות, אלא כי מפני שהיה חילוק הלשון ביניהם מועט מנאם כאחד. וכאשר תוסיף עשרה המגיעים מצד הכפל על השישים, והיו שבעים והם השבעים לשון המוזכר תמיד בדברי חז"ל. וראוי שיהיה שרשו יוצא מן הפרשיות האלה.

אלה הם דברי הרב להכריח קבלת רז"ל מפאת הכתובים ונכון הוא.

אבל על דרך הפשט ראוי לפרש שנזכרו בסיפור הזה שיצאו מנח שבעים ושלושה אומות, ושאר הבנים שנזכרו בכתוב ולא נזכרו להם תולדות, אין ספק שבנים היו להם, אבל לא נעשו אומות בפני עצמן, ונצטרפו ונטפלו לאומות אחרות. ולכן לא קנו שם שמות בפני עצמם.

והותרו בזה השאלות הד' והה' והח'.

וכן אמר שהזכיר בכל אחת מהאומות האלה ארץ מושבם, ולא הזכיר כן במצרים, שמפני שהיה מושב מצרים ידוע לישראל שיצאו משם, שנקראת הארץ על שם מצרים בן כנען, והיו כל בניו סביבות מצרים, ושם ארצם כשם, כי כן מצינו לפתרוסים ארץ פתרוס שהיא ממצרים, כמו שאמר (יחזקאל ל') 'ונתתי יראה בארץ מצרים והשימותי את פתרוס'. וכן במצרים אומר 'והשיבותי אותם ארץ פתרוס על ארץ מכורותיהם', וכן לוד וכל עריו סביבות מצרים היו, ושם ארצם שווה וכבר כתב זה הרמב"ן.

והותרה בו השאלה הו'.

והנה סיפר הכתוב **מבני יפת בני גומר ובני יון** ואמר עליהם **מאלה נפרדו איי הגוים**, להגיד שקרה (101א) לבני גומר ולבני יון מה שלא קרה לשאר אחיהם ולבני חם ושם, והוא שבני גומר ובני יון לא ישבו מחוברים יחדיו בארץ מושבותם זה אצל זה, אבל ישבו נפרדים זה מזה, מפני שהיו שוכנים באיי הים.

וכתב הר"ן, שבעבור זה לא אמר הכתוב בסוף סיפור תולדות יפת, אלה בני יפת, כמו שאמר אלה בני חם, אלה בני שם. כי היו בני חם ובני שם מקובצים ומחוברים בארצות, אבל בני יפת היו נפרדים זה מזה בחייהם מאד.

והנה בבני חם, אחרי שזכר האומות שיצאו ממנו ללשונותם, אמר **וכוש ילד את נמרוד** ולא מנאו בכלל שאר הבנים. והיה זה לפי שרצתה התורה להגיד עניינו, והוא שעד אותו הזמן היו בני האדם כולם שווים במעלתם, להיותם כולם בני איש אחד. ונמרוד זה התחיל

להתגבר ולמלוך על אנשי דורו. ועל זה נאמר (בראשית י' ח') **הוא החל להיות גבור בארץ**, רוצה לומר שוטר ומושל בה.

ואמנם אמרו עוד **הוא היה גבור ציד לפני ה'**, כבר ידעת מה שפירשו בו **חז"ל**, שהיה צודה דעת הבריות בתחבולותיו.

ואני חושב שהיה צודה גדול מהחיות, יגיד הכתוב שעשה שני אופנים מהתחבולה להשתרר על עמו גם השתרר.

האחד שעשה עצמו גיבור ציד צודה החיות וכובש אותם, וכראות בני אדם שהדובים והאריות היו נכבשים לפניו עם כל חיזוקם, היו הם גם כן יראים ממנו ונכבשים לפניו, וזה אמרו **הוא היה גבור ציד לפני ה'**, שרוצה לומר לפני ה' תחת כל השמים לא היה גיבור ציד כמוהו, עד שנשאר בפי בני אדם למשל ולשנינה עד זמן כתיבת התורה **כנמרוד גיבור ציד לפני ה'**. ואפשר שהיה נמרוד מעלה עולה לה' מצידו, כדי להתחסד ולהראות את עצמו עובד אלהים, כי בזה ימשיך לב העם יותר אחריו, ועל זה אמר גיבור ציד לפני ה'.

והאופן הב' מהתחבולה הוא שעשה בארץ מגדלים וערים בצורות חזקים מאוד למשול משם על כל הארץ. כי בהיותו יושב במגדל עז, תיפול אימתו ופחדו על כל יושבי המישור. ועל זה נאמר (שם י') **ותהי ראשית ממלכתו בבל**, כי עשה שם במדינות החזקות אשר בנה מושב מלכותו.

ואמנם אמרו **מן הארץ ההיא יצא אשור**, פירוש **הרמב"ן** שהוא כמו מן הארץ ההיא יצא נמרוד למשול בארץ אשור, ושם בנה את נינוה ושאר המדינות הגדולות אשר זכר. ויהיה אמרו יצא אשור כאומר יצא לאשור. וכמוהו למלחמה אדרעי שרוצה לומר למלחמה לאדרעי.

האמנם המספרים הקדומים כתבו שאשור בן שם מתנחל במלכות השיר"יאה, והיה שם עם בני חם, וכדי שלא להיות אשור בבוני המגדל הלך אשור משם לארץ אחרת, ושעל זה נאמר **מן הארץ ההיא יצא אשור**, ושהארץ הראשונה נקראת שירי"אה מאשור.

וכתבו המספרים גם כן, שנמרוד זה עשה עצמו אלוה בבל, וזה אלוה בל ועל שמו נקראת המדינה בבל. וכמאמר הנביא 'ופקדתי על בל בבל'.

ואמרו שנמרוד היה ענק, ושנתייעץ עם יוניק"ו אחרי שמת, להמליכו על כל בני חם כי היה חזק הכח מאוד, והתחיל למלוך על בבל במרמה, והיה נקרא בלשונם 'מעול וחומץ' המין האנושי, ומרמה בני אדם. ושנמרוד זה היה בבוני המגדל, וכאשר בלל השם לשונם, וראה שלא היו מבינים דבריו, הלך משם אל פרס ולמד את הפרסיים לעבוד את האש, באומר אליהם שהשמש הוא אלוה גדול. וכמה עניינים אחרים ספרו ממנו.

והנה בבני כנען זכר הכתוב בכאן עשרה עממים, והם שנתנו לאברהם אבינו, אבל נשתנו בימי אברהם. כי כאן נכתבו בשם שקראם אביהם ביום היוולדם, ואחרי שנפרדו בארצותם לגוייהם נקראו בשמות אחרים. אולי לקחום מהארץ אשר גרו בה כמו שכתב הרמב"ן.

ואולם אמרו **ולשם יולד אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול**, כתב הרמב"ן שבעבור שאחר סיפור תולדות שם זכרו באחרונה, אמר אל תחשוב שבעבור שזכרתי תולדות יפת ותולדות חם, ולא נזכרו עדינה תולדות שם, שלא היו לו בנים, ושלהיותו אלהי ועיוני תמיד לא נזדווג לאשה, אין הדבר כן. כי לשם יולד גם הוא.

ושאמרו **אבי כל בני עבר**, אין הרצון על עבר בן שלח בן ארפכשד הנזכר בפרשה, אלא שהיה אבי כל בני עבר הנהר מקום אברהם.

ואינו נכון. כי מה צורך באומרו ולשם יולד גם הוא, להודיע שהיו לשם תולדות, אחרי שזכרה התורה תולדותיו, וגם אמרו שהיה אבי כל בני עבר הנהר, היא באמת הודעה שאין בה תועלת, ולמה לא זכר חרן ושאר הארצות שהם גם כן בניו של שם, כל שכן שהכתוב לא אמר אבי כל בני עבר הנהר, אלא אבי כל בני עבר, והוא עבר בן שלח באמת.

והנראה לי בזה הוא, שבעבור שהיו לשם בנים ובני בנים רבים, וכן היו לו אחים יפת וחם ובניהם, לכן רצתה התורה להגיד מתכונת שם ויושר מזגו, שלא הייתה אהבתו תלויה באחד מבניו ולא מבני בניו, כי אם בעבר בן שלח בן ארפכשד ובכל זרעו, כי אותו ראה צדיק לפניו, ובר חכים הוא ליה יושב אוהלים (101ב) ומדרשות כמוהו.

ושכמו כן לא הייתה אהבתו עם חם ולא עם בניו, אלא עם יפת גדול המעלה והשלמות. וכאלו לא היו לשם בנים אחרים כי אם בני עבר, ולא היה לו אח כי אם יפת, והוא אמרו **ולשם יולד גם הוא אבי כל בני עבר**, רוצה לומר לשם גם כן יולדו בנים הרבה, כמו שיוולדו לשאר אחיו, אבל עם כל זה לא היה בעיניו כי אם אבי כל בני עבר, שלהם הייתה אהבתו 'כרחם אב על בנים', כאלו לא היה אביהם של שאר הבנים.

וכן בעניין האחים, כאלו היה אחי יפת בלבד, וגם אחיו הגדול, כי האח הגדול ירחם על אחיו הקטנים כאלו הם בניו. וכן היה שם אחיו הגדול של יפת בלבד, כי כן היה ענינו באהבתו אותו. וכל זה לאות ששאר בניו ושאר אחיו לא היו נחשבים אצלו לכלום.

ועם מה שפירשתי בפסוק זה הותרה השאלה הז'.

[תולדות בני נוח על פי ספרים קדומים]

וראיתי אני מפני שלמות המלאכה להגיד לך פה מה שמצאתי בדברי **המספרים הקדומים מארצות האומות** האלה, שזכרה התורה בתולדות בני נח והעמים שיצאו מהם כפי שמות שקראו להם הלטיני"ם. הנה יפת אמרה תורה שהיו לו שבעה בנים:

האחד גומר הבכור, וממנו יצאו הגומריט"י שהיו היונים קורין גלאט"י וארץ גלאסי"א היא בסוף ארץ ספרד והיא הנקראת היום גאליזיי"א, כי היה כמו שכתב יוסף בן גוריון בני יפת נחלו כל ארץ ספרד.

הבן השני היה מגוג ויצאו ממנו האומה שקראו היונים שיט"י והגוט"י שנתפשטו אחר כך באיטליי"א וצרפת וספרד ממנו באו.

הבן הג' היה מדי, והעם היוצא ממנו היו מידיא"ש, ממלכות מדי אשר בין הפירשי"א והשיריא"ה.

הבן הד' היה יון, וממנו יצאו היונים ובעבורם תקרא הים העובר שם ים גונ"ו וארצם בסוף האשיא"ה הקטנה, ובתוך קריי"א וקוליא"ה שהיום קורין טורקיי"א.

והבן הה' הוא תובל, וממנו יצאו הספרדיים כולם וכן כתב יוסף בן גוריון שבני תובל מהם ישבו בפיש"א המדינה אשר באיטלי"א ובצרפת על נהר סינ"א ובבריטאני"א על נהר לירא"ל שמבני תובל נחלו להם ארץ ספרד. ובעבור כן היו נקראים אנשי ספרד סינטובאלי"ש רוצה לומר אנשי תובל וחייליו.

הבן הו' הוא משך, ממנו יצאו אנשי קאפדושיא"ה שקראו סיסאריא"ה, והוא מלכות אחד קרוב לארמיניא"ה הגדולה, ונהר פרת עובר בתוכה.

והבן הז' הוא תירס, ממנו יצאו אנשי טראסיי"א אנשים אכזריים והיא בארץ שיטיי"א ומהם היו מלכיות רוסיי"א ואינגלא"טירא.

ואמנם אשכנז בן גומר ממנו יצאו עם שרמאטיא"ה, שהיונים קורין ריג"ו והם שוכנים ביותר שפל מפאלוד"י ניאוטיני והיא ארץ קשאר"י ומבלי פירות. ומהם היו גם כן האשכנזים והם סטודיסק"י בני אלמאניא ובני השוט"י.

הבן השני לגומר היה ריפת, מהם יצאו אנשי פאנפלאגוניה איטריואני"ו והיא באשייא הקטנה. ובאו מהעם הזה באיטאליי"א ואח"כ בויניזייאני"ו לקחו מושבם ונשאר במקומם ומהם נשאר בצרפת היא פראנציא"ה ובירטאניי"א הקטנה.

וכבר כתב יוסף בן גוריון שעשרה משפחות היו מתוגרמה, מהם באו הפריג"י והם באשייא"ה הקטנה ומהם היו הטורקי"ש אלישע בן יון קראוהו היונים איוואל"י וארצו היא קרובה לארץ איטליי"א ק"ה מילין והיא באי סיסי"ליאה.

תרשיש אחיו ממנו יצאו התרשישים והיו מקדם קורין אותם שליצי"ו והיא בין האשיא"ה הקטנה ובין השיריא"ה ומבני תרשיש באו ונתיישבו בטושקאנ"א ולומבארדיא"ה והם הפלורניטיני"ו והמילאניס"י והויניזיאני ושאר המדינות שבאותו מחוז.

כתים אחיו זה קנה האי סיטינ"א שהיום קורין אותה ציפרי" ומהכתי' יצאו האיטליאני" והרומאני".

דודנים אחיו נתישב באי רוד"ש וכתב אחד מחכמי האומות שזרע יפת בניו ובני בניו נחלו מן הטאר"ו ההר שבשליציא"ה וירשו קילוני" מנרי' אוקינוס בחצי האשיא"ה ובכל האיאורופא ועד ים אוסיאצ"ו בבירטאניא"ה שהם קק"ה מחוזות תחת ט"ו לשונות.

כוש, יצאו ממנו הכושים השחורים ושוכני האיאוֹפִיִּיא"ה שהיא בסוף מהאוריטאניא"ה ארץ גדולה כנגד המזרח כמו שכתב יוסיפון.

מצרים ממנו יצאו עם המצריים.

פוט כתב יוסיפון שממנו יצא עם ליביא"ה שבאפריק"א ושבראשונה היה נקרא שמו פוט"ט ואח"כ לקח השם מאחד מבני בניו ליבי"ו ולכן נקראת ארצו ליביי"א.

כנען בן רביעי לחם נתישב בארץ כנען ואח"כ לקחוהו העברים.

סבא בן כוש באו ממנו הסבאים שהם אנשי אראביא"ה והיא באשיא"ה הגדולה שמחלקת בין ארץ מצרים ובין ארץ כנען. חוילה בן כוש ממנו יצאו העמים הנקראים גיטולי"ש השוכנים באפריק"א.

סיבתה בן כוש ממנו יצאו הסאביטיני"ש שקוראין היונים אשטאבר".

רעמה וסבתכה בני כוש אמרו שבאים מהם עמים מבטיאוֹפִיִּיא"ה השוכנים לצד המזרח.

לודים בן מצרים ממנו יצאו עם ליריא"ה שהיא ארץ אחת באשיא"ה הקטנה ואחרים אמרו שהם נתיישבו בארץ המוריא"ה:

נעמים בן מצרים ולהבים ונפתוחים ופתרוסים לא ידענו מהם כי בא סנחריב ובלבל את העולם.

כסלוחים פלשתים הם מארץ פלשת והיא בשיריי"א בסוף ארבי"אה ויש בה מדינה שנקראת פלשת ועל שמה נקראו כולם פלשתים.

עילם בן שם ממנו יצאו הפרסיים והגוי הנקרא אלאמינו"ש.

אשור בן שם נתישב בשיריא"ה ועל שמו נקראת כן. וכדי שלא להיות בבוני המגדל הלך משם לארץ אחרת כמו שפירשתי למעלה בפסוק מן הארץ ההיא יצא אשור.

לוד בן שם נקראו על שמו עם הלודים.

ארם בן שם ממנו יצאו הארמיים. והמדינה הגדולה היא דמשק.

ארם הנזכר הוליד ד' בנים אחד הוא עוץ שהיה התחלת העם טראקוניט"א שהי' ארץ בין **פלשת"נא** ובין השיר"יא' ושם היה איוב. הב' חול ממנו יצאו אנשי ארמיניא"ה. הג' גתר

ממנו יצאו הקאראמאני"י. הד' מש ממנו יצאו למאונ"י

וכתב אישיד"רו שהאומות האלו נתישבו אחר המבול ובלבול הלשונות בארץ מזרח עד אטינ"א שהם ט"ו מחוזות והם תחת כ"ב לשונות.

ארפכשד ממנו יצאו הכל"דיים. ובעבור זה נקראת ארצם כלדיא"ה והיא בחלק האשי"אה בסוף אראב"יאה. והיא כלה ארץ מישור חסרת המסוות והמדינה הגדולה שבה היא בבל. שלח כתב יוסיפון שממנו יצאו עם שרמ"אטי שהיום קורים הודיים אינ"די. עבר ממנו יצאו העברים ובעת בלבול הלשונות נשארה הלשון שהיו מקדם מדברים כל העולם בעבר ובבניו.

פלג בימיו נתישבה ארץ השטים שחציה היא בחלק האיאו"ריפא של איטראס"יא וחציה בחלק האשי"א.

רעו בימיו התחילו המלכים לעשות עצמם אלוהות והתחילו האנשים לעשות בתים לאלהיהם ובאותו זמן נתישב מצרים ישוב גדול וגם בזמן ההוא התחילו להלחם הנשים הנקראות מאזו"ני ותצאנה מהשטים וכבשו רוב האש"יא וגם נתפשטו לכבוש את הבוהמ"י. ושם אמזי"ני פירושו בלי שד שכן היה מנהגם לכרות את השד מפני הקשת.

שרוג בימיו התחילו למלוך אנשי שיר"י כפי היוסיפון, ובימיו מת נמרוד ומלך אחריו נינו בנו ולפי שנתעצב על מות אביו עשה לכבודו צלם בדמותו וצלמו והיה משתחוה לפניו. ומי שהיה חייב מיתה והיה בורח אצל הצלם היה מכופר. ונמשכו בני אדם לעבדו ובאורך הימים קראוהו שמות מתחלפים מהם קראוהו בל ומהם קראוהו בעל ומהם קראוהו בעל פעור ומהם קראוהו בעל זבוב ואף בימי דניאל היה הצלם הזה.

נחור בימיו היה מלכות שיציא"וני והתמיד עד זמן עלי השופט שהיו בו כ"ה מלכים מעוטרים בזמן תתע"ב שנים.

זהו מה שראיתי לכתוב בדבר זה וכמה דברים אחרים כתבו על זה, והנחתים מפני יראת האריכות וגם שאין במ תועלת רב.

[חטא דור הפלגה]

פרק יא

(א) ויהי כל הארץ שפה אחת, עד ...אלה תולדות שם [יא,א-ט].

[חטא דור הפלגה – רדיפת מותרות]

עניין דור הפלגה נבוכו בו המפרשים חדשים גם ישנים, לדעת מה פשעם ומה חטאתם שבעבורו נתחייבו לעונש ההוא מבלבול הלשונות ופזור הארצות, ואיך היה מתייחס אותו העונש לאותו המרי.

וכבר באו על זה המדרשים, אבל בלתי מתיישבים על פשוטו של מקרא.

כי הנה לדברי האומר שהייתה כוונתם לעלות לרקיע ולהלחם ברוכב שמים יקשה מאוד איך יסכימו כל בני עולם בשטות ודבר נמנע כזה. והנה היו ביניהם נח ושם ועבר, וגם אברהם משכילי עם, והמה חכמים מחוכמים. ואם היו כולם שוטים, הנה אם כך לא היו ראויים לעונש. אבל שיושב שמים ישחק אליהם כל שכן שהוא ית' מעיד על אפשרות צאת לפועל מחשבתם, כמו שאמר (בראשית י"א ו') **ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות.**

ולדברי האומר שכפרו בעיקר וקצצו בנטיעות, יקשה מאוד איך הספיק עונשם בבלבול לשונם ופזורם, והם היו חייבין כליה אש וגפרית ורוח זלעפות מנת כוסם. ואין ספק שיש בדרשות **חז"ל** כוונות אחרות ורמזים זולת פשוטם.

גם מה שאמרו קצת המפרשים שהייתה כוונתם בבניין ההוא להינצל בו ממי המבול אם יבוא עוד על הארץ, כבר תפש עליהם **הראב"ע** שהנה היו שם נח ובניו אבות המשפחות ההם, וכולם היו סרים אל משמעתם, ואיך לא יודיעום שנשבע ה' בימינו מעבור מי נח עוד על הארץ, ושעל זה כרת עימהם ברית חוק עולם לא יעברנהו. ועוד אומר אני בביטול הדעת הזו שאם הייתה זאת כוונתם, לא היו בונים אותו בבקעה השפל שבמקומות ושבולת מים ישטפה.

וכבר אמרו רז"ל (שבת קי"ג) למה נקרא שמה (ב102) שנער, שכל מימי המבול ננערו שם. ויותר ראוי היה לבנות בנינם בהר גבוה ותלול בהרי אררט שנסעו משם, אף כי בהרים ימצאו אבנים גדולות אבנים יקרות לייסד בנינם, ולא יצטרכו ללבון לבנים, להיות להם הלבנה לאבן כאשר עשו בבקעה להעדר האבנים בה.

והראב"ע וה**רלב"ג** חשבו שלא חטאו בוני המגדל כנגד השם כלל, כי לא הייתה מחשבתם אלא להתמיד חברתם ולשבת יחדו, וכמו שאמרו **פן נפוץ**, ושהשם הפיצם לטוב להם, אם כדי שימלאו את הארץ כדברי **הראב"ע**. או יקרה בהיותם יחד רעש ובקיעת הארץ ואש

מתלקחת או שטף מים רבים, וזולתם מהמקרים שמהפכים ומפסידים את המזונות ויתום המין האנושי לגמרי.

וגם הדעת הזו רחוקה הוא אצלי מכוונת התורה, כי הנה קודם לזה מיום שיצאו מן התיבה היו מקובצים כולם בחברה אחת ולא היו מתפזרים בארץ, וגם שם היו מעותדים לאותה הכנה שזכרה הרלב"ג, ועם כל זה לא פיזרם השם ולא בלבד לשונם עד שבנו את העיר ואת המגדל.

כל שכן שעד היום הזה לא קרה דבר מהסכנה שזכר בבקעת שנער, כי עם היות שער בבל נהפכה בעוונה כמהפכת סדום ועמורה, הנה הבקעה עוד היום היא מיושבת מבני אדם. ואם היה רצון השם שתתיישב כל הארץ וימלאוה, כי לא תהו בראה לשבת יצרה, הנה ברבות הימים ובהתרבות האנשים יהיה הדבר בהכרח נעשה מאליו והיו בני אדם מתפרצים ימה וקדמה וצפונה ונגבה מבלי שיצטרכו לבלבול לשון ולכל החרדה הזאת.

הלא תראה שבהיותם בהרי אררט כשהתחילו להתרבות נסעו משם, כי לא יכלו לשבת יחדו. ואיך לא יהיה כן בבקעה.

אף כי פשוטי הכתובים יורו באמת שהיה זה על צד העונש והחטא, וכדי שלא יוסיפו לחטוא, וכמו שאמר (שם) **וזה החלם לעשות ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות.**

והר"ן פירש שלא היה חטאם בבנין העיר והמגדל לשבת כולם במקום ההוא, אלא לשום להם ראש אחד ומלך אחד שימשול מאותו עיר ומגדל על כל יושבי תבל באיזה מחוז שיהיה. ושזה מפאת עצמו לא היה חטא, כי אלו היו בעלי אמונה אמיתית היה קיבוצם וחיבורם טוב מאוד. אבל בהיותם עובדי ע"ג, ובראשם נמרוד שהיה רוצה למלוך על כולם, היה סיבה להתפשט טעות אמונתם בכל העולם. והאיש הירא את דברי ה' לא יוכל להימלט מידו כמו שנמלט אברהם מיד נמרוד בבורחו אל ארץ כנען להיותו חוץ מממשלתו. ושלכן הפיצם השם, לא מפני המעשה אשר עשו, אלא מפני מה שהיה אפשר להמשך ממנו.

והדעת הזו הוא יותר רחוק אצלי מכולם, לפי שלא נזכר בפסוק המלכת מלך אחד על כולם. וגם שאין בלבול הלשוניות סיבה לחילוף הממלכות, כי כמה פעמים מלך מלך אחד על אומות רבות מחולפי הלשוניות, ואחשוורוש יוכיח.

ועוד שאפילו שיהיו ממליכים מלך אחד על כולם, אין מחסור ביד השם להושיע את עבדיו מבלי בלבול הלשונות. כי מי המונע שיעיר השם את רוח איש גיבור חיל במחוז אחד למלוך שם ולמרוד במלך המגדל, ויציל את בחירי השם, כמו שהעיר את רוח כורש מלך פרס עם היותו עבד למלך בבל למרוד בבלשצר אדוניו כדי להימלט תחת ממשלתו יראי ה' וחושבי שמו.

ומלבד זה הרבה פתחים למקום. כי הנה בימי נמרוד היו שם ועבר ואנשים אחרים צדיקים תחת ממשלתו, ויצילם ה'. כל שכן שכל מלכי אדמה היו עובדי עבודת גילולים, ואותה סכנה שהייתה לצדיקים מהיות מלך אחד על כל הארץ עריץ עובד עבודת גילולים, היא הייתה גם כן בהיותם מלכים רבים רעים וחטאים לה' מאד.

ועוד כי מה הועיל הקדוש ברוך הוא בתקנתו בבלבול הלשונות ולפזר האומות לבל ימלוך עליהם מלך עריץ עובד עבודת גילולים, ותחת ממשלתם היו גלות ישראל ויהודה, ויצילם ה' אף על פי שהיה ראש אחד מושל בעולם עובד עבודת גילולים. וכל זה ממה שיורה שגם דעת הר"ן בלתי נכון.

[חטא דור הפלגה: אי הסתפקות בדברים הטבעיים]

לכן צריך אני לבקש דעת אחרת ליישב העניין הזה על מתכונתו, ולא אחוש עתה להעיר שאלות בפסוקים מיראת האריכות, וגם לפי שבפירוש הפרשה יתבאר כל דבר במקומו.

ואומר שהיותר נראה ומתיישב אצלי בחטא דור הפלגה ופשעם הוא שהם נכשלו וחטאו במה שאבינו הראשון חטא, ובנו קין וזרעו גם כן. אם אדם לפי שבראו הקדוש ברוך הוא בצלמו בעל נפש משכלת, לפי שישלים נפשו בהכרת בוראו וידיעת מעשיו והכין לפניו כל הדברים ההכרחיים לתיקון חייו מהמאכל והמשתה בפירות עצי הגן וממי נהרותיו, וכל במציאות טבעי בלתי מצטרך למלאכה האנושית כלל, כדי שלא יטריד עצמו בבקשתם, אלא בידיעות האלוהיות שלכך נברא.

ואדם חטא במה שלא נסתפק בדברי הטבעיים (103א) אשר נתן השם לפניו, ונמשך אחר התאוות והמעשים המפורסמים, והיה חטאו שיגורש מגן עדן מקדם מקום מנוחתו, ישבע בחרפה שתקולל האדמה בעבורו ולא יספקוהו הדברים הטבעיים. ותחת כי בחר במותרות יצטרך אל עבודות קשות, וכמו שכתב המורה.

ואמנם קין בחר גם כן להתעסק בדברים המלאכותיים, ולכן נעשה עובד אדמה שכל היום יחרוש החורש לזרוע יפתח וישדד אדמתו, והיה שכלו נכנע לחלקו הבהמי ועובד אותו. ולכן היה עובד אדמה. בחילוף הבל שנעשה רועה צאן נמשך אחר הדברים הטבעיים והסתפק מהם, כי אין במרעה הצאן עבודה ולא מלאכה כי אם להנהיגם על העניין הטבעי. ומפני זה היו האבות הקדושים כולם אברהם יצחק ויעקב והשבטים ומשה ודוד אבותינו רועי צאן ולא היו עובדי אדמה. וגם נח, עם היות שחטא בהמשכו אחר היין, לא קראו הכתוב עובד אדמה, כי אם איש האדמה. רוצה לומר אדון ומושל עליה. אבל קין להיכנע שכלו לחלקו הבהמי במלאכות, נקרא עובד אדמה. ולכן היה בונה עיר, ויקרא את שמה חנוך, כי היה מחנך ומלמד לבניו בעשיית המלאכות הנתלות בבנין העיר ובקיבוץ המדינה. וכן בני קין כולם אחזו מעשה אבותיהם בידיהם להמשך אחר המלאכות המותרות, והיה יבל 'אבי כל תופש כינור ועוגב', ו'תובל קין היה אבי כל לוטש נחושת וברזל', וגם יבל להשתדל במקנה הצאן, כבר ערבב עניינו דברים מלאכותיים במעשה האלהים שלא היו קודם לכן. ולכן נאמר עליו 'אבי כל יושב אהל ומקנה'.

ובני קין כולם ברדפם אחרי המותרות חמס ושווד ירבו בתוך עמם, עד שמפני זה נענשו בימי המבול וימחו מן הארץ. וכן היה חטאת דור הפלגה דומה לחטא אדם וקין ובניו, לפי שבהיות להם ריבוי העניינים הטבעיים ההכרחיים לקיומם מאת ה' מן השמים, בהיותם פנויים ממלאכתם מכל עמל ומוכנים להתעסק בשלמות נפשם, לא נחה דעתם במה שהכין להם בוראם במתנתו הרחבה הטבעית, ויבקשו לשלוח יד ולשים כל מחשבותם למצוא המלאכות בבנות עיר, שהיא כוללת המלאכות כולם, ומגדל בתוכה כדי להתחבר שם ולעשת עצמם מדיניים, תחת היותם בני שדה. בחושבם שהתכלית המיוחדת להם היה הקבוץ המדינות להתמשך ביניהם השיתוף והחברה, ושזו המעולה בתכליתיות האנושיות, עם מה שימשך מזה מהם מהשמות והמינויים והמשלות והכבודות הדמיוניות וחמדת אסיפת הקניינים והחמס והגזל ושפיכות דמים הנמשכים, מה שלא היה דבר נמצא מזה בהיותם בשדה כל אחד בפני עצמו. וכמאמר שלמה (קהלת ז') 'האלהים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים'.

ולהיות כל זה מותר בלתי טבעי מונע ומעיק האדם מהשגת שלמותו האמיתי הנפשי, לכן נענשו האנשים החטאים האלה בנפשותם בשבלל השם לשונם והפיצם על פני כל הארץ, כמו שגרש את אדם הראשון מגן עדן, וגרש את קין מארץ מושבו, ואת בניו גרש מהעולם במי המבול, כי היה פשעם שזה בששמו תכליתם האחרון בעץ הדעת, ועזבו עץ החיים שהוא התכלית האמיתי. ולכן ענשם היה ראוי שיהיה גם כן מתדמה.

והנה חם ובניו הם היו במורדי אור מסיתים ומדיחים את אנשי דורם לרדוף אחר המלאכות המותרות בבניין העיר והמגדל, לבקש להם שררה ומנוי על שאר בני אדם. וכן ארז"ל **ויאמרו איש אל רעהו הבה נלבנה לבנים**. מי אמר למי, כוש אמר למצרים, וכנען אמר לפוט, שארבעתם בני חם. כי כמו שבני קין הדיחו כל בני עולם קודם המבול לרדוף אחרי המלאכות המותרות והתאוות המגונות והחמס והגזל, ובעבורם בא המבול, ככה חם ובניו הסיתו לכל בני עולם בבניין העיר והמגדל, ובעבורם נתחייבו בלבול לשון ופלגה והפצה על פני כל הארץ. כי היה חם בבני נח תחת קין בבני אדם הראשון, והבלבול תחת המבול. אלא שלהיות חטא המבול קשה מאוד, שכבר היה ביניהם בפועל החמס והגזל והשחתת הדרכים, נתחייבו כליה.

אמנם דור הפלגה, לפי שלא הגיע עדיין חטאם לאותו גבול, ולא היה עדיין ביניהם בפועל דבר מאותן ההשחתות, אלא שהחלו לעשות את העיר שהוא הדבר שממנו יימשכו בהכרח, לכן היה עונשם בלבד ששם בלל ה' שפת כל הארץ ומשם הפיצם, דומה לעונש אדם שגורש מגן עדן. והיה עונש מתייחס מידה כנגד מידה: הם היו קודם לזה גוי אחד בארץ באחדות טבעי, מצד היות שפה אחד ומנהג אחד טבעי לכולם, ולא נחה דעתם במ ובקשו לעשות חברה ואחדות מלאכותי בקיבוץ המדינה ודברים מלאכותיים, שולל מהם האחדות הטבעי שהיה להם מקודם ונעשה זה בבלבול לשונם. כי ההשתתפות (103ב) בלשון הוא סיבה בחברה והאהבה, וההתחלפות בלשון הוא סיבת ההפצה והפרוד. ולא עלה בידם אותו הקבוץ המדיני שחשבו לעשות באותה העיר להפיץ אותם משם.

ואמנם איך היה בלבול הלשון ביניהם בהיות לכולם שפה אחת. הנה חשבו אנשים שנהפך לבם לשנא זה לזה, וכל אחד חידש לשון בפני עצמו. ואינו נכון כי היותם שונאים זה לזה לא יחדש חידוש לשון ביניהם. ואחרים אמרו שהקב"ה השכיח מהם לשונם הכולל, והוצרך כל אחד להמציא לשון לעצמו. וזה גם כן רחוק מאד שהכתוב ייחס אליו ית' בלבול הלשון אבל לא השכחה. ומה שאמרו בגמרא (סנהדרין ק"ח) אויר מגדל משכח את הלמוד, יש בו עניין אחר כמו שיתבאר.

והראב"ע כתב שראשונה נפוצו משם, ואח"כ מלך נמרוד בבבל, וקמו מלכים רבים אחריו, ובאורך הזמן נשתכחה הלשון הראשונה.

ואין הדבר כן כי תמיד יזכור הכתוב בלבול הלשון קודם נפוצים על הארץ, והוא המורה שהיה בלבול הלשון בהיותם שם בבני העיר והמגדל, קודם שנפוצו משם לא באורך הזמנים.

והר"ן כתב שהאל ית' חידש בהם רצון שיבחרו בלשונות חלוקות רחוקות זו מזו, כדי שיהיה זה סיבת פזרם, כמו ששפה אחת שהייתה להם מקודם הייתה סיבת קיבוצם וחיבורם יחד.

וגם זה אינו נכון, כי אם היה בלבול הלשון כדי לפזרם, למה יבחר השם בחדש רצונם לבחור מלשונות מחולפות כדי שיתפזרו. ויותר קרוב היה שיחדש בהם רצון שיתפזרו וילכו משם בלי בלבול לשון. הלא ילכו האנשים מארץ אחת לדור בארץ אחרת מרצונם בלא בלבול לשון. והנה קיבוצם קודם לכן לא היה בסיבת אחדות השפה בלבד, כי אם שיצאו מן התיבה ונשארו שמה, ומפני קורבתם ואהבתם לא נפרדו.

אבל אמיתת זה העניין הוא, שכל עוד שהיו האנשים ההם משתמשים בדברים הטבעיים שהיו אחדים אצל הכל, היו שמותיהם ודבוריהם בלשונם הכוללת. אמנם אחרי אשר רצו לשנות מנהגם הטבעי, ולעשות מחדש דברים אחרים מלאכותיים, להשתמש מהם, הוצרכו לבדא מלבם שמות ופעלים לאלה העניינים אשר בחרו, חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיהם. כי הנה קין ובניו עם היות שהתעסקו במלאכות ויהי בונה עיר, כולם ספו תמו מן בלהות שמתו במי המבול, ולא נשאר בידו של נח ובניו דבר מהם, לפי שבצדקתם החזיקו בדברים הטבעיים לא זולת זה. והייתה לשונם תמיד לשון אדם הראשון השלימה.

עוד שבנוי המגדל בחרו בדרכיהם המלאכותיים ובשיקוציהם נפשם חפצה, שאז מרצונם עשו בלבול לשונם. האמנם סיבב השם שלא יסכימו כולם ברצון אחד בהנחת הלשון לדברים המלאכותיים ההם אשר חידשו, ולכן כל אחד מבני משפחתו היה מניח לכל דבר אשר יעשה שם לרצונו מחולף למי שיניחוהו בני משפחה אחרת. ובהתערב אלו השמות המוסכמים המחודשים המתחלפים בכל משפחה ומשפחה, עם הלשון הראשונה שהייתה להם, נתבלבלו הלשונות ונתרבו ונתחלפו כפי חלופי הסכמותיהם. וזה הבלבול והחילוף בלשונות היה סיבת פירודם על פני כל הארץ.

ואין לך שתאמר אם היו אלה המלאכות המותרות וגם הקבוץ במדינה ובעיר רע בעיני ה', איך לא אסר אותם לישראל אח"כ? כי הנה התשובה בזה מבוארת, שכאשר ראה יתברך שאדם וכל יוצאי חלציו כבר נשקעו בתאוות המלאכות המותרות, ונטבעו בהם, לא אסרם על עמו כי צפה והביט שלא יסירם מעליו בשגם הוא בשר, אבל ודו את בני ישראל שיתנהגו באותם הדברים המלאכותיים בכף היושר ובדרך נאות לא מגונה. והיה זה כעניין

המלך שהיה נמאס ענינו בעיני השם, אבל כאשר ראה שעכ"פ יבחרו בו ציווה שתהיה בחירתו ע"י נביאיו, ושיהיה מקרב אחיהם, וכמה מהמצוות התלויות בעניין המלך וכמו שיתבאר במקומו.

אמנם כל הימים אשר הלכו בני ישראל במדבר על פי ההנהגה האלהית, תראה שלא סיפק הקב"ה צרכם אלא בדברים הטבעיים האלהיים, מהמן והשלו והבאר, עד המלבוש והמנעלים וענני כבוד, ולא בדבר מלאכותיים. וכמו שאמר שמלתך לא בלתה מעליך ורגליך לא בצקה. ובבואם אל ארץ נושבת הניחם לטבעם בכל שימושי מלאכותיהם המפורסמות.

הנה התבאר מזה מה היה חטא דור הפלגה ופשעם ושהיה ענשם מתייחס מידה כנגד מידה על עוונם.

וכאשר תסתכל בדברי המדרשות מרז"ל על זה תמצאם כפי חכמתם מסכימים לדעת הזה שביארתי.

כי הנה במכילתא אמרו **הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים** אמר ר' ירמיה בן אלעזר נחלקו לשלש כתות:

אחת אומרת נעלה ונשב שמה,

ואחת אומרת נעלה ונעבוד עבודת גילולים.

ואחת אומרת נעלה ונעשה (104א) מלחמה.

זאת שאומרת נעלה ונשב שם משם הפיצם ה'.

וזאת שאומרת **נעלה נעשה מלחמה** נעשו קופין ורוחין ושדין ולילין.

וזאת שאומרת נעלה ונעבוד עבודת גילולים שם בלל ה' שפת כל הארץ. ע"כ.

העירו בזה שהמלאכות האנושיות הן נערכות אל הטבע בשלושה אופנים: [א] כי יש מהם עוזרות אל הטבע לעשות מעשהו כעבודת האדמה ומלאכת הרפואה ודומיהם.

ועל אלו אמרו שהיו אומרים נעלה ונשב בשמים רוצה לומר שישתתפו עם הגרמים השמימיים שהם הפועלים הטבעיים ויעזרו אותם וידמו אליהם במלאכותיהם ושעל אלה נאמר **ומשם הפיצם ה'**. כי הנה ברצות השם הדברים הטבעיים המספיקים אל עצמם לא יצטרכו אל עזר המלאכה כמו שהיה בתחילת הבריאה.

[ב] ויש מלאכות שהן מתחלפות וזרות לטבע לפי שיעשו דברים שאין לטבע מבוא בהם כרוב המלאכות המעשיות מהלבוש ובנין הבתים ועשיית האניות וזולתם. וכנגד הכת הזאת מבעלי החכמות הזרות לטבע, אמר החכם שהיו אומרים **נעלה לשמים ונעבוד עבודת גילולים**, שכמו שהשמים פועלים בזה החומר פעולות טבעיות, ככה המה יעשו פעולות זרות מהם ובלתי נמשכות אחריהם. ושעל אלו נאמר **כי שם בלל ה' שפת כל הארץ**. לפי שבסיבת המלאכות האלה הזרות הוצרכו לשמות זרים ומליצות זרות, וזה היה בלבול לשונם כמו שביארתי.

והאופן הג' מהמלאכות הם הפכיות והמנוגדות לטבע, כהשלכת האבן למעלה והורדת האש למטה, וכזה גם כן באנשים בקשת השררות אלו עם אלו והשתעבד אלו לאלו. לפי שהטבע עשה את בני אדם חורין ושווים בתולדותם. וכנגד הכת הג' הזאת היו אומרים, **נעלה ונעשה מלחמה בשמים**, רוצה לומר שמלאכותיהם ינגדו וילחמו על המנהג הטבעי. ועל אלו אמר החכם שנעשו קופין ושדין ורוחין ולילין, כלומר שהאנשים אשר כאלה הם מלאכי חבלה הורסים המנהג הטבעי ומשחיתים אותו.

אבל **רבי נתן** אמר אחרי אותו המאמר הנזכר, כולם לשם עבודת גילולים נתכוונו. רוצה לומר שכל שלשת מיני המלאכות הנזכרות הן עבודות זרות אל המנהג הטבעי ומתחלפות ממנו.

ועל זאת הכוונה גם כן אמרו שם, והוא בגמרא (סנהדרין ק"ח), אמר רבי יוחנן: **מגדל - שלישי נשרף שלישי נבלע שלישי קיים**. כי השליש הנשרף היה כנגד הכת המרשעת האומרת נעלה ונעשה מלחמה, והם בעלי המלאכות המנוגדות לטבע. והשליש הנבלע הוא כנגד הכת האומרת נעבוד עבודת גילולים, שהם בעלי המלאכות הזרות שנבלעו בבלבול הלשון כדברי רבי ירמיה, על זה הכת נאמר (תהלים נ"ה) 'בלע ה' פלג לשונם כי ראיתי חמס וריב בעיר'. ואמנם השליש הקיים, הוא כת האומרת נעלה ונשב שם, שהם בעלי המלאכות העוזרות לטבע ונמשכות אחריו, כי לקירבתם עם העניין הטבעי יתקיימו בו.

ועל זה הדרך אמרו שם גם כן **וראשו בשמים** - לשם עבודת גילולים נתכוונו, שיהיה ראשם בשמים וחרב חדה בידה להלחם בשם הנכבד כביכול. כווננו בזה שהייתה עבודתם זאת זרה מהעניין הטבעי האלהי אשר הכין להם די מחסורם.

ולפי שרדיפת המלאכות המותרות מחריבה הסיפוק ההכרחי והמנהג הטהור הטבעי האלהי, לכן אמרו שהיה חרב ביד אותם עבודת גילולים. כי החרב הוא כלי מלאכותי נעשה להחריב הדברים הטבעיים. וגם לזה עצמו רמזו, באומרם שם גם כן, דבי רבי שילא מאי עביד, אמרו נבנה לנו מגדל ונעלה לרקיע ונבקייענה, בקרדומות כדי שיזובו מימיו. רוצה לומר, שהייתה מחשבתם לעשות מלאכות וטלסמאות כדי להוריד שפע הגרמים השמימיים על מלאכותיהם וכליהם.

והנה לא פירש הכתוב החטא הזה בדור הפלגה כמו שפירש חטא דור המבול, לפי שפשעם היה כבר בפועל החמס והגזל והשחתת הדרכים אשר חטאו. ודור הפלגה היה במחשבתם, לבד מה שבחרו לבנות העיר והמגדל שימשכו ממנה הדעות כולם. ולזה נאמר **וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל**, כי ירד לסוף עניינם, וראה מראשית אחרית.

גם שחטא דור המבול, נמצא ממנו אם מעט ואם הרבה בכל דור ודור. ולכן הוצרך הכתוב לפרשו להיותו תוכחת מגולה לדורות הבאים לרשעים שבהם, כדי שלא יחטאו בזה עוד. אבל חטא דור הפלגה, שהיה בבחירת המלאכות המותרות, ובישיבת העיר, נמשך בכל הדורות. כמו שאמרו **וזה החילם לעשות**. ולפי שנעשה לכל בני אדם כהיתר, לכן לא היה תועלת לתוכחת הדורות על זה. ומפני זה לא פירש הכתוב חטאם. וזהו שדרש רבי אלעזר על **ודברים אחדים - אל תקרי אחדים אלא אחודים**. מעשה דור המבול נתפרש, ומעשה דור הפלגה לא נתפרש. ופירוש אחודים - סגורים ומכוסים, כי כן תרגם ותסגור הדלת אחריו ודשא **אחד** בתריהי.

הנה התבאר מזה שהיה עוון אנשי המגדל, המשכם אחר המלאכות המותרות, ובקשתם לישוב בקיבוץ מדיני ומעשה מלאכות העיר, ולא להמשכם אחרי הדברים הטבעיים בשדה, שהיה זה סיבה לרעות רבות. ומפני זה נפוצו ונתבלבלה לשונם.

ואחרי הודיע אלוהים אותך את כל הדעת והכוונה הזאת בכללות העניין, הנה אנכי בא אליך לפרש פסוקי הפרשה כפי הדרך והכוונה הזאת.

[פירוש הפרשה: עניין בלבול הלשון]

ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים [יא,א].

המפרשים אמרו, שאמר שפה אחת על כללות לשון הקודש שהיו מדברים כולם בו. ושומר עוד ודברים אחדים, לפי שגם אנשי שפה אחת כבר יתחלפו באופן דבוריהם

והצעותיהם, אבל אלו כמו שהיו מסכימים בשפה אחד, כן היו מסכימים באופני דיבורם והצעתם.

ואינו נכון. כי לא יקרא אופני הדיבור **דברים**. כי הנה דברים תאמר על הדברים המדוברים והנמצאים חוץ לנפש, לא על הצעות המליצה והדיבור. גם שאופני הדיבור והצעותיו הם מחולפים בכל איש ואיש כפי טבעו וידיעתו, ואיך יהיו א"כ אחדים בכל אנשי העולם?

והנכון אצלי שהאומות בלשונותיהם יתחלפו, אם באופן צפופיהם, כי יש אומה שתשתמש יותר מהגרונן בקולותיה, ואומה שתשתמש יותר מהחך, ואחרים יותר מהשנים והשפתיים. ועל זה נאמר **ויהי כל הארץ שפה אחת**, שאופן צפופם ושימושם בכלי הדיבור והקולות היה אחת לכולם.

ואם שיתחלפו בקריאת השמות לדברים ולפעולות באופן שלא יבינו אלו לאלו, כמו שהוא בלשון היונית עם הרומיים ועם הספרדיים שלא ישמעו איש שפת רעהו, והם משתמשים במוצא ובצפוף, ועל זה אמר **ודברים אחדים**.

והיותר אמיתי אצלי בזה הוא, שבזמן ההוא היה שפה אחת, רוצה לומר לשון אחד בכל בני אדם, הנבראת במעשה בראשית כוללת לכולם. ושכן היו הדברים הנמצאים אצלם אחדים לכולם בשווה, כי לא היה לאדם פרטי נחלה ולא דבר אחר פרטי לשימוש, כי הכל היה אחד כולל ושווה לכולם כמו הלשון. ואמנם כשנטו לחידוש המלאכות בבניין העיר והמגדל, הסירו עצמן מן האחווה ונעשו הקניינים והנחלות פרטיות, ובאו לידי חילוף וייחוד מתוך חמדתם לקחת וליחס כל אחד לעצמו דברים מיוחדים, ולומר שלי – שלי, ושליך – שליך, עד שמפני זה נפרדו איש מאחיו.

ואמר ויהי בנסעם מקדם, לפי שהרי אררט שנחה שם התיבה היו מזרחיים לבבל, כדברי **הראב"ע**. יגיד הכתוב שלא נסעו מצד מזרח כפי הראוי להם להתקרב לגן עדן ולמקום מושב האבות הראשונים אשר היו נוטים לצד מערב הפך הראוי.

וחז"ל דרשו: **ויהי בנסעם מקדם** - מקדמונו של עולם. רצו בזה שנסעו מהמנהג הטבעי הקדום להשתמש ולהסתפק בדברים הטבעיים ההכרחיים, וילכו אחרי ההבל ויהבלו, בבקשת הדברים המלאכותיים למלאת תאוותיהם במותריות. ומפני שבזה הטרידו שכלם מידיעת האמיתיות האלהיות, לכן דרשו שהסיעו עצמן מקדמונו של עולם, ואמרו אי אפשר בו ולא באלהותו.

ואמרו שמצאו בקעה בארץ שנער, שהייתה ארץ מישור רחבת ידים, והיא ידועה גם היום שעודה פרסאות רבות לא ימצא בו הר ולא אבן כלל. ולפי שראו מושב הארץ ההיא טוב ומחזיק את כולם, ישבו שם ובחרו לעשות עיר גדולה ולשבת כולם בה, כי ראו אותו מישור

נכון להספיק כל צרכי העיר הגדולה ההיא. וכבר היה שם הבקעה ההיא סימן לארץ שנער, שנערו רשעים ממנה. ולפי שלא היו אבנים נמצאים באותה בקעה, כמו שזכרו חכמינו ז"ל, אמרו איש אל רעהו ננסה ללבון לבנים.

ומה טוב אמרם לשון **הבה**, לפי שקודם לכן כשהיו משמשים בדברים הטבעיים, כל אחד מוצא אותם ולוקח די מחסורם מבלי שישאל זה לזה שיתנהו לו. אבל כשהתחילו במלאכות, וליחד כל אדם דברים לעצמו, הוצרכו להיעזר איש ברעהו ולשאול ממנו הבה נלבנה לבנים.

ומפני שהיו שורפים מאוד הלבנים באש כדי שיהיו חזקים ולא ימסו באש ובמים, אמרו **ונשרפה לשרפה**, רוצה לומר אותם הלבנים. ואפשר לומר שעל עבודת הסייד לטוח בה אמרו **ונשרפה לשרפה**, כי הסייד נעשית בחלקי האדמה ממחצב ידוע, ואבנים נמוחים שאינן ראויים לבנין. ומאשר אמרו בלשון נכפל **נלבנה לבנים ונשרפה לשרפה**, וגם אמנם לבנים בלשון רבים ואח"כ בלשון יחיד: **ותהי להם הלבנה לאבן והחמר היה להם לחומר** ולא מזכרה עשיית החומר ראשונה, יתכן לפרש שהם נועצו לעשות במלאכה שני דברים הצריכים לבנין, רוצה לומר הלבנה והסייד הנקרא חומר. ולפי ששניהם לבנים ומתלבנים על ידי שריפה, לכן אמרו (105א) נלבנה לבנים, רוצה לומר נלבן הסייד והלבנים, וכנגדם אמרו גם כן ונשרפה לשריפה, כי היו שתי שרפות, אחת ללבנים ואחת לסייד.

ואמר **ותהי להם הלבנה לאבן** - על הלבנים ועל הסייד אמר. והחמר היה להם לחומר, שביאורו בזה שבמקום האבן שהוא דבר טבעי, עשו להם הלבנה במלאכה. ובמקום החומר הטבעי, עשו במלאכה החומר שהוא הסייד או הטיט, כי הייתה כל כוונתם להשתמש בדברים המלאכותיים ולעזוב הטבעיים.

וכאשר ראו שהצליחו במעשה הפשוטים ליסודות הבניין ומלאכותיהם, אמרו איש אל רעהו **הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים**, רוצה לומר שיעשו להם עיר מושב, ומגדל בתוך העיר גבוה מאוד עד לב השמים. וביארו תכליות שני הבניינים האלה: אם במגדל, באומרם **ונעשה לנו שם**, רוצה לומר שכמו שהש"י בבנין שמים לרום אשר עשה קנה שם טוב, כמו שאמר הלא לאלוה גובה שמים, כן אנחנו בבנין זה המגדל הגבוה נהיה לתהילה ולשם ולתפארת. ואולי לזה אמרו **וראשו בשמים**, שמעלתו וראשיתו יהיה להם במדרגת השמים אליו ית'. והוא על דרך מה שאמר הנחש לחוה 'והייתם כאלהים' כמו שפירשתי שם.

וביאר תכלית בנין העיר, באומרם **פן נפוץ על פני כל הארץ**. כלומר, שבהיותם בשדה יפוצו מפה ומפה. אמנם בהיות להם דירת קבע בעיר, אף שילכו אל השדה לצורכיהם, יראו המגדל מרחוק ויטיישרו נגדו, ישובו לערב ויהמו ככלב ויסובבו עיר. ולא היו בזה טיפשים כמו שחשב הרמב"ן, לחשוב שתספיק עיר אחת לכל בני עולם, כי אלה נועצו לב יחדו כפי הצריך להם, ולא חששו לדורות שיקומו אחריהם. כי אמרו שהבאים אחריהם יוסיפו לבנות בעיר או יבנו עיר אחרת. והם חששו לעצמם בלבד, וחשבו לדמות בנינם ומלאכתם לבנין האלוהי ולמלאכתו שעשה בעולמו, בהיות העיר שפלה במדרגת הארץ, והמגדל רם ונשא כגבוה השמים על הארץ. ואפשר שרמזו באומרם **וראשו בשמים**, שיהיה התחלת וראש בנין המגדל בשעה ידועה כפי המצב הנאות השמימי, כדי שיתקיים ימים רבים. כי בזה האופן היו עושים מלכים ויועצי ארץ הבניינים על פי המבחר השמימי כדי שיתקיימו זמן ארוך.

הלא תראה שנתקיים בנין המגדל הזה עד היום, בהיותו הבנין הראשון שנעשה בעולם אחר המבול, ולא נתקיימו בנינים אחרים גדולים מאוד שנעשו בעולם אחרי כן אלפים מהשנים.

ואמנם העיר שלא בחרו לבנייה שעה נאותה שמימית לא נתקיים בנינה, ויחדלו לבנות העיר. וסיפר הכתוב שירד ה' לראות את העיר ואת המגדל אשר בנו.

וכבר ביאר **הרב המורה** שהידיעה האלהית כשתדבק בשפלים תכונה **בירידה**. והעניין שחכמתו העליונה ראתה בפרט הרעות שימשכו מזה בקבוצם בעיר, ואמר **אשר בנו בני האדם**, כמצחק ומלעיג עליהם, איך דימו בני אדם אשר בעפר יסודם, לעשות דברים מלאכותיים כדמות הדברים הטבעיים אשר ברא אלהים.

וכיון עוד באומרם **אשר בנו בני האדם** שמעשה אבות יעשו בנים. כי כמו שאדם הראשון לא הסתפק בדברים הטבעיים, כן עשו אלו.

וכן דרשו במכילתא **דלמא בני חמרי ובני גמלאי אלא בנוהי דאדם קדמאה**. העירו למה שביארתי, שהיה חטא הפלגה דומה לחטא אבינו הראשון.

[בלבול הלשונית]

וסיפר הכתוב מחטאם באומרם **הן עם אחד ושפה אחת לכולם** כלומר הנה אלה בהיותם על מנהגם הטבעי, היו עם אחד ושפה אחת הייתה לכולם, שומרת אחדותם לא חסרו דבר מצרכיהם זה אלפים שנה. **וזה החילום לעשות** - רוצה לומר עתה יתחילו להתעסק במעשים מלאכותיים על צד המותר בלי צורך. ואין ספק שיתוסף זה להם למה שיתוסף

תמיד, כי ההכרחי הטבעי מספיק מאוד, והמלאכותי אין לו גבול ותכלה. וזהו **לא יבצר מהם את אשר יזמו לעשות**, כי במלאכות יוסיפו המחשבות כל היום וכל הלילה.

ואפשר לפרש **לא יבצר מהם אשר יזמו**, שאמר יתברך, ועתה אחרי שזה הטעות הוא בהתחלה, האם אינו ראוי שיבצר ויחדל מהם כל אשר יזמו לעשות בבנין זה העיר והמגדל אשר חשבו, באמת ראוי הוא למנוע מהם המלאכה הזאת אשר בחרו בה. ולכן **הבה נרדה ונבלה שם שפתם**.

וראוי שנתעורר באומרו הבה נרדה, כי הנה כבר ירד השם שנאמר **וירד ה' וגו'**. ועוד למה בא הדיבור הזה בלשון רבים, **נרדה, נבלה**. ואם לבית דינו אמר שירדו עמו, היה לו לזכרו בראשונה ולומר וירד ה' וכל קדושים עמו.

ועוד יש לשאול, למה זה קראם ושיתפם עמו בבלבול הלשון באומרו **ונבלה שם שפתם**, ולא בעניין הפיזור, באומרו **ויפץ ה' אותם משם בלשון יחיד**.

ועוד, כי איך נאמר שהשם ובית דינו עשו בלבול הלשון, והנה אחרי זה אומר כי שם בלל ה' שפת כל הארץ, ומשם הפיצם ה', שיורה שהכל נמשך ממנו לבדו.

והנראה לי באמיתת זה הוא שהשגחת עניין המגדל ומה שימשך (105ב) ממנו והעונש והפקידה עליו, הכל ייוחס לש"י, כי הוא יודע תעלומות לב, והוא שופט כל הארץ לתת לאיש כדרכיו.

אך בבלבול הלשונות נתחברו שני דברים:
האחד עזיבת השפה שהייתה אחת לכולם.
והשני בחירת לשונות מחולפות לכל אומה.

ולכן נתחברו שרי מעלה עם השם, כדי שהש"י ישליכם מלשונו ומאחדות השגחתו המקודש. ושרי מעלה יחזיקו בהם להנהיג אותם ולהשפיע עליהם משם והלאה, כל אחד מהם על אומה מיוחדת בלשונותיהם לארצותם.

וביאור זה שהעולם השפל הוא מושפע ומונהג מהעולם העליון, שכל אחד מהשפלים ישפיע עליו אחד מהעליונים, אם כוכב או מזל או שר משרי מעלה. וכולם מושפעים ממנו

ית' ראשונה, וכמו שאמר (דברים ד' י"ט) אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים. וזהו מאמרם ז"ל שרו של אש, שרו של רוח, ואמרם אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע מכה אותו ואומר גדל.

אך אמנם מין האדם, להיותו בצלם אלהים, היה ראוי להיותו מיוחד להנהגתו ית' מבלי אמצעי כלל, וכן היה בלי ספק בהיות האדם מבקש תכליתו השכלי אשר בעבורו נברא. אבל בסורו מהדרך האלהי, יסיר ממנו הש"י השגחתו והנהגתו, ויתנהו ביד אחד משרי מעלה, ואז אי אפשר לאדם שיגיע לאותה הצלחה עליונה שהייתה מיוחדת לו בהיותו תחת ההנהגה האלהית, אבל יגיע לתכליות אחרות נופלים ממנה, כפי מדרגת ומעלת מנהיגו.

והנה בימים הראשונים, עד דור הפלגה, כל המין האנושי היו מושפעים ומושגחים ממנו יתברך בכל ענייניהם, מבלי אמצעי אם לטוב אם לרע. ולכן היו תמיד נמצאים בהם אנשים חכמים וידועים בחכמה האלוהית האמיתית, כאדם ושם ועבר ומתושלח למך נח ודומיהם, והיה נמצא בהם המנהג הטבעי הטהור מבלי בקשת המותרות והמלאכות המדומות. ועם זה היה להם שפה אחת, אותה שלימדה הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון.

אמנם בנוסעם מקדמונו של עולם וסורם מהמנהג הטבעי לרדפם אחרי המלאכות מונעות השלמות בבניין העיר והמגדל, ירד ה' לראות את מעשיהם, לפי שהוא היה עד הנה המשגיח באמת בהם. ואמר, כיון שאלו לא נסתפקו להיותם עם אחד ושפה אחת, וזה החילם לעשות מעשה מלאכות דמיוניות, אסתירה פני מהם ומהנהגתם, ואפקידם בידי שרי מעלה. והוא אמרו כנגד השרים האלה, הבה נרדה. כלומר: בואו עמי להשגיח באומות המין האנושי, שכל אחד ממנו ישגיח באומה אחת. וכמו שתעלה מעליהם השגחתי האלהית, ככה תשולל מהם הלשון המקודשת האלוהית, באופן שיתחלקו ללשונות חלוקות מוסכמות מאתם, מיוחסות ומיוחדות להנהגת השרים העליונים, וכמו שהלשון הקדש היא מיוחדת להשגחתו ית'.

ואמנם אמרו ז"ל במסכת סנהדרין אמר רב: **מגדל משכח את הלמוד**. ענייני התעסקות בני אדם בבניין המגדל, ועניינים המלאכותיים וטרדת שכלם בהם, היא הייתה הסיבה שנשתכחה מהם לשונם וחכמתם אשר למדו, ונשאר המקום ההוא מקום מוכן לפורענות. עד שבגלות יהודה שמה בזמן חמישים שנה שישבו בבבל, עד שהרשה אותם כורש לשוב ולבנות ירושלים, נשתכח מהם רוב תורתם ולשונם. כמו שנאמר בספר עזרא (נחמיה י"ג כ"ד) 'ובניהם חצי מדבר אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית'.

זוהי בלא ספק טבעה של בבל סבבו. כי הנה בגלותנו זה נתארך קרוב לאלפים שנה בקצוות המערב, לא קרה לנו כן, כי לא נשתכחה ממנו לשון הקודש. והוא ממה שיורה שהמקום גרם, עד שאמר רב יוסף בבל בורסיף סימן רע לתורה, כי שם בבל ה' שפת כל הארץ. רוצה לומר שכמו שבבבל נתבלבלו הלשונות ונשתכחה החכמה והידיעה האלהית כדור הפלגה, כן נשאר אותו טבע באותו מקום להשכיח הלשון המקודשת והתורה האלהית מבעליה בכל דור ודור.

ולפי שהיו שם בדור הפלגה אנשים צדיקים וטובים, נח שם ועבר ואברהם, שלא הלכו בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמדו, ונשארו על מנהגם הטהור וסיפוקם הטבעי, מתעסקים בחכמה האלוהית ומשמשים בלשון המקודשת מבלתי שיפסידוהו בבלבולם ועירובם אותה כאנשי דורם, לכן לא נסתלק מהם השגחתו ית', והפלא ה' חסיד לו אברהם וזרעו אחריו להיות לו לעם סגולה מכל העמים. ולזה אמר הבה נרדה ונבלה שם שפתם, כי שיתף הקדוש ברוך הוא עצמו בזה עימם, לפי שהוא לקח לו להשגחתו והנהגתו אומה אחת זרע אברהם אוהבו, עם הלשון הקדושה שנשארה בידם, כמו שכל אחד מהשרים לקח אומה ולשון מיוחדת להשפעתו והנהגתו.

וזהו שאמרו בפרקי רבי אליעזר:

אמר רבי שמעון, קרא הקדוש ברוך הוא את שבעים שרים הסובבים כסא הכבוד ואמר להם, בואו ונבלבל לשונם בעולם, ונבלבלם לשבעים אומות לשבעים לשונות. שנאמר הבה נרדה. ארדה אין כתוב, אלא נרדה. (106א) והפילו גורלות ביניהם, שנאמר בהנחל עליון גוים, ונפל גורלו של הקדוש ברוך הוא על אברהם ועל זרעו, שנאמר 'כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו'.

הנה הסכים השלם האלהי רשב"י לכל מה שפירשתי בפסוק הזה, ובאו דבריו על דרך דברה תורה כלשון בני אדם. והתבאר מזה שערוב השמות והמליצות וההסכמות על דרך הרצון עם הלשון המקודשת ובלבולה, היה בסיבת המלאכות המותרות אשר בחרו להם.

האמנם יחס הכתוב בלבול הלשונות לש"י, לפי שבהיותם יחדו באותו הבניין, היה אפשר קרוב שיסכימו כולם יחד בשמות המלאכות ההם וכליהם וענייניהם, באופן שאותה לשון המעורבת תהיה אחת ושווה לכולם. ולכן בהתחלף הסכמותיהם, עד אשר לא ישמעו איש שפת רעהו, מאת ה' הייתה זאת המסיבה, כדי שייפרדו איש מעל רעהו ויפוצו על פני האדמה. ולכן נתייחס הכל לש"י, כמו שאמר **כי שם בבל ה' שפת כל הארץ ומשם הפיצם**

ה'.

ונשארה הלשון המקודשת לשם בן נח, ובחשוב מבניו עבר, שבעבורו נקרא לשון עברי. ובאברהם שהיה בן בנו של עבר ותלמידו. כי כמו שאדם הראשון היו לו שלושה בנים, ובתוך עשרה דורות תמו מן בלהות המבול, ולא נשאר מהם כי נח שהיה עשירי לו מזרע שם בנו השלם. ככה נח היו לו שלושה בנים, ובתוך עשרה דורות שוללו ונעדרו כולם מהשלמות האנושי והידיעה האמתית והלשון המקודשת, ונשאר כל זה בלבד באברהם, שהיה לו עשירי מזרע שם בנו האלהי.

והיה אברהם לבדו אם כן בעניין השלמות פרי המין האנושי כולו, ושאר בני אדם כולם היו כקליפה, כמו שזכר החבר למלך הכוזרי. ולכן זכרה התורה כאן תולדות שם שהיו עשרה דורות מנח עד אברהם. ובאמצעתם, בדור החמישי, דורו של פלג, היה עניין הפלגה כמו שאמר **בימיו נפלגה הארץ**.

והראב"ע חשב שהיה זה בתחילת ימיו של פלג, ושלכן נקרא כן. ושהיה בכמו מאה שנה הפלגה אחר המבול.

ואינו נכון. אלא שהיה הפלגה בסוף ימי פלג, שהיו בכמו שלש מאות שנה אחר המבול. ונקרא **פלג**, אם שראה שם בחכמתו העתיד להיות, ובימיו תפלג הארץ, ולכן נקרא כן. או שקראוהו כן לסיבה אחרת.

וכאשר ראו שבימיו נפלגה הארץ, אמרו ששמו הורה על זה. וכמו שאמר עשו (בראשית כ"ז מ"ה) 'הכי קרא שמו יעקב ויעקבני' - לא שנקרא כן מפני זה, אלא שכאשר היה המעשה, ייחסוהו אל שמו שמזלו חייב שמו.

או שכאשר נפלגה הארץ, אז קראו שמו פלג לזיכרון המאורע. וכבר יורה על זה אמרו שם **פלג כי בימיו נפלגה הארץ**, רוצה לומר כי כאשר נפלגה, קראו שמו כן, ושמן השמים הייתה קריאתו באותו שם להורות על זה.

(כז) ואלה תולדות תרח... עד סוף הסדר [יא, כז-לב].

[השאלות]

והנה ראיתי לשאול בפרשה הזאת שאלות:

השאלה הא'

במה שיראה מהסיפור הזה שתרח ובניו היו דרים באור כשדים, וכמו שאמר וימת הרן על פני תרח אביו בארץ מולדתו באור כשדים, ואמר ויקח תרח את אברם בנו ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען.

וכן הוא דעת רש"י שכתב בפרשה חיי שרה, מבית אבי ומארץ מולדתי - מבית אבי מחרן, מארץ מולדתי מאור כשדים. והוא קשה מאוד, כי הנה הכתוב אומר 'בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר', יורה ששם הייתה לעולם ישיבתם, לא באור כשדים. כי ארץ כשדים ושנער היו לבני חם, ותרח ובניו היו מבני שם, ואיך נתיישבו בארץ. ולכן נקרא אברם העברי ולא הכשדי. וכאשר שלח את אליעזר לקחת אשה לבנו ליצחק אמר לו 'כי אל ארצי ואל מולדתי תלך' ושהוא לא הלך לאור כשדים כי אם לארם נהרים שהוא חרן.

וכבר תפש הרמב"ן הדעת הזו בכמה ראיות, ואין ספק שבצדק כל אמרי פיו. ואמנם דעתו הוא שתרח היה מחרן, ושהוא בא עם אברם בנו קודם לידת הרן לגור בארץ כשדים, ושם נולד הרן ומת שם. וזה טעם בארץ מולדתו, שחוזר להרן לא לתרח. ושאחרי כן יצאו תרח ואברם בנו מאור כשדים ללכת ארצה כנען, וחזרו לחרן ארץ מולדתם והתעכבו שם. ובהיותם שמה בא הדבור אל אברהם **לך לך** וגומר. ושלא הזכיר הכתוב דבר מנחור, לפי שהוא היה תמיד בחרן, ולא בא עם אביו ואחיו לאור כשדים. זהו כללות דעת הרב וכמה החזיק בו בזאת הפרשה ובפרשת לך לך ובפרשת חיי שרה.

ואינו נכון בעיני מפנים:

האחד, שהוא יניח הכוחות ברצונו שאין להם זכר בכתוב כלל, רוצה לומר שבא תרח לבדו עם אברהם לחרן לגור בארץ כשדים, וששם נולד הרן ונקבר שם, ואין רמז בדבר מזה בכתוב.

הב', שהיה (106ב) ראוי לדעתו שיאמר הכתוב ששבו תרח ואברהם לחרן, כי כן ראוי שיאמר במי ששב לארצו שאבותיו היו שם מעולם.

הג', כי הנה הכתוב אומר **ויקח אברם ונחור להם נשים**, וזה יורה שהיו יחד במקום אחד, ונשאו נשים כאחד, ואיך יתכן זה אם היה נחור בחרן ואברם באור כשדים.

הד', שעכ"פ יצטרך הרב **הנחמני** להודות כי תרח עמד זמן רב באור כשדים עד שהוליד את הרן, ועד שהרן הוליד את לוט, כי הנה בצאת תרח משם הולך את לוט עמו. וזה יהיה אם כן יותר משלשים או ארבעים שנה, ואיך יצדק אם כן אמרו 'בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם' כי באור כשדים היו זמן רב.

והה', כי הכתוב אומר 'אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים'. וכתוב אחר אומר 'ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר'. והרב אומר כי הוצאתיך אינו כמו לקחתך, ושהוצאתיך מאור כשדים היה על הצלת אברהם מכבשן האש שהשליכו בו נמרוד, כמו שזכרו **חז"ל**. אבל אם היה זה כן, לא יקשר עם זה אמרו לתת לך את הארץ הזאת, כי לא היה נס

ההצלה בעבור זה, כי אם מפני שלמותו וצדקתו, ולמען אשר יצווה את בניו ושמרו דרך ה". וכל זה ממה שיוורה שגם דעת הרב **הנחמני** בלתי נכון ולא מתיישב בדבר הזה.

השאלה הב'

למה זה זכר הכתוב כאן שהרן הוליד את לוט, בהיות הרן הקטן שבאחים. ואם לא זכר הכתוב כאן בפרשה תולדות שאר האחים, ובפרט נחור שהיו לו בנים רבים, למה זה זכרו להרן הקטן שבכולם? והנה זכר שנשאו להם נשים אברם ונחור. הייתכן שיזכור ראשונה תולדות הרן הבן הקטן, קודם שיזכור נישואי אחיו הגדולים? גם כי סיפור תולדות הרן אין צורך לזכרם במקום הזה.

השאלה הג'

מה ראתה התורה לספר שמת הרן בארץ מולדתו, והנה בכל שלשלת דורות הבריאה זכר הכתוב בכל אחד מהם וימת, אבל לא זכר הכתוב היכן מת, אם בארץ מולדתו ואם בארץ נכריה. כי אין ההודעה ההיא ממה שיצטרך אליה.

השאלה הד'

באומרו (בראשית י"א ל') **ותהי שרי עקרה אין לה ולד**. כי עם היות שנצטרך להודעה הזאת במה שיבוא מספורי אברהם ושרה, הנה במקום זה שבא הכתוב הזה לספר תולדות תרח, לא היה מקום להגיד דבר מזה כמו שלא זכר תולדות נחור.

השאלה הה'

למה לא זכר הכתוב סיבת יציאתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען? ועם היות שהשאלה הזאת קלה, אין ספק שסיבה מה הייתה שם, כי אין זקן עם רוב בנים לא יעתק מארצו רק לסיבה ידועה.

וה**רמב"ן** כתב כי יצאו משם כשניצל אברהם מכבשן האש לברוח מן המלך העריץ ההוא. וזה באמת מספיק ע"ד המדרש, אבל מ"מ יקשה למה לא פירשה התורה הנס העצום הזה. ותשובת הרב על זה לפי דעתי הם בלתי מספיקות, וראוי לתת בו טעם כפי פשט הכתובים מבלעדי דרך הדרש.

השאלה הו'

אם היו שלשה בנים לתרח, אברהם ונחור והרן, ובא הכתוב לספר ענייניהם, וזכר מהרן שמת והיכן מת, וזכר מאברהם שהוציאו אביו מאור כשדים והוליכו לחרן, ומשם ציווהו השם ללכת ארצה כנען, למה לא זכר דבר מנחור היכן נשאר או היכן הלך.

אלה הן השאלות הנופלות בפרשה והנני מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות כלם.

[ביאור הפרשה ותשובות לשאלות]

עניין אור כשדים ועבר הנהר

אלה תולדות תרח... עד סוף הסדר [יא,כז-לב].

היותר מתיישב בענייני אור כשדים, שאינו ארץ כשדים, אלא שם מקום בעבר הנהר, וממלכות ארם וממחוז עבר הנהר הוא. והנה נקרא כן **אור כשדים**, אם מפני שבהיותו מולך בבבל משם יצא לאשור שהיה מבני שם, כמו שאמר 'מן הארץ ההיא יצא אשור', כפי פירוש המפרשים, וכבש מקומות בארץ ארם, ומכללם היה זה שנקרא אור כשדים בעבור שכבשוהו כשדיים, כמו שכתב הר"ן.

וכבר כתב הרב"ע שפירש **אור** – **בקעה**. וכמוהו על כן באורים כבדו ה'. ויהיה עניין השם בקעת הכשדים, שנתפשטו עדיו לשלול שלל ולבוז בז. ואם לסיבת האש שנוסה בו אברהם במצות מלך כשדים.

והיותר נכון הוא מה שכתבו חכמי האומות, שהיו הכשדים במקום ההוא עובדים את האש ואת השמש המולך עליו, ולכן קראוהו אור כשדים.

סוף דבר, יהיה מה שיהיה, היה אור כשדים ממחוז עבר הנהר. ולזה אמר הכתוב 'בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם', שהוא שם המחוז. ויורה על זה אמרו **ויבואו עד חרן**. ואלו היה חרן במחוז אחר, היה הכתוב אומר ויבואו עד חרן אשר (107א) בעבר הנהר. אבל לא הזכיר שם הארץ והמחוז, לפי ששני המקומות אור כשדים וחרן היו בארץ אחת ובמחוז אחד

ועם זה יסתלקו הספקות כולם והותרה השאלה הא'.

והנה כוונת כל הסיפור הזה אינו להגיד קורות תרח ומאורעותיו, כמו שכתב הרמב"ן, אלא להודיע איך סיבב הקדוש ברוך הוא שיצא אברהם אל ארץ כנען, כי היא הארץ אשר בחר ה' בה לנחלה לעבדיו וחושבי שמו. וזהו אמרו 'אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים', רוצה לומר שסבבתי יציאתך משם. לא שציווהו לצאת מאור כשדים בדיבור 'לך לך מארצך', כמו שחשב הראב"ע, כי אם היה הדבר כן, היה הכתוב מפרש שיצא משם במצות השם, לא במצות אביו ובהנהגתו.

והנה הגיד הכתוב איך נתגלגלו הדברים שיצאו מאור כשדים, והוא עם היות שכל בני שם היו מולידים בהיותם בן שלושים שנה או קרוב לזה, הנה תרח לא הוליד עד שבעים שנה והיה זה רע בעיניו. עוד ראה שאבותיו הרבו התולדות, כמו שנאמר בכל אחד מהם ויולד בנים ובנות, אבל תרח עצרהו ה' מלדת, ולא הוליד כי אם שלשה בנים, את אברם ואת נחור ואת הרן. ולכן לא נאמר בו ויולד בנים ובנות, כמו שאמר בכל אבותיו. ונתחדש על כל זה שהרן בבחרותו, אחרי שהוליד את לוט, מת על פני תרח אביו. רוצה לומר בפניו, כי נעצב אל בנו עיצבון רב לפי שמת בחייו, ולא הניח רק לוט, ילד קטן. ואמר שמת בארץ מולדתו, לפי שלהיות דבר זר וכנגד הטבע מות האדם בבחרותו ובעוצם כוחו, היה אפשר שיחשב כי אולי מת הרן להעתיקו מארצו אל ארץ אחרת. כי הנעתק מארץ אחת אל ארץ אחרת מנוגדת אליה בטבעה, יחלה או ימות כמו שזכר אבן סינא. לכן אמר שמת בארץ מולדתו. והוא יותר מתמיה, ופירש ואמר באור כשדים, לפי שתרח חשב שהמקום ההוא גרם לו כל הרעות האלה, ושהיה מזלו של אור כשדים רע ומנוגד אליו.

הנה התבאר למה זכר כאן הכתוב שהרן הוליד את לוט, שהיה זה להגיד שמת הרן בבחרותו כשהוליד בן אחד לא יותר, ושמת בארץ מולדתו, והוא כנגד הטבע ששם יהיה האדם יותר בריא.

והותרה בזה השאלה הב' והג'.

ועוד זכרה התורה התעוררות אחר שבא לתרח, והוא שבהיות שאברם ונחור לקחו להם נשים, שם אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן. וביאר הכתוב מיד, שלא היה אותו הרן בן תרח ואחי אברהם, כי הוא לא הוליד רק לוט. אבל היה הרן אחר, אבי מלכה ואבי יסכה.

הנה הייתה שרי עקרה אין לה ולד, וגם זו רעה רבה היא בעיני תרח, שמשלושה בנים שהיו לו, האחד איננו שמת בחייו בחור וטוב, והבן השני אברם אין לו ולד, ובזה הייתה משפחתו קרובה להכרת, ואין רעה גדולה ממנה אצל הגיבורים אשר מעולם אנשי השם.

ואין ספק שאברהם לא נשא אישה בבחרותו, כי תמיד הלך בה מרעה אל רעה עם מלך הארץ. וגם העם שהיו אומרים נגדו שהיה אפיקורוס לאלוהיהם. אבל כמעט אומר שלקח את שרה בהיותו בן ארבעים שנה, והוא היה בן שבעים וחמשה כשיצא מחרן ברצון השם. ולכן חרה לתרח כי ארכו הימים לאברהם שהיה נשוי ולא הוליד. וחשב תרח שמקום מושבו אור כשדים היה גורם לו כל אלו הרעות, על כן התעורר לצאת משם ולעשות שינוי מקום, וללכת אל ארץ כנען שאוירה טוב, להיותה ארץ הרים וגבעות, עד שלטוב מזגה היו שם בני הענק.

ולכן כשראה הרן מת, ושרי עקרה, לקח תרח את אברם בנו ואת שרי כלתו, לא מאהבתו אותה אלא להיותה אשת אברם בנו. גם שלא היה יודע אם היה אברהם העקר או אשתו הייתה עקרה. וכדי לשנות מזלם הוציאים מהמקום הרע ההוא, אור כשדים. והוציא גם כן את לוט בן בנו, בחמלתו עליו פן ימות גם הוא כאביו, כי רוב הבנים ידמו לאביהם במזגם. והייתה מחשבתו שמזג אור כשדים ומזלו ימיתו גם כן.

הנה התבאר למה זכר הכתוב כאן עקרות שרה, שהוא להודיע שגם זה העיר את תרח לצאת משם.

והותרה בזה השאלה ה'

וגם כן הותרה השאלה ה' במה שזכרתי שהכתוב מבאר סיבת יציאת תרח מאור כשדים.

ועל דעת חז"ל, שרי הייתה בת הרן אחי אברם. ואמרו **יסכה זו שרה**. והיה לוט אם כן אחיה של שרה, ושניהם בני אחיו של אברהם. ואולי שלזה לא זכר הכתוב בת מי היא, כמו שפירש באשת נחור.

ואם הדבר כן, ראוי לומר שפירש הכתוב שהרן הוליד את לוט, לפי שהיה זכר נשאר במקומו, ולא חשש לזכור תולדות הבנות.

ואין ספק שכאשר יצא תרח ואברהם ושרה ולוט מאור כשדים, הלכו עמו כל בני ביתו, וגם בנו נחור. אבל מפני שלא נתכוונה היציאה בעבורו, לא זכרו הכתוב, ונזכרו האחרים שבעבורם יצא. אבל ידענו שגם הוא הלך לחרן, (ב107) וכמו שאמר אל ארם נהרים אל עיר נחור שהוא חרן.

והותרה בזה השאלה ה'.

והגיד הכתוב שכאשר באו לחרן ראו שהיה מושב הארץ ההיא טוב, ונתעכבו שמה. וזהו אמרו **ויבואו עד חרן וישבו שם**. וכאשר ראה ית' שתרח לא היה הולך לארץ כנען, ונתעכב בחרן, ואברהם היה מתעכב גם כן בעבורו, הוצרך לצוות את אברהם לך לך מארץ וממולדתך ומבית אביך כמו שיתבאר.

הנה התבאר כמו שאמרתי, שאין הכוונה בסיפור הזה להגיד קורות תרח ובניו, אבל להגיד סיבת יציאתם מאור כשדים. ולכן לא נזכרו העניינים כפי הסדר והזמן שקרו, כי הנה הקדים להגיד מיתת הרן לנישואי אברם ועקרות שרה, לפי שהייתה מיתתו רעה גדולה לאביו מבלי תיקון. וזכר הדברים כפי מה שהעירו את לב תרח לצאת משם.

וכל זה הייתה מסיבה מאת האלהים המביא עצות מרחוק לעשות גזרתו ורצונו, כי אם לא היה יוצא תרח מאור כשדים, אולי היה קשה בעיני אברהם לעזוב ארצו ומולדתו. אבל אחרי שיצא משם עם אביו וכל בני ביתו, ובהיותם גרים בחרן, והיה קל בעיניו ללכת משם אל ארץ כנען, וגם זה היה מכלל הניסיונות.

ואח"כ אמר **ויהיו ימי תרח חמש שנים ומאתים שנה וימת בחרן**. ולא נכתב כן בכל תולדות שם, להגיד שעם היות שתרח נדבו לבו ללכת ארצה כנען, הנה לא נמנע מזה מפני שהפסיקו המות, ולכן לא יכול להגיע אל מבוקשו. כי הנה תרח חיה חמש שנים ומאתים שנה, והוא היה בן שבעים כשהוליד אברם, ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן, ויתחייב מזה שחיה בחרן ששים שנה לאחר שיצא משם אברהם. וזה יוכיח שהוא מעצמו התרשל מן ההליכה אל ארץ כנען. ועל כן בא הצווי לאברהם 'לך לך מארץ'. ונשאר תרח עם נחור בנו בחרן.

וזוהו פירוש הפרשה הזאת על בוריה.

והר"ן כתב, שנכתב כאן **ותהי שרה עקרה**, להודיע מדוע לקח תרח את אברהם ואשתו ולוט בן הרן, ולא יצא עמהם נחור בנו. שהיה זה מפני שלוט היתום היה סמוך על שלחנו, ואברהם גם כן מצד שלא הוליד לא חלק רשות לעצמו. אבל נחור עזב אביו ואמו ודבק באשתו.

ואמנם צאתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען, עם היות בזה מן הקושי לעזוב ארצו ומולדתו, הנה היה סיבת זה מה שאירע לאברהם באור כשדים עם נמרוד, כמו שקבלו רז"ל. ואמרו **ויצאו אתם**. מלת **ויצאו** שב אל לוט ואל שרי, **ואתם** שב אל תרח ואל אברם. כי לוט נלווה אל תרח זקנו ושרי אל אברם.

ודרך **הרב** בפירוש הפרשה הוא דרך אחר, ורוב השאלות שהעירותי לא יותרו בו, ונשארו במקומם.

וענין הנס אדבר עליו בפרשת לך לך.

וכל דרך איש ישר בעיניו, ותוכן לבות ה'.